

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ.

VII. ÉVFOLYAM.

1892. február hó.

II. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

Felhívás!

A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének választmánya a január 15-én tartott ülésen elhatározta, hogy a **közgyűlés** Budapesten április 11., 12. és 13-ik napjain tartassék.

A közgyűlés tárgyaiul egyelőre a *tanterv* és a *tankönyvek ügyei* tűzettek ki.

Feladata lesz tehát e közgyűlésnek a tanítóképző-intézetek általános óra- és tantervét megállapítani, a mely alapul fog vétetni a részletes kidolgozás számára, valamint a tankönyvek ügyében is szavát felemleni.

A közgyűlés hozandó határozatainak alapjául a középponti választmánynak ez ügyben készített munkálata fog szolgálni, a melyet, illetve az albizottsági munkálatot s az ezt módosító választmányi határozatokat az egyesület közlönyének, a Magyar Tanítóképzőnek januáriusi és jelen füzete közölt.

Tisztelettel kérjük a tekintetes tanári testületeket, sziveskedjenek a választmány munkálatát tanulmányozni, saját körükben behatóan megvitatni s megjegyzéseiket, esetleges módosításait, valamint a tankönyvek ügyére vonatkozó javaslataikat márczius hó 20-ig a titkári hivatalhoz (Nagy László, Budapest József-körút 85) juttatni.

Csak lelkesült buzgósággal, alapos tanulmánnyal, óvatos körültekintéssel, s bátor ujitással alkothatunk maradandó becsű, s a tanítóképzést czélszerűen előmozdító munkát.

Ne legyen közöttünk, a ki el nem mondhatja magáról, hogy tőle telhető erővel járult az általunk indított tanterv-munkálat felépítéséhez!

Budapest 1892. február 20-án.

A választmány nevében:

Péterfy Sándor,
elnök.

Nagy László,
titkár.

Vaszary Kolos

hercegprimás, esztergomi érsek.

Mesterkéetlen öröm és őszinte lelkesedés töltötte be hazánk határait, midőn azon hír futotta be az országot, hogy a legmagasabb királyi kegy az 1891. évi október 27-én kelt kinevezéssel Vaszary Kolos pannonhalmi főapátot emelte Magyarország azon legelső főpapi székébe, melyet egy évezred előtt szintén a Szt. Benedekrend egyik tagja birtokolt.

Ha e legkegyelmesebb kinevezés, ismervén az új hercegprimás ritka szellemi tulajdonait, gazdag tudományát, sokoldalú magas műveltségét, páratlanul nemes szívét, joggal keltette az általános örömet, akkor fokozottabb mértékben volt indokolt a lelkesedés, melylyel az a tanügy munkásai részéről fogadtatott, nemcsak azért, mivel az oktatás és nevelésügy egy érdemekben gazdag előharczosát látták ily rendkívüli módon kitüntetve, hanem azon oknál fogva is, mivel meg voltak győződve, hogy az új főpap a tanügynek hatalmas oszlopát, áldozatkész támaszát képezendi.

Hercegprimásunk eddigi élete u. i. legnagyobb részében az iskola falaira szorítkozott és számtalan bizonyítékot szolgáltatott a mellett, mily fontosságot tulajdonít a tanítás és nevelés szent ügyének; mily lelkesedéssel él hivatása kötelmeinek; mily kitartással fáradozik magasztos feladatának, minél sikerdúsabb megoldása körül.

Oly férfiútól tehát, ki évtizedekre terjedő tapasztalatból ismeri a tanügy harczosainak életét; ismeri törekvéseik irányát; tudja méltányolni fáradozásait, bátran remélhető, hogy jelen magas méltóságában sem fog multjával egészen szakítani, hanem élénk érdeklődést, tetterre kész támogatást fog tanúsítani azon ügy iránt, melynek szeretete keblét hevíti, melynek előmozdítása mindenkor legfőbb óhajai közé tartozott.

A hazai tanügy bajnokai azért is a legbensőbb lelkesedéssel üdvözlilik az új főpapot, az ország legelső egyházi méltóságában és kinevezését azon örömsugaraknak tekintik, melyek az általuk szolgált szent ügy boldogabb jövőjének előhírnökei.

I.

Vaszary Kolos, ki az újabb időben egészen szokatlan kitüntetésben részesült, és mint szerzetes lép a magyar egyház legelső méltóságának magaslatára, vonul be a hazai történet legkiválóbb alakjainak örökségébe, egyszerű, polgári család sarjadéka és 1832. évi február 12-én, Keszthelyen pillantotta meg az első napvilágot.

A nehéz körülményeket, melyek között családjá élt, jelentékenyen súlyosbította atyjának korai halála. Csak az volt a szerencse, hogy Keszthely földesura, Festetich György gróf különös jóindulattal viseltetett a család iránt és annak helyzetét tettűs támogatása által nemeskeblűen könnyítette. A nemes gróf, ki még az atya életében gyakran látogatására méltatta a szerény iparos családot, annak elhunytá után résztvevő gondoskodással vette körül az özvegyet, ki súlyos gondokkal harczolva igyekezett nemcsak fentartani családját, hanem gyermekeinek jövőjét is megfelelő nevelés által biztosítani.

Ily viszonyok között élve, korán megismerte a hercegprímás a küzdelmeket, melyeket egyesek számára bőven juttat a földi vándorlás színtere. Csak 8 éves volt, midőn atyját elveszítette, s javarészből saját szorgalmára, igyekezetére volt utalva. Már ekkor érlelődtek benne a komoly törekvés, a kitartó munka és azon külső egyszerűség, melyek állandó kísérői maradtak az élet útjain.

Alsóbb iskoláit és gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte, és már a gimnázium alsó osztályaiban annyira kitűnt tehetségei és szorgalma által, hogy mint harmadik osztályú tanuló elnyerte a tekintélyes Fehér-féle ösztöndíjat, mely nemcsak saját szükségleteinek fedezésére nyújtott elégséges anyagi eszközöket, hanem még édes anyjának segélyezésére is szolgálhatott.

Befejezván a gimnázium hatodik osztályát, szíve vágyát, lelkének hajlamait követve, a Szt. Benedekrendbe lépett, hogy a tanítás és nevelés mezején szolgálja egyházát és hazáját. A rend, melynek tagjai között a legkiválóbb tehetségű férfiakat találjuk, örömmel sorozta tagjai közé az élénk eszű, vidor kedélyű ifjút, tanuságául azon nem mindennapi tehetségnek és szorgalomnak, melylyel dicsekedhetett. Ismeretes u. i., hogy a rend nagyon megválogatja tagjait és a feléje tóduló ifjak tekintélyes számánál fogva legkevésbé sem kénytelen bárminő tehetségekkel megelégedni.

Mint e nagy érdemű rend tagja Pannonhalmán végezte a bölcseleti és hittani tanulmányokat oly fényes sikerrel, hogy társait mind túlszárnyalta. A szorosán vett tanulmányokon kívül főleg a történelemmel foglalkozott, míg szabad óráit az ének és zene gyakorlására fordította.

Oly fényes jeleit szolgáltatva Pannonhalmán feltűnő tehetségeinek, ritka szorgalmának, derült kedélyének és szeretetreméltó modorának, hogy nemcsak elüljáróinak kedveltjévé lőn, hanem társai is a legnagyobb ragaszkodással viseltettek iránta. Érezték mindannyian szellemi fölénysét és szemtanúi voltak azon szerénységnek, mely ellenállhatlanul vonza és lebilincseli a kedélyeket.

Mily szeretettel függtek rajta társai, mennyire becsülték szellemi tulajdonait és mily mértékben tisztelték kedves modora miatt, mutatják egyik társának következő szavai: «A mint emlékezetem végig futja azokat a szép napokat, a melyeket vele, mint növendék, örömben és búban hűen megosztva, átéltem és előttem látom a fürge, jószívű és nemes indulatú, elüljárói és növendéktársai által egyaránt kedvelt ifjút, visszatérek a gondolatra, a mely akkor rejtve élt lélkünkben, hogy a jó Isten vezérszerepre hívta meg közöttünk az annyi szép tehetséggel és erénnyel megáldott ifjút, az igazán jó, igazán jellemes embert».

II.

Tanulmányainak évei véget érven, megérkezett nyilvános működésének ideje.

Letevén az ünnepélyes fogadalmakat és áldozárrá szenteltetvén, Rimely Mihály főpát által Komáromba küldetett tanárnak, a hol a történelem és latin nyelv előadásával foglalkozott.

Tevékenysége azonban nem szorítkozott egyedül az iskola falaira.

Munkás szelleme nem elégedhetvén meg a szűk körrel, tágabb működési tért keresett. Kilépett tehát a társadalmi élet mezejére és ott jelentékeny szerepet játszott, annál is inkább, mivel kedves modora által általános rokonszenvet ébresztett. Nem volt a társadalmi életnek semmiféle mozzanata, a városnak semmiféle közügye, melyben résztvenni, melynek előmozdításában buzgólnodni ne sietett volna.

Rövid idő alatt annyira magáévá tette a város előkelőinek vonzalmát és rokonszenvét, hogy a legelső egyéniségek, az irányadó férfiak soraiban találjuk. Középpontja lőn Komárom társadalmi életének. Szűk czellájában gyülekeztek össze a város vezérférfiai és ott határoztak a város nevezetesebb érdekei felett nemcsak, hanem a lelkes tanár hon-szeretetének tüzenél melengették azon nemesebb érzelmeket, melyeket az akkori idők rideg szelleme már-már kioltással fenyegetett.

Révkomáromból Pápára ment tanárnak. Itt is a történelmet tanította és közelebbi barátságot kötött irodalmunk egy sok érdemű munkásával, Füßsy Tamással, kinek ösztönzésére az irodalom felé fordította figyelmét.

Irodalmi tevékenysége kizárólag a történelem és neveléstudomány körül forog. Füßsyvel szövetkezve megindította az «Ifjusági Plutarch» cz. vállalatot; majd egyes értékes monografiákat és életrajzokat írt; majd nevelészetű czikkeket közölt a lapokban, főleg a «Tanügyi Lapok» és a «Pesti Napló» hasábjain.

Daczára azonban szorgalmas irodalmi tevékenységének és buzgó tanári működésének, elegendő időt talált Pápán is arra, hogy úgy mint egyházi férfiú és honpolgár is élénk részt vegyen a társadalmi életben. Mint egyházi férfiú különösen szónoklatai által tűnt fel, míg a társadalmi élet terén minden szépért és jóért való nemes lelkesültségéről és buzgókodásáról volt ismeretes.

Nyilvános szereplésének legkiemelkedőbb mozzanata volt azon megbízatása, melynél fogva Pápa város közönségének kérésére 1861-ben ő üdvözölte azon orsz. küldöttséget, mely Teleki László gr. vezetése alatt Batthyányi Lajos grófnak a hazába visszatért özvegyét látogatta meg Dákán. Vaszary Kolos volt, ki ugyanekkor Pápán a Deák-pártot győzelemre segítette.

A mily kiváló szerepet játszott Pápa közéletében; a mily mértékben birta az egész város rokonszenvét és tiszteletét, épp oly általános volt a sajnálkozás, midőn Esztergomba küldetvén, a várost elhagynia kellett.

Midőn ez új állását elfoglalta, már ismert neve volt az országban. De Vaszary azzal meg nem elégedve, mind nagyobb buzgalmat fejtett ki úgy hivatalos teendői, mint az irodalom művelése körül. Esztergomban fejezte be még Pápán megkezdett: «Egyetemes Világtörténelem» cz. három kötetes munkáját, mely még ma is csaknem összes középiskoláink történelmi kézikönyve és az e nemű termékek között kétségkívül a legjelesebbek egyike. Esztergomban írta a «Várnai csata» czímű becses monografiáját is, mely az ezen ütközetre vonatkozó czélzatos állítások megdönthetlen czáfolata és irodalmi munkásságának egyik legmaradandóbb emléke.

Általában Esztergomban kifejtett 6 évre terjedő tanári működése alatt irodalmi tevékenysége igen termékeny volt. A mellett, hogy könyveket írt, szakfolyóiratokba dolgozott, szorgalmas és kedvelt munkatársa volt az esztergomi hírlapnak is, melybe az idő körül hazánkban ma első rendű nagyságai, mint pl. Knauz Nándor cz. püspök és mások írtak cikkeket.

Eredménydús volt azonban a társadalmi élet mezején tanúsított munkássága is. Hogy egyebeket ne említsek, Vaszary Kolos buzgólkodásának köszöni Esztergom városa a kisdedőví egyesület megalakítását, mely immár több évtizedeken át terjeszti a városban áldásait. Oly köztisztletnek és népszerűségnek örvendett a lelkes, buzgó és különösen a szegények iránt nemeslelkű tanár, hogy távozása az egész városban mély sajnálkozást keltett. E sajnálkozást csakis azon öröm mérsékelte, hogy sokoldalú érdemeinek méltánylásában részesült, midőn a győri főgimnázium igazgatásával lőn megbízva.

Új állását 1869-ben foglalta el és tizenhat éven keresztül viselte oly buzgalommal, lángoló lelkesedéssel, szeretettel és jótékony szigorral, hogy tanítványai rajongó szeretettel környezték; a főgimnázium kitűnő hírnévként örvendett; kül- és belügyei a legrendezettebbek voltak. Oly fáradhatatlan buzgalmat és kitartó munkásságot fejtett ki igazgatói állásában, hogy a magas kormány figyelmét is magára vonta és azon kitüntetésre érdemesített, hogy 1884-ben, midőn tanári működésének 30. évfordulóját ünnepelte, a Ferencz-József-rend lovagkeresztjével lőn feldiszítve.

Mint eddigelé mindenütt, a hol működött, úgy Győrött is élénk részt vett a közéletben, jelentékeny tényező gyanánt szerepelt úgy a megyei és városi ügyek, mint a társadalmi mozgalmak körül.

Ily sokoldalú, eredménygazdag munkálkodás, a rend méltó díszére szolgáló tevékenység folytán nem csodálkozhatunk, hogy annak körében is oly nagy tisztelet s elismerés környezte Vaszary Kolos nevét, hogy midőn Kruesz Chryzostom főapát 1885-ben elhalálozott, ő választotta meg a rend fejévé és azon kiváltságos állás birtokosává, melynek előjogai világszerte ismereteseek.

III.

Ha a működési kör és a méltóság, melybe a főapáti 1885-ben, május 2-án történt kineveztetés Vaszary Kolost helyezte, hasonlíthatatlanul meghaladta is azon állások jelentőségét és azon hatáskörök terjedelmét, a melyekben eddigelé munkálkodott: mindazáltal hű maradt hozzá eddigi szelleme és lelkülete.

Magas állását sem pihenő helynek, sem uralkodási eszköznek nem használta. Mint igazi „primus inter pares”, világító fáklya gyanánt tündöklött a rend tagjai előtt, úgy jámborságban, mint munkásságában és egyszerűségében. Minden gondját csak arra fordította, hogy a rend tekintélyét emelje; a czéljainak eléréséhez szükséges eszközöket minél nagyobb mértékben biztosítsa és elérje, hogy a rend, a mely közel ezredéves működése alatt hazánkban, mindig legkiválóbb szellemi munkásainkat szol-

gáltatta, ezentúl is kivegye részét az ország anyagi és szellemi javára törekvő nagy küzdelemben.

Legelső gondoljai közé tartozott Győrött a régi főgimnáziumi épület helyébe egy új, palotaszerű intézetet állítani. Majd megújított egy templomokat, sőt egészen újból építtette a radai plébánia-templomot. Iskolákat épített; zárdákat létesített. Szóval, mint nemesen gondolkozó főpásztor, mire sem törekedett, mint arra, hogy híveinek legszentebb érdekeit: anyagi jólétét, szellemi üdvét, minél nagyobb mértékben mozdítsa elő és biztosítsa.

Számosan vannak elődei között, kik mint az oly kiváltságos pannonalmi főapáti méltóság viselői szellem és erény, tudomány és jámborság, alkotási vágy és áldozatkészség, jótékonyság és hazaszeretet tekintetében honunk legtiszteltebb méltóbb alakjai közé tartoznak. Bármily érdemeket örökítsen is meg, azonban személyeikben a hálás történet, Vassary Kolos főapátságáról — daczára rövid tartamának — mindig, mint a legdicsebb korszakról fog az megemlékezni és sokoldalú, ritka sikerek által jutalmazott tevékenységét magasztaló elismeréssel fogja mindig emlegetni!

IV.

Pannonhalma művelődéstörténetünk legnevezetesebb pontjai közé tartozik. A hazai tudomány és művészet, a földművelés és ipar első csirái Pannonhalmán fakadtak és ott termették honunk javára a legszebb gyümölcsöket. Azon érdemdús rend birtokává levén, melynek az európai civilizáció sisiphusi munkája körül a legnagyobb érdemei vannak. gyűpontját képezte azon lázas tevékenységnek, melyet jobbaink hazánk anyagi és szellemi fejlődése, emelkedése, az ország művelődésének előmozdítása érdekében kifejtettek.

E szent hatalom volt azon világító torony, honnan a hit éltető tüze, a tudomány fénye, a jótékonyság melege áldásos sugarait a hazára szétlövelte. E szent oromra függesztette az ország várakozó tekintetét nemcsak az első századokban, midőn annak magaslatáról az igazság és béke hírnökeit szokta volt leszállani látni; hanem odairányította figyelmét a későbbi időkben is egészen napjainkig mindannyiszor, valahányszor nagyobb nevezetességű kultur-mozgalmaink közepette irányító jelszót akart hallani, vagy utánzandó példát óhajtott megpillantani.

Ezen, a legdicsebb mult halványulhatatlan fényében tündöklő magaslat felé tekintettek a szeretett népeinek javát oly hőn óhajtó Fejedelem szemei is, midőn azon súlyos gond foglalkoztatta nemes szívét, hogy az elárvult magyar kath. egyház számára új atyát adjon; hogy a legelső egyházi méltósággal férfiut ruházzon fel, ki bölcsességgel és szeretettel folytassa azon áldásos és nagy munkát, melyre a kath. egyház az állami élet boldogsága szempontjából hivatva van!

A honnan ezer év előtt, midőn az egyház első szervezéséről és megerősítéséről volt szó, hívta meg Szt. István az első egyházfőt, kölcsönözté az első támaszt, szerezté az első oszlopot: onnan óhajtotta mai dicső Utóda a második évezred küszöbén is azon főpapot, kinek emelkedett szelleme átlássa az egyház mai helyzetét; bölcsessége megválassza

a nyugodt fennállás biztos-eszközeit és békeszerető lelkülete megteremtse a szívek azon harmoniáját, mely nélkül nem zenghetni a boldogság dics-himnuszát.

Kilencz havi árvaság után betöltetett a primási szék, főméltóságú és ft. Vaszary Kolos ur, volt pannonhalmi főapát személyében, kinek ritka szellemi tulajdonainál, magas érdemeinél csak egyszerűsége, szelidsége és szeretete nagyobb!

Legkegyelmesebb kineveztetésének örömhíre villámgyorsan terjedt el a haza határai között. Vallás- és rangkülönbség nélkül özönlöttek zárdái magánya felé a legbensőbb üdvözetek és a legforróbb üdvkívánatok, félremagyarázhatlan tanúságai gyanánt nemcsak azon rajongó szeretetnek és határtalan tiszteletnek, melynek országszerte örvend, hanem bizonyítékaiul azon nagy reményeknek is, melyeket a haza dicső kormányzása iránt táplál.

Még alig hangzottak el az öröm lelkesült üdvnyilvánításai, midőn azon rendkívüli kitüntetés, melyben XIII. Leo pápa 1892. január 14-iki abbeli intézkedésével részesítette, hogy feldíszítette őt a bíboros jelvényekkel, országszerte újabb örvendezésre szolgáltatott alkalmat.

Székhelyére február elsején érkezett. Csendben, zajtalanul, a nélkül, hogy a város a legcsekélyebbet is sejtette volna, vonult be d. u. 5 óra körül Lóskay Jeromos gazdasági főkormányzó kíséretében.

Magas méltóságát hivatalosan február 4-én foglalta el, midőn a főkáptalan jelenlétében felolvastatá mindazon okmányokat, melyek kineveztetésére és megerősítésére vonatkoznak.

Nem lévén püspök, hátra volt még felszenteltetése. E lélekemelő szertartást február 7-ikén, d. e. a primási palota házi kápolnájában Galimberti Lajos pápai nunczius végezte, Boltizár József és dr. Palásthy Pál püspökök segédkezése mellett, úgy, hogy ekként mindazon hatalmak hirtokába jutott, melyek magas méltósága teendőinek végzéséhez kívántatnak.

* * *

A Pázmányok, Oláhok, Szelephényiek ősi széke tehát ismét be van töltve!

A Gondviselés nem engedé sokaig árván azon egyházat, melynek mai válságos körülményei a bölcs vezért különösen szükségessé teszik.

És Vaszary Kolos valóban hivatott arra, hogy a mai nehéz viszonyok között álljon az ügyek élére.

Nemcsak magas erényekkel dicsekvő főpap, nemcsak alapos képzettségű tudós és áldozatkész műbarát, nemcsak páratlanul nemes szív, melyben a jóság mérhetetlen tengere honol; hanem ritka bölcseségű államférfiú is, kinek sikerülni fog megtalálni azon módokat, melyek segítségével az egyház és állam ügyei mindkettő előnyére rendeztetnek.

A magas méltóság tehát, a melyet főnkelt szellemű hercegprimásunk ezennel elfoglalt, nem lesz legkevésbé sem gond és fáradtság, munka és aggodalom nélkül. Azon nagyfontosságú egyházpolitikai kérdések, melyek ma a szőnyegen forognak, igénybe veendik egész szellemi

erejét; fel fogják hívni éberségét; apellálni fognak bölcseségére és kitarására; számítva számítanak békés lelkülete és erélyére.

Ha azonban figyelembe vesszük az új hercegprímás eddigi tevékenységét; ha tekintettel vagyunk azon odaadó munkásságra, melylyel hivatásának élt; ha nem feledjük el a ritka vívmányokat, melyeket emelkedett gondolkozása, lankadni nem tudó lelkesedése főapátságának hat évre terjedő tartama alatt, rendjének javára biztosított: akkor meg lehetünk győződve arról is, hogy a magyar egyház kormányzását oly kezek vezetik, a melyek elég erősek arra, hogy a leghevesebb hullámlások közepette is biztosan igazgassák annak hajóját a nyugalom, béke és jólét kikötőjébe. Meg lehetünk győződve arról, hogy nem lesz nemzeti ügy, mely Vaszary Kólos személyében tettész pártolóra és bőkezű segítőre ne találna. Különösen pedig bizvást remélhetjük, hogy a magyar tanügy hatalmas támasza, nagylelkű előmozdítója lesz azon férfiú, ki három évtizeden át folytatott tanári működése alatt számtalan jelét adta úgy lelkesedésének, mint kitartásának, melylyel e szent ügyért lángolt, melyet annak előmozdítása körül tanusított.

Kísérje az ég legdúsabb áldása nemes szándékú s minél hosszabbra nyújtandó főpapi tevékenységét és legyen az az egyház és haza javára a legdicsőbb eredmények oly kiapadhatatlan forrása, hogy emlékét büszkén hirdessék a legkésőbbi századok.

Dr. Walter Gyula.

A tanítóképzők tantervének újraalakítása kérdésében.

III.

Közelebbi cikkemben kifejeztem, hogy a tanítóképzői tanítás eredményeinek fokozására okvetetlen szükséges gondoskodnunk az eddigieknél célszerűbb tankönyvekről, illetőleg taneszközökről.

A tanterv módosítása szükségképen magával hozza ezt is.

Volt idő, mikor úgy gondolkoztam: az igazság mindenütt igazság, miért ne lehetne pl. a középiskolák számára írt egyik s másik tankönyvet használni a tanítóképzőkben? A tapasztalat azonban ma már megváltoztatta gondolkozásomat. Az alsóbb osztályok számára írt tankönyvek keveset tartalmaznak; a felsőbb, pl. a nyolczadik osztályban használtak némely tárgyra nézve, minő a történelem, elég anyagot szolgáltatnának; itt azonban akadály az, hogy más szempontból kell tanítanunk a tanítóképzőkben, mint szakintézetekben. Egy szó mint száz: nekünk szükségünk van a mi sajátos céljainknak megfelelő tankönyvekre, ha azt akarjuk, hogy növendékeink több eredménnyel tanuljanak, mint eddig. Akadály-e az, hogy nem kecsegtet annyi anyagi haszonnal; talán kevesebb szükséges, mint egyéb fajta intézeteknél? Úgy kell minden tankönyvvel eljárni, mint az alkotmánytani kézi könyvvel, a melynek ügyét maga a magas kormányvén kezébe, gondoskodik új meg új kiadásokról, még azon esetben is, ha egyik el nem fogyott, mikor a változott viszonyok, új meg új intézmények létrejötte megkövetelik. Ezt a többi tankönyvekre nézve annyival

inkább meg lehetne tenni, mivel azokat nem lenne szükséges oly hamar változtatni s így ha hosszabb idő alatt is, de fel lehetne használni.

Még inkább így vagyunk a taneszközökkel. Magánvállalkozás nagyobb haszonra való kilátás nélkül nem ad nekünk czélszerű eszközöket minden tárgy tanításához. Mióta nélkülözzük pl. a történeti jó térképeket, vagy még inkább a történelmi képeket? Mi a mi tanításunk, főkép vidéki kisebb városkákban egyik s másik tantárgyunkra nézve? A képzeletnek nem tudunk semmi támasztó pontot nyújtani. Beszélünk építményekről, fegyverzetről, ruházatokról stb. stb. a nélkül, hogy legalább hű képben meg tudnók mutatni; más intézetektől kölcsönzött tankönyveinkben levő iczi-piczi képecskék a helyett hogy építenék, megrontják a fantáziát. Itt lenne az ideje már, hogy tervezgetések helyett a cselekvés terére lépnénk. Mióta hangoztatják már, hogy nagyon kíváncsok lennének történelmi oktatásunkban a képek is!

Hiszem: intéző köreink, legközelebb a mi egyesületünk tagjai is, kiki a maga szakmájában megteszik azt, mit lehet s kell; megpróbálok én is néhány homokszemet vinni legalább azon épülethez, melyet én szépnek festek magam elé a tanítóképzői tanítás jövőjében.

Magyar nyelvi, irodalmi, történet- s alkotmánytani tankönyveinkre s eszközeinkre vonatkozólag szükségesnek tartom, hogy legyen növendékeink kezében:

az I. osztályban: nyelvtan, olvasókönyv;

a II. osztályban: prózai és közéleti irálytan, függelékül verstan, olvasókönyv;

a III. osztályban: költészeti műfajok elmélete s szónoklattan, olvasókönyv;

a IV. osztályban: irodalomtörténet, olvasókönyv.

Hasonlókép a történelemből is mindegyik osztályban a megfelelő tankönyv s kézi térképék.

Az intézetben előadási használatra: történelmi térképek s képek. A könyvtárban a növendékek részére olvasás végett a különböző korszakbeli jelesebb irodalmi termékek tervszerűleg kiegészítendő, beszerszendők.

Nyelvtani kézikönyveinket nem tartom czélszerűeknek tanítónövendékek számára. Nincs meg egyikben sem az az áttekinthetőség, világos megkülönböztetés, meghatározások, ezek mellett az a kíváncs egyszerűség, mikre az elemi iskola tanítójának okvetetlen szüksége van. Hiányzik belőlök ezeken kívül sok más, a miket Felméri Albert m. t. kartársunk is pl. az olvasásra, stb.-re nézve előadott, miket jórészen aláírok én is, ha valamennyit nem is tartom szükségesnek. Leendő tanítókat más módon kell tanítani, mint a gimnáziumi s polgári iskolai tanulókat a nyelvtanban is; nem vehetünk hát azoktól nyelvtani könyveket kölcsön.

Nagyészen érvényre kellene juttatni tanításunkban ama, főlebb hangoztatott elvet: legyen eljárásunk az elemi iskolai tanításnak előképe. Akarjuk, nem akarjuk: követjük azt az utat férfi korunkban, melyet megszoktunk taposni az ifjú korban. Így van ez a tanítónövendékekkel is, a legtöbb a szerint jár el, a mint látta s hallotta, úgy tanít, a miképen őt tanították s a miképen ő tanult.

Tudom, a tudományos rendszer hívei mosolyognak a felett, ha azt

mondom: ne kövessük mi a megszokott menetet a tanítóképzőben; ne ragaszkodjunk szigorúan a «rendszeres nyelvtan»-ok megállapított kategóriáihoz, hanem járjunk el úgy, ahogy a növendéknek, mint az elemi iskola tanítójának kell majd eljárnia. Csakhogy én különösnek tartom szakintézetben másképp járni el, mint a mikép hirdetjük s kívánjuk, hogy tanítson majd növendékünk. Mutassuk meg neki tettel, ne csak szóval: meglátjuk, több eredményt ér el a jövő tanítósága, mint a mennyit elérhetett s elérhet a mai.

A tanítóképző nyelvtanát tehát oly menetben ohajtanám megszerkesztetni, mint azt előbbi cikkemben vázoltam. A mondattant tenném középponttá, ezzel kapcsolatosan tanítanám a többit, ezzel együtt a szó- és alaktant s ezekből folyólag a helyesírást.

Különösen hangsúlyozni kívánom nyelvtani könyvünkre vonatkozólag azt, hogy ne vigyük abba az elavult, vagy a még ki nem forrt, határozottan meg nem állapított ismereteket. Ezek veszedelmei a mi nyelvtanításunknak! Mit csináljunk, mikor a hány nyelvtan, annyiféle elnevezés, osztályozás, meghatározás?! Egész chaosz a tanuló feje! Kezdődik a hangzók tanával a sokféleség, végződik az összetett mondatokra vonatkozó ismereteken. Még ma is van: *mély* hang helyett *vastag*, *magas* helyett *vékony*, *közép* helyett *éles*. A szóalkotásnál, illetőleg szóképzésnél a szó alkatrészeinek megnevezése tekintetében nem tudunk eligazodni: melyiket fogadjuk el az «*alap-szó*, *törzs*, *gyök*, *gyökér*» (gyökszó, gyök-alak) közül. Ismerem a rájuk vonatkozó magyarázatokat: hiszem, hogy a tanár könnyen el is bánt velük, megtalálja a kifejezésekben az egyenlő jelentményt s a különbséget; de ne magunkat, a növendéket tekintsük, a kinek az ismeretek, elnevezések sokfélesége nem válik javára, a kinek nem lehet még elég ereje eligazodni a labirintban. A többes, birtokos, személyi (némely nyelvtanban személyes) birtok viszonyok (u. n. névszói viszonyok ellentétben a mondatbeli viszonyokkal) kifejező alakszavai, betűi egyikben *képzők*, másokban *ragok*; épígy a melléknevek mellett a tulajdonság különböző mértékét kifejező alakszók egyikben *fokképzők*, másokban *fokragok*: így vergődünk: a *képzés* és *ragozás* között nem téve határozott, biztos különbséget. Növendékeink egyik iskolából az egyik, másik iskolából a másik tudományt hozzák magukkal! Mit tettünk eddig? Azt mondhattuk: édes barátim, esküdjenek arra a prófétára, a melyiknek a tankönyvét használják majd az iskolában! Hogy ez nem válik előnyére a tanításnak, nem kell bizonyítgatnom!

De hogy tovább folytassam: még ma is van alanyeset (eszembe jut az első ember esete), birtokos, tulajdonító- s tárgy- stb. eset; vagy van: marasztaló, veszteglő, közelítő, távolító, stb. stb. rag; vannak az ige-ragozásnál: lenni fogna, lenni fogott légyen stb. torzalakok; értek azokon minden oly időbeli alakot, mely sem az irodalmi, sem a népnyelvben nincs sehol, de a nyelvtanok csak úgy hemzsegnek tőlök. Elhagytuk a határozatlan, illetőleg határozott tárgyú megkülönböztetést az ige személyi ragjai tekintetében, van alanyi és tárgyi (tárgyas) ragozás. Hát az egyszerű mondat részeinek, főképp a határozóknak osztályozása?! Több egyszerűséget!

Elégedjünk meg a Simonyi «állapot, eredet és véghatározó»-jával.

Ugy gondolkozom: be lehet ezek közé sorozni mindazon határozókat, melyek nem a cselekvés, hanem a cselekvő (az igei alany) körülményeire vonatkoznak. Szép az a képes hely-, az a társ- stb. határozó, de ha megélhetünk nélkülök, mikor úgy is sok a tenni való, mire szaporítjuk teendőinket?! Horribile dictu... a mellék mondatok osztályozásánál még van ma is állítmányi mellékmondat, sőt ismerek osztályozást, mely szerint a föltételes mondat független, egymásmellé rendelt mondat... Ily tények mellett nem tartom fölöslegesnek hangsúlyozni; hagyjuk el, a mi elavult s ovatosan vegyük fel az újat.

Ha másért nem, ezekért is szükségük van a tanítóképzőknek új nyelvtanra: de nagyon megfontolandók azok is, melyeket Felméri Albert t. kartársunk részletesen előadott az olvasás-s helyesírásra vonatkozólag. Igaza van, hogy a mi nyelvtani könyvünkben helyet kell adni az olvasás és helyesírás szabályainak nagyobb mértékben, mint meglevő nyelvtanainkban van. Csak annyit kívánok megjegyezni, hogy az u. n. technikai, inkább külső dolgokat ne vegyük fel; hogy pl. a beszédszervi fogvatkozásokra, a lélegzésre és több ilyenre vonatkozó tudni valókat hagyjuk el; ezeknek a testtanban van helye. E mellett a többi szabályokat is lehető röviden s a mint főlebb kifejeztem: alkalomszerűleg adjuk. Így pl. a hangtannál már szólhatunk az olvasásbeli biztosságról, tisztaságról, folyékonyaságról és hibátlanságról; a mondat főrészeinél a hangsúly alapelemeiről stb. Már a hangtannál szólhatunk továbbá a szótagok időmértékéről, azon szabályszerű mozgásról (rhythmusról), mely a hosszú, illetőleg rövid szótagok sajátos alkalmazása következtében jó létre az előadásban stb.

Mennyivel más lesz növendékeink olvasása, ha ideje korán fölhívjuk figyelmüket; s mennyivel szilárdabbak ismereteik, ha azokat mennél jobban, mennél több ideig gyakoroljuk, mintegy vérökké tesszük: a tapasztalat, hiszem, meggyőz bennünket, ha tantervünket sikerül átalakítani úgy, a mint tervezve van s ha lesz oly tankönyvünk, mely ily szellemben s irányban készül.

Olvasókönyvünk az I. oszt. számára van. Arra csak annyi megjegyezni valóm van, hogy az egyes olvasmányok főbb részeit, vázlatát föltüntető, u. n. széljegyzések (amint ez némelyiknél római számmal látható) szükségesek lennének; nem ártana továbbá némelyik felette hosszás olvasmány helyett rövidebbet választani az új kiadás alkalmával: czélszerűnek tartom végül, hogy legyen benne minta valamely versnek (legjobb e tekintetben szerény véleményem szerint egy költői rövidebb elbeszélés) folyó beszédben való előadására. Nem szükséges utalnom talán a nehézségre, mellyel egybekötve van valamely versnek folyóbeszédben valóban megfelelő előadása; érték ezen oly szép prózai előadást, mely a költemény tartalmát minden tekintetben híven kifejezze s a prózai alak úgy egyes részeiben, mint egészében a szép kellékeinek megfelelő legyen! Eddig tettük s tesszük ma is úgy, a hogy lehet, előszóval az előadási crán; irattunk s iratunk dolgozatokat a növendékekkel; de nem lehetünk megelégedve az eredménnyel! A tanórán hallottak nagyrészt elrepülnek, hiányos jegyzetek kellőkép nem segítenek a tanulón otthon: legyen alkalma mintaszerű művet tanulmányozni, a verset a prózai előadással minden

izében egybevetni; ennek haszna a kifejezésbeli ügyesség fejlesztésére meg lesz kétségtől!

A második és harmadik osztály tan- s olvasókönyvét egybe lehetne szerkeszteni.

Az olvasmányokat legjobb íróink műveiből úgy kellene megválasztani, hogy azokban mintegy kézzel foghatólag vehesse észre s tanulhassa meg a növendék az irányi kelleit, az írásműfajok elméletét. Nem tudtam eddig sem megérteni, miért mellőzzük pl. a hőskölteménynél a «Zrinyiász»-t, mikor e műben az éposz minden tartalmi kelleke a legvilágosabban megvan, míg a «Zalán futása» tulajdonképpen nem is hősköltemény kiváló eszthetikusaink véleménye szerint is.

A közéleti iratokból a II. oszt.-ban csak a leveleket s a nyilatkozatokat kellene tanítanunk. A szerződések a IV. évfolyamra hagynám, mikor t. i. a «szerződésjog»-ról tanítunk az alkotmánytanban. Az ilyen fontos és több körültekintést igénylő iratok szerkesztésében kicsiny hibák is nagy károkat okoznak: inkább ne tanítsunk semmit, mint fölületes ismereteket nyújtsunk; ennek vagyunk pedig kitéve, ha ily iratokat inkább fogalmazási szempontból véve csak, mellőzzük azoknak jogi oldalát. — Szóval: nagyon megfontolandónak tartom az olvasmányok megválogatását, a tananyag megállapítását.

A prózai írásműfajokra több gondot kellene fordítanunk a tanítóképzők tankönyvében, mint azt eddigi tankönyveinkben tapasztalhatjuk; több szüksége van erre a növendéknek, mint a szép művek tanulmányozására. A honnan a leírást, elbeszélést, értekezést különféle fajaikban s alakjaikban jól megválogatott példákban meg kellene bővebben ismertetnünk, mint eddig tevők. A költői műfajok tanítása tekintetében megelégedhetnénk a főbb fajok tüzetes ismertetésével; a kisebb fajok között levő, többnyire a műtárgyára vonatkozó különbségeket magukból a művekből, különös szabály nélkül is megéreztethetjük növendékeinkkel.

A szónoki művek ismertetése szintén kiváló figyelmünket igényli. A mi e tekintetben egyik s másik tankönyvben van, arra el lehet mondani: «vagy kevés vagy sok». A polgári vagy felsőbb leányiskolák számára írtak kevés a mi növendékeinek számára, a középiskolák tankönyve meg sok; nincs annyi időnk, a mennyit kellene annyi anyag feldolgozására, megtanulására fordítanunk.

A szónoki beszéd tárgya (ennek különfélesége), tartalma (ennek forrásai, a főbb érvek, és pedig belső és külső érvek, a czáfolás főbb módjai, az érzelmekre s az akaratra való hatás eszközei), szerkezete (bevezetés, tárgyalás, befejezés) s végül előadása (ennek elemi s művészi kellekei) ezek azok, a miket jeles beszéd ismertetése, tartalmi s alaki fejtegetésével meg kellene tanítanunk növendékeinknek; ezekre vonatkozólag kellene a szabályokat, csak a legszükségesebbekre szorítkozva, tankönyvbe vennünk, hogy a tanórán hallottakat a növendékek ismétlő olvasással, tanulással emlékezetükbe véshessék!

Irodalomtörténeti kézikönyveink is olyanok, melyeket tanítóképzőkben nem használhatunk czélszerűen.

Kevés van bennök a nyelv fejlődésére vonatkozólag, a tudományos irodalom sincs kellőkép méltatva. Ezek mellett van bennök olyan, a mit

a mi tantervünk szerint el lehet hagynunk, minő a művelődési általános viszonyok. Ezeket az a növendék, a ki az előző évben tanulta már a világtörténelem után a magyarok történetét is, annyira ismeri, hogy elég, ha a tanár ismétlőleg a tanórákon föl hívja ezekre a figyelmet. Az életrajzi adatokat is az olvasókönyvbe ohajtánám felvenni, s csak a kiválóbb irodalmi jelesek ismertetném itt is. Ezek helyett a jelesebb irodalmi termékeket kellene ismertetnünk tartalmi, szépirodalmi szempontokból, a nyelvfejlődésre nagyobb gondot fordítanunk, hogy ezekből megtanulja a növendék: miket tett e téren is a magyar szellem, s tanuljon eszméért lelkesedni, önzetlenül munkálkodni!

Ha az eddig mondottak után kifejezést adok annak, hogy a mi egyesületünk választmánya tanítóképzésünk ügyére a legüdvösebb hatást gyakorolná azzal, ha a tanítóképzés egyik kiválóan fontos részének, a nyelv és irodalmi oktatásnak anyagát pontosan meghatározná, az olvasókönyvek tartalmát megjelölné, szóval oda hatna, hogy legyenek jó könyveink: elmondottam, a mit jelen alkalommal elmondani akartam s az ügy érdekében mondhattam

Attérek ezek után történelmi tankönyveinkre s taneszközöinkre.

Több éve már annak, hogy beszélünk a történelmi tankönyvek hiányos voltáról; de azért ujabban szerkesztett tankönyveink járnak a régi csapáson. A politikai intézmények, véres háborúk mellett kevés gondot fordítanak a művelődési viszonyok ismertetésére tankönyv-íróink. Melyik az a kisebb történelmi munka, a melyiket nyugodt lélekkel adhatnánk növendékeink kezébe?! E mellett ha legalább két éven keresztül taníthatjuk ezentúl a világtörténelmet, okvetlen szükséges lesz oly tankönyv, mely két kisebb kötetben tárgyalja a világtörténelmet.

Mint multkorai cikkemben is kifejeztem: több megokolást, másnemű előadást szeretnék a leendő tanítók számára, mint a minőben részesíthettük eddig részint az idő rövidsége, részint tankönyveink s eszközeink hiányos volta miatt.

Történelmi tanításunk anyaga lenne csekély véleményem szerint:

a) az I. osztályban:

Az emberiség őstörténete. (Ezzel kapcsolatosan az ember fejlődésére, művelődésére befolyást gyakorló természeti körülmények.) Ázsia ó-kori népeinek anyagi és szellemi műveltsége. A perzsa világuralom. (Ennek hatása az ázsiai népek életére.)

A görögök története: Lakóhelyök, hőskoruk, vallásuk, nyelvök, közös intézményeik, gyarmataik, állami intézményeik, (Sparta és Athen), társadalmi viszonyaik, tudományos és művészeti törekvéseik, a görögök összefüggése a perzsa világuralommal. győzelmeik, hanyatlásuk. A makedonok történelmi szereplése: a perzsa világuralom megdöntése.

A rómaiak élete: A művelődés kezdete a királyok idejében A köztársasági Róma szervezete. Rómát nagygyá tevő küzdelmek, a világuralomra való jutás. A társadalmi viszonyok átalakulása, a görög műveltség hatása Rómára.

A polgárháborúk, a köztársaság bukása A birodalom helyzete a császárság idejében, műveltségi viszonyok, a keresztyénség tanainak elter-

jedése, hatása. A birodalom hanyatlása, a nyugati rész bukása. A népvándorlás: a hunok és góthok szerepe. A germán népek a nyugot-római birodalom területén, keresztyén vallásra térésök, új államok. Az egyház hatása Európa népeire, a pápaság hatalmi növekedése, a császári (világi) hatalom megalapítása. A kelet-római birodalom jelentősége a népvándorlás korában. Az arabok történelmi hivatása. Összeütközés a papai (egyházi) és a császári (világi) hatalom között.

b) a II. osztályban. A kereszteshadak kora: a háború okai, lefolyása, eredményei. Német és Olaszország a Hohenstaufok alatt. (A császárság és a pápaság közötti harc folytatása s vége). Franciaország s Anglia a középkor első felében s a keresztesháborúk alatt. (Franciaországban az országnagyok s az uralkodók között levő küzdelem, Angliában az alkotmány kifejlődése.) A középkori intézmények átalakulása, a tudományos és művészeti irány megváltozása. Az államok közötti viszonyok Nyugat Európában: Spanyolország megalakulása. Franciaország küzdelmei Angliával. A lovagkor hanyatlása.

A fölfedezések, találmányok, a renaissance; ezek hatása. A reformatió Németországon, ennek hatása Európa többi államaiban. Ellenreformatió: II. Fülöp törekvése, ennek eredményei. A 30 éves háború, ennek eredményei. A nemzeti irány létrejötte s hatása a reformatió következtében. Az abszolút uralom kora Európában. Franciaország XIV. Lajos korában. Angliának tengeri uralomra jutása. Porosz- s Oroszország emelkedése. A felvilágosultság irodalma, ennek hatása. A francia nagy forradalom kitörése, a középkori társadalmi intézmények megdöntése. Ezekben, úgy vélem, fel lehetne mutatni az emberiség eddigi küzdelmét annyira, hogy a legújabb kor törekvéseit, küzdelmeit, melyeket a magyar történelemmel kapcsolatosan adhatnánk főbb vonásokban elő, megértenék növendékeink.

S mivel, ha valamely ismeretre vonatkozólag, kiválóan a történelemre nézve, igaz az, hogy annyink van, a mennyi emlékezetünkben van; ezért is, de a kellő tájékozottság elsajátításaért is a történelmi helyek ismerete tekintetében adjunk növendékeink kezébe történelmi térképeket.

Ázsia déli s nyugati vidéke, Görögország s Italia, Hispania, Afrika éjszaki része, azaz nagy részben a Földközi-tenger vidéke, Európa a népvándorlás korában, az akkor keletkezett új államok feltűntetésével, a fölföldözéseket előtűntető térkép, Európa a 30 éves háború után, így négy térképre lenne szükségünk; ezekhez egy nagy fali térkép oly formán tervezve, mint a régi Apruner-féle.

A mi tervezésüket illeti: törekednünk kellene több csinosságra, mint azt kisebb kézi térképeinken tapasztalhatjuk; főképp pedig arra, hogy ne tömjük tele nevekkal annyira, hogy nem látjuk a fától az erdőt; csak azon helyeket, hegyeket, folyókat stb. vegyük fel, a melyekre szükségünk van. Jelenlegi legtöbb térképeink egész kaosz; nagy erejébe kerül a növendéknek a sok fölösleges név között a szükségesre ráakadni. Az alaposság, biztosság rovására történik, ha a növendék nem azon gondolattal veszi kezébe a térképet, hogy a mi azon látható, azt mind meg kell tanulni; hanem elég abból néhány várost, folyót stb. megjegyezni.

Különösen szükségesek lennének u. n. történelmi képek. Az

ókori világ kitünőbb építményei, jelesei, a középkori művészetek, építészet stb. szép képekben megmutatva helyesebb irányt adnának a növendék képzeletének, emlékezetüket támogatná, a tanulást sokkal könnyebbé, kellemesebbé tenné, figyelmet, érdekeltséget keltene: szóval, tanításunknak életet kölcsönözne, megkötné a szemlélet az elrepülő szót, állandóságot kölcsönözne az ismereteknek.

Ma tanítunk például az indiaiak, egyiptomiak építészeti remekeiről, tanítunk a görög építészeiről, szobrászatról, beszélünk a középkor különféle építészeti stýljeiről, tanítunk különféle korbéli eszközökről, fegyverekről, ruházatról stb. a nélkül, hogy valamit mutathatnánk; csaknem egyedül magára a szóra vagyunk utalva. Igaz, az élénk szórajz sem megvetendő; de hogy mennyivel más az eredmény, ha a szóhoz kép is járul, mutatja a különbség, mely van a nagyobb városi és kisebb helyeken tanuló ifjak között, a kik közül egyiknek van alkalma nemcsak hallani, hanem látni is, míg a másik csak hallhat s képzeletének alig van valami támasztó pontja. Nem kellene tehát áldozatnak tekinteni a költséget, melyet a művészet kiváló remekeinek, a világtörténelem kiváló alakjainak képben való felmutatására lenne szükséges fordítani a történelmi tanítás értékesebbé tételére.

Magyar történelmi oktatásunkra vonatkozólag, a mely a III. osztály tárgya lenne, főbb vonalaiban ugyanazt mondhatom, a mit a világtörténelmi oktatásra nézve írtam. Van ugyan olyan tankönyv, a mely megközelíti a követeléseket, de a melyik teljesen megfelelne, nincs. Legjobbnak tartom az előadásnak, beosztásnak azon módját, a melyet láthatunk *S e b e s t y é n* Gyula történelmi tankönyveiben. A magyarok életének politikai s társadalmi helyzetének műveltségi viszonyainak főbb alakulásai, törekvési irányainak főbb változásai alapján osztani be a könyv tartalmát sokkal helyesebb, mint a királyi családok vagy egyes uralkodók alapján. Ha az említett műben a társadalmi osztályok létrejöttére, azok helyzetének változásaira, az alkotmány fejlődésére, igazgatásra, igazságszolgáltatásra s honvédelemre vonatkozó intézmények az eddiginél részletesebben lennének tárgyalva, igen czélszerű tankönyvet nyernénk vele a tanítóképzők számára.

Történelmi térképet nem tartok szükségesnek a magyarok története tanítása alkalmával. Mikorra ezzel foglalkozunk a III. osztályban részint a világtörténelmi tanítás, részben a földrajzi oktatás alapján kell a növényeknek annyi ismerettel birniok, hogy a közönséges térkép alkalmazása használatával megjelölje a növendék időről-időre, a mennyi földrajzi ismeretre itt szükségünk van. Történelmi képek — nagyon természetes — itt is nagyon jó szolgálatot tennének. Árpád, Szent István, Szent László, Nagy Lajos, Hunyady János stb, uralkodóinknak, jeleseinknek, továbbá építészeti emlékeinknek képen is megmutatása csak emelheti a kegyeletet, csak erősítheti a nemzeti érzetet az ifjak szívében.

Alkotmánytani kézikönyvünk lehető legjobb. Arra nézve nincs semmi más teendők, mint a mit maga a tudós szerző a mű előszavában figyelmébe ajánl a tanárnak: a növendék munkájának könnyítése czéljából hagyja el, a mit talán mint ismétlést vagy a helyi viszonyokhoz mérten

főlöszlegest elhagyhat s az elvont jogi ismereteket gyakorlati példákkal világítsa meg!

Ezekben elmondottam, miket szaktárgyaim tankönyvei s eszközeire nézve főbb vonásokban főkép a tapasztalat alapján szerzett meggyőződésemből folyólag elmondani az ügy érdekében jónak gondoltam: «érjenek, a mennyit érhetnek!»

Csurgó.

Horváth József.

Tantern-javaslat a magyar nyelvbnl.

I. osztály. Nyelvtan.

a) Nyelvtan. A beszélő-szerv ismertetése s fonetikai alapvetés. A hangok mennél alaposabb ismertetése: keletkezésük feltételei, változásai s a hangváltozások magyarázata. A helyesírás. A szófajok s képzéseik. Előbb az összetétel s aztán a képzés. A legfőbb képzők s összetételek szempontjából az odavonatkozó nyelvanyag áttekintése. (Pl. s és talan képzős szópárok.) Az analogia szerepe a nyelvben s hogy alkalmazza ezt a kis gyermek, mikor beszélni tanul. A jelentés változások, átviteles kifejezések: szóképek; szinonimák. A mondat és a szóragozás. A ragok múltjából egy s más, a mi nyelvtörténeti érdeket kelt és öntudatossá teszi a nyelvtani ismeretet, megeleveníti a száraz anyagot. Az egész tanításban általában kívánatos a nyelvtörténeti alap. Az összetett mondat fajtái s a szünetjelzés. A kötőszók magyaros használata. Feltüntetendő a gondolat és nyelvformák között levő kapcsolat. Szórend és hangsúly. A nyelvjáráások ismertetése. Olvasások a nyelvileg nevezetes legfőbb codexekből.

b) Olvasás és szavalás. Csak remek, prózai és verses írásművek tárgyalása, de nem stilisztikai és költészeti szempontból. A fő a gondolatmenetek felfogása és beszédgyakorlat a gondolatok kapcsolására, miközben a tanuló alkalmazza azt, a mit a mondattanban tanult. A szók jelentéseit is latolgatja s az alkalmilag előjövő szavakból szinonim-csoportokat ír fel. Ez vezeti őt igazán arra minden pedans filozófia nélkül, hogy mi a fogalom. Az olvasásban a tanuló minden mondatban a hangsúlyos szót keresse; ha erre rászokik, nagy eredmény. Meg is érti, hogy mit olvas és meg is érteti. Ez az első követelmény a verses műveknél is, a mi feltétlen előzménye a költemény egyes részei helyes színezésének, a mely utóbbi e fokon nem is kívánható. (Az olvasás és szavalás nem oly mesterség, a melynek szabályait teljesen össze lehetne foglalni; a mechanikai szabályok könnyen modorosságra vezetnek, az egész az intelligencia fejlődésével függ össze.) Ime e pont alatt a tanítóképző beszéd- és értelemgyakorlata. Nyelvtant, nyelvet, gondolatot, helyes és szép kifejezést egyszerre!

c) Fogalmazás. Egyszerű másolások helyesírási szempontból. Költemények tartalmának prózában való elmondása és leírása; továbbá rövidítések, kivonatok, a melyek arra szoktatják a növendéket, hogy a gondolatmenetet felismerje s hol rövidebben s hol más módon ki is fejezze. A stilisztikai szabályokat nem szükség itt tudatosan alkalmazni; lehet azonban azért úgy csoportosítani a fogalmazványokat, hogy azok

fogalmának későbbi elvonására előkészítésül szolgáljanak. A főgond arra fordítandó e fokon, hogy a növendék érezze, miszerint a gondos beszéd, melyben világosság és rend van, fogalmazás tekintetében ugyanaz, a mi az írásmű vagyis a fogalmazvány, csak hogy természetesen ez utóbbi a tervszerű és kidolgozható.

II. osztály. Stilisztika a verstaannel együtt.

a) Stilisztika. A fogalmazvány, az írásmód (írály) és szempontjai: tárgy, tartalom, szerkezet, fajok (leírás, elbeszélés, értekezés, levél) előadás. A tartalomnál fontos a fogalmazás logikai része, abban nevezetesen a gondolatformák, melyek tárgyalásánál vigyázni kell a lélektani tanítással való kapcsolatra. Az írásmód lényeges tulajdonságai, főképp mint a nyelvezet kellékei: világosság, magyarosság és szabatoság. Az írály szépségei. Ezek ugyanazok, mint általában a természet és művészet szépségei. Mi hát a szép? Mit kell arról tudni, hogy az írálybeli szépségekről beszélhessünk? A művészetek és eszközeik. Arány, összhang, plasztika, hangulat stb. az írályban. A plasztika és a szökepek írálytani szempontból. Az indulatok az írályban és az alakzatok. Az írály zenéje. A rhythmus elemei s ennek kapcsán rendszeres verstan. A kellemes és fenséges az írályban és árnyalataik: bájos, csinos, elegáns, magasztos, ünnepélyes, erős stb. Végül a tárgyalt műfogalmazványok után az ügyiratok, de röviden.

b) Olvasás és szavalás. Az elméletbe vágó remek darabok olvasása, sőt betanulása. Olvasás közben a tanult elmélet folytonos szemléltetése. A költemények szavalásában már feltűntethető, hogy tartalmuk szerint versük is különböző levén, művészi elszavalásukban is különböző hangszínezésnek kell lenni. Az a költő dolga, az árnyalás pedig a szavalóé.

c) Fogalmazás. Több írásművek megvizsgálása tárgy- és gondolatmenet szempontjából. Ebből a célból vázlatok és kivonatok készítése, melyekben feltűnnek a gondolatgyűjtés módjai; látszanak a szerkezet részei. Leírások, elbeszélések, értekezések, levelek írása, most már a tanult műszabályoknak tudatos érvényesítésével. Verssorok ütemeinek felkeresése s a rhythmusnak esetleg hangjegyekben való felírása.

III. osztály. Szónoklat- és költészettan.

a) Szónoklat- és költészettan. A szónoki beszéd célja, tárgya, osztályozása. A bizonyítás, megindítás és rábírás mozzanatai és eszközei. A mi közös a szónoki beszédben más fogalmazványokkal és a mi különös sajátága. Az előadás, elszavalás szabályai gyakorlatilag. A eghíresebb magyar szónoki beszédek gondos és beható ismertetése.

A költészet a művészet egyik ága. Miben hasonlít a szónoklathoz? A költészet köre, feladata, három neme. A költői nevek műfajai sorban sok példa elemzéséből elvonva. Minden műfaj valamely e célra alkalmas költő műveiből vonandó el, hogy a költői egyéniség és a műfaj közti összefüggés feltűnjék. Petőfi élete magyarázza a dalait s ebből a dal elmélete, Arany egyénisége magyarázza az epikai műfajokat s műveiből azok szabályai vonandók el. Tompa és a monda szintén együvé tartozók stb. stb. A

műnevek történetéből is közölni kell egyet-mást, mert az igen megvilágítja az illető műfajt (ballada, monda, rege stb.)

b) Olvasás és szavalás. A magyar költészet legremekebb műveinek, hol egészben, hol részleteikben való olvasása és fejtegetése, melyben az a cél, hogy a növendék a műfaj szabályait a példakon észrevegye s betekintést nyerjen a költő műhelyébe. (Pl. Hogy születik egy ballada? Lásd Beöthy Zs. szép magyarázatait.) A szavalás arra a fokra emelkedik, hogy egyesek a darabokat, mint műfaji típusokat is képesek színezní.

c) A fogalmazás csak a prózai műfajok keretében marad. A költői műfajok csak annyiban szerepelnek e téren, hogy esztetikai fejtegetésük tárgyát képezheti egy-egy írásbeli feladatnak, t. i. a növendék írásban ad számot az esztetikai fejtegetések eredményeiről.

IV. osztály. Irodalomtörténet.

a) Irodalomtörténet. A cél a nemzeti szellem fejlődésének megismerése, főkép a költői művekben, de a történetírás is kellő figyelemben részesítendő. Hogyan gondolkodtak egyes korok és kiváló egyének; mely érzelmek és eszmék mozgattak egyes korokat? Ezeknek feltűntetése, hol élettrajz, hol pedig korrajz keretében a szükséges művek olvasása, vagy tartalmi ismertetése közben. Így pl. a magyar pogánykor és irodalmi termékei. Az egyházi élet s irodalma s főbb műfajai. A keresztény lovagkor és művei. A históriás ének. A protestáns kor; az ellenreformatio és irodalma. Az epikai irodalom felvirágzása. A kurucz-kor az irodalomban. A nemzetietlen kor. Irodalmunk újjászületése. A klasszikai iskola. A népies iskola. A magyar romanticizmus. A nemzeti műköltészet. A népköltészet. Az egész tanítás a művek bő, tartalmi ismertetésén alapuljon.

b) Olvasás és szavalás. Olvasmányok a krónikák fordításai-ból és egyes korokra vonatkozó történetekből. A codexek tipikusabb darabjainak olvasása most már az alkotás szempontjából. Minden elmélethez a megfelelő olvasmányok.

A régi költők darabjainak megtanulása és elszavalása. Részletek Zrinyiből, Gyöngyösiből, Balassából, Faludiból stb. stb.

c) Fogalmazás. Élettrajzok és korrajzok írása, úgy, hogy a növendékeknek a megírásban több forrást kelljen felhasználni s próbát tegyenek, hogy a tanulmánnyal együtt alkalmazzák elmelkedésük eredményeit is.

Megjegyzések.

E javaslattal egy szavazatot nyújtok a tanítóképző-intézet készülő-félben levő tanterve legfontosabb tárgyában a részletes feldolgozásra nézve. Munkálatom eltér a javaslatkészítő albizottság munkálatától, a melyben nem helyeslem, természetesen csak a magyar nyelvre vonatkozólag, sem ezt, hogy abban az egyes évfolyamoknak nincs határozott karakterük, hanem az irodalmi oktatás ágai homályosan vegyülnek össze; sem pedig azt, hogy a módszer címén s a gyakorlatiasság jól meg nem magyarázott hangoztatásával olvasókönyvek szórványos darabjaihoz lánczolja az

elméletet s nagy esélyeknek teszi ki a tárgyat. Tisztelettel ismerem el az albizottság tervében a paedagógiai törekvést, de azt hiszem, hogy abban a magyar nyelv a reform-törekvéseknek áldozatul esett. Nem tagadom, hogy széles és mély szakértelem és véghetetlen szorgalom oly módon is eredményhez vezet a tanítót, de hogy az a mód koczkáztat, mindig koczkáztat és felületességre vezethet, azt állítom. Utóvégre is minden gyakorlatiaságban elméletet kell látnunk, a mint viszont nem elmélet az, a mely a gyakorlattal egyenest szemközt áll, a vezető azonban az elmélet igazsága. Ez utóbbi gondoskodik a tiszta alapfogalmakról; arról a sorról, a melyben azok természetes összeköttetéseiknél fogva legbiztosabban keletkeznek. Hogy pedig erre milyen nagy szükség van, azt bizonyítja a közelet, a melyben annyian negéylezik az irodalmi ismereteket csak nevekkal, csak címekkel. A tanítás, igenis, legyen állandóan inductív, sok olvasmány, remekmű elemzése alapján történjék, bő tartalmi ismertetésekkel, de mindig az elmélet rendszeres szála nyomán.

Az albizottság javaslata, úgy is, a mint azt a válaszmány átalakította szakértői szempontból, nagy kifogások alá eshetik. Nyelv és stílus egy évre, majd a stilisztika három évre van abban beosztva; majd az irodalomtörténet három évre, értelmezve a költészettannak kétesen felosztott tartalmával. Hol vannak itt a tiszta fogalmak? Hol van itt a költészettan s hová párolgott el az irodalomtörténet, mely letűnt korok érzéseit, gondolkodását, szóval a magyar szellemi élet fejlődését akarja megismertetni?

Tudományunk ágainak fokozata szerint a következő a helyes sor. Első a nyelvtan, mely a kifejezés elemeivel foglalkozik, a nyelvvalakokkal és egyes mondatok alkotásával. Második a stilisztika, mely a gondolatok fűzését és ezekben a lelki jelenségek s az egyéniség nyilvánulását fejtegeti. Harmadik a költészettan, mely a tartalom és műforma viszonyát, tehát a szép elemeit tárgyalja. Negyedik az irodalomtörténet, mely az előbbieik fejlődését, mint a nemzeti lélek fokozatos nyilatkozatait ismerteti s mely az egyes korszakban nem nézhet csupán egyes műfajokra, hanem egyszerre nézi egy korszak összes szellemi nyilatkozatait. Ezzel a logikus sorral semmiféle paedagogia nem jöhet ellentétbe.

A magyar nyelv és irodalom par excellence magyar tudomány, melyben a magyar gondolkodást és annak történetét kell átnyújtani az ifjúságnak.

E tárgy csak úgy hathat s fejlődhetik igazán, ha komolyan fogjuk fel; ha határozott alapfogalmakat, kellő szempontokat, műveket követelünk, továbbá a művek ismeretét, olvasását, sőt az emberiség haladásával való összefüggésüknek bizonyos ismeretét is. A magyar tanítónak ezek az ismeretek képezik első kincsét. Ismeret és izlés kell neki, mely őt ne engedje leűlni; már pedig nincs oly eszköz a világon, mely annyira emelje az embert, mint az alapos irodalmi oktatás, az irodalommal való foglalkozás, a nagy emberekkel való néma társalgás.

Mindezek alapján a tanítóképzőkben a nyelvi és irodalmi oktatás niveau-ját emelni kell. Ennek pedig semmi sem áll útjában; 4-4 óra alatt hetenként sokat lehet tenni. Miért ne lehetne a képzőintézet irodalmi ismereteit odaemelni, mint az a középiskola felső osztályaiban ma is lát-

ható. Hisz a képzőnek sincs több dolga, mint a középiskola felsőbb osztályainak. Aztán az ily irányú intenzívebb oktatás, az abban rejlő filozófia mennyire előmozdítaná a növendékek tisztán szakbeli tanulmányait is!

Ma a tanítóképzőbeli nyelv és irodalmi oktatás nem mondható kielégítőnek. A fogalmazványok silányok. Néha a «helyes írás» sem kielégítő, az irodalmi ismeretek meg éppen silányok. Én ezeknek okát a felületességben találom. Könnyen rámondják mindenre, hogy «a tanítónak jól van így is». Szegény tanító! Szegény népiskola!

A nyelvtanítási anyag és oktatás egyes czímei ma már hirhedtek s eredménytelen iskolai időtöltést jelentenek. Félek, hogy az én kifejezéseim is esetleg egyben-másban félreértetnek, de viszont bízom abban, hogy egész tervem általában útbaigazítja a szakértőt gondolataim világos felfogásában.

Végül tisztelettel kérem azon kollégákat, a kik e javaslatomat egészben vagy részben helyeslik, (mert ezt a magam részéről sem tekintem változhatatlanul bevégzettnek), hogy ebbeli véleményüket kegyeskedjenek közölni.*

Budapesten,

Baló József.

A mennyiségtan tanításáról.

Tanítóképző tantervünk kiadása óta éppen múltófélben az első év-tized, midőn annak változtatását czélzó javaslatok és tervezetek felőli eszmecsere a legélénkebb hullámmásban van. A változtatás a legnagyobb valószínűség szerint már a közel jövőben fog megtörténni, miért ismételve óhajtok foglalkozni a képzőintézeti számtannal, de ezúttal rövidebben, mint azt a M. Tanítóképző I. évfolyamában tettem.

1. A *számtan* anyagát a min. tanterv szemmeltartásával következőkben foglalom össze:

I. osztály. K ö z ö n s é g e s s z á m t a n .

Bevezetés. A számfogalmak képzése és jelzése. A tízes számrendszér. A négy számolási művelet egész számokkal. A számok oszthatósága.

Mérték- és pénzrendszerünk ismertetése. Időmérték. Váltás, összevonás. Számolás, nevezett számokkal. Számolás közönséges és tizedes törtekkel. Régi hazai mértékek. Külföldi mértékek és pénz nemek. Számolási rövidítések. Műveletek korlátolt pontossággal.

Időszámolás.

Arányosság. Kettős tétel.

Az egyszerű és összetett hármasszabály, százalék, kamatszámolás és arányos osztásra tartozó feladatok megfejtése az egységre való visszavezetés útján.

* Tisztelt cikkíró úr felhívását oda módosítjuk, hogy a bármely, tehát az ellenkező véleményen levők is szíveskedjenek nézeteiket nyilvánítani. Szerk.

II. osztály. Arányok. Aránylatok. Egyszerű hármasszabály. Százalék számolás. Összetett aránylatok. Összetett hármasszabály. Kamatszámolás. Határidő számolás.

Pénzintézetek és értékpapírok ismertetése.

Egyszerű és összetett arányos osztás. Elegyítési feladatok megfejtése és ötvényszámolás.

Általános számtan. Bevezetés a betűszámtanba. Összeadás és kivonás egész számokkal, valamint relativ egész számokkal. Szorzás és osztás egész, valamint relativ egész számokkal. Arány, aránylat. Egyenletek. Elsőfokú határozott egy ismeretlennel bíró egyenleti feladatok megfejtése.

III. osztály. Elsőfokú határozott egyenletek megfejtése két és több ismeretlennel. Hatványozás. Hatványmennyiségekkel való számolás. Két és több tagú mennyiségek második és harmadik hatványa. Gyökér-vonás. Gyökér mennyiségekkel való számolás. Általános és határozott számok második és harmadik gyökere.

Másodfokú egy ismeretlennel bíró egyenletek megfejtése és alkalmazása. Logarithmusok és azok műveleti szabályai. Briggs logarithmusai és ezek alkalmazása. Számtani és mértani haladványok. A mértani haladványok alkalmazása kamatos kamat, járadék, kölcsöntörlesztési és biztosítási számolásoknál.

IV. osztály. A számtanítás módszere. A népiskolai számtanítás története különös tekintettel hazánkra. A számtanítás alapelvei, tananyaga és részletes tanmenetének közlése. Számolási taneszközök, vezérkönyvek és példatárak ismertetése. Ismétlés.

2. A felsorolt anyag, a miniszteri tantervvel összehasonlítva, eltérést mutat abban, hogy az egész számokkal való műveletek befejezése után a mértékek ismertetésére térek át és csak azután veszem a törtekkel való számolást, mi a népiskolai anyag beosztásával összhangban van. Az egész számokkal való számolást befejezi az oszthatóság tételeinek tárgyalása, mivel a folytonos összemérés a legtöbb eszköz a számfogalmak helyes megalkotására. A népiskolai számolásban az ugynevezett egységre való visszavezetést tartván egyedül helyes és biztosan célravezető számolási eljárásnak, az aránylatok alkalmazására csak a II. évben térek át, mint oly részletre, mely a kettős tétellel megfejtett feladatok másoldáról való megvilágítására szolgál.

Ily módon az aránylatoknak alárendelt szerep jut a tanítóképzőben és idővel kiszorúlnak a népiskola köréből is.

Feleslegesnek látszik az olasz gyakorlatnak megnevezése, a mely különös számolási mód, úgyisztén a láncszabály is, nem általánosítható és most már kevésbé gyakorlati eljárás.

Az anyag sokasága, főként a szóbeli számolás folytonos gyakorlása kényszerít a könyvvitel és kereskedésbeli számvetés elejtésére is. Novák Sándor reáliskolai könyvviteltanában csak a könyvelés főelveinek ismertetését és a rendes munkához és íráshoz való szoktatást célozza és ennek elérésére heti 2 órát igényel egész éven át; mit végezhetünk mi hasonló tárgyból 3—4 hét alatt a II. osztálynak egyéb anyaga mellett? Ismerem ama kiváló előnyöket, melyeket a könyvelésnek tudása biz-

tosíthat a tanítónak. De azt is tudom, hogy aránytalanul csekély részök jut azon helyzetbe, hogy ebbeli ismereteit gyakorlatilag érvényesíthetné, s így nincs oly fontos a tanítóra nézve, mint a kántorság. Azon tanítók pedig, kik esetleg az ipariskolai könyvvitel tanításával megbíznak, póttanfolyam útján sokkal biztosabban készíthetők elő ezen mellékfoglalkozásra.

A tanító igen sokat tanul, de nem egyszerre, hanem évek során át a mint azt a körülmények és hajlamai kívánják, annál kevésbé követelhetjük, hogy a tanítónövendék még a könyvelésből is oly jártasságot szerezzen, mely őt már ipariskolai könyvviteli oktatásra képesítse.

Rendes munkához és íráshoz pedig az írásbeli munkálatok berendezéséhez és a jegyzetek szigorúan pontos vezetésével is szoktathatjuk tanítóinkat. Ha a rend vérvé vált az ifjúnak, minden más írásbeli dolgozatában felismerhető.

Elérkeztünk már oda, hogy az általános számtan tanítása, a tanítóképzőben nem részesül annyi támadásban, mint régebben. Meggyőződésem, hogy e sok támadás okadatolt vala ott, a hol pusztán az általános számokkal való számolni tudás volt az oktatás célja és nem azon algebrai számolás, mely bennünket a mennyiségek gyors összemérésére tanít, a fogalmakat élesen kidomborítja és a műveleteknek lényegükben való felismerésére vezet. Ily értelemben az algebra hatalmas segítőnk a közönséges számtan tanításában.

Mihelyt az összeadást és kivonást, majd a szorzást és osztást együttesen és kölcsönös összefüggésükben tárgyaltuk és az egyenletekre áttérhetünk, azonnal egyenletek köpenyegébe bújtatott kamatszámolási, arányos osztási, elegyítési, mértani, kémiai és fizikai feladatokkal kell foglalkoznunk. S ezentúl már a II. évnek második felében, közösen gyakoroljuk mindkét számolást; míg a III. évi kamatos kamat- és járadék-számolásnál algebrai alapon ugyan, de ismét a közönséges számolásra seik a túlsúly.

3. A felsorolt anyagból látható, hogy az I. osztály pensuma névleg teljesen egyezik a népiskolai számtannal. Ebből korántsem következik, hogy a képzőben csak azt mondjuk el bővebben, mit a növendékek már a népiskolából és középiskolából magukkal hoztak. Szemléltetésből indulunk ki ugyan itt is a számfogalmak képzésekor, de szélesebb alapon és történelmi adatok bevonásával építjük fel a számok kimondását, a számjelzést és számrendszert és szüntelenül folytatjuk a számsorok képzését fel- és lemenő irányban, úgy, hogy az egyszerű számolás is, (pl. 13-tól felfelé 18-al stb.) elegendő gondolkodni valót ad az új növendéknek.

Bemutatjuk a mértékeket, de egyúttal szerkesztetjük azoknak egyes részeit, és elkészítetjük a főbb egységeket papírlemezről. A mi azonban legtöbb időnket igénybe veszi az I. osztályban, ez a növendéknek arra szoktatása, hogy helyes számtani ítéleteket formáljon és azokat szabatosan beszéd alakjában fejezze ki. A világos gondolkodás és helyes beszéd ellen vétének kezdő tanítványaink legtöbbet. Ha ezen hibáknak jó része javítatlan maradt is a képzőt megelőző iskolázás folyamán, most már föltétlenül kiigazítandó minden nyelvbólás és helytelen elnevezés, hogy azt a növendék ki ne vigye saját iskolájába.

Könnyen egybeállíthatjuk az ily hibáknak hosszú sorát. Példák gyá-
nánt álljanak az alább következők:

A) A szóbeli számolásnál. «Tizes» és «tized» nevek hatá-
rozatlan alkalmazása. «Millió» helyett «milliom»-nak mondása. A műve-
letek kijelentése («ezt megtudom osztás által») a helyett, hogy a végre-
hajtandó művelet már a mondatfűzés és szóragozás által jelez-
tetnék.

A hosszúság-mértéknél következetesen használják ugyan az egy-
séget, a métert, és helyesen jelzik annak többszörösét, a kilométert,
vagy részét a deczimétert, de már a területmértéknél nem a négyzetre
lektetik a súlyt, a mennyiben a helyett, hogy ennek elébe tennék a nagy-
ságot jelző szót, pl. «decziméteres négyzet», «kilométeres négyzet», hibá-
san mondják azt: «négyzetméter» vagy «négyzetes centiméter», holott a
négyzet-sikidom a területmérték lényege.

Térmértékünk a koczka (kőb), a mely szintén ccentiméteres, méte-
res stb. lehet. Például a szoba térfogata 120 méteres kőb (m^3) és nem
120 köbméter.

A «czeni» szót francziásan ejtik ki. eredetének megfelelő latinos
kiejtés helyett.

A befoglalás és osztás műveletének írásbeli alakja teljesen egyező,
ezért annál nagyobb gondot kell fordítanunk a két műveletnek világos
megkülönböztetésére a szóbeli tárgyalásnál. Az osztásnál az utolsó jegyek
levétele után halljuk ezt: «leveszem a nullát», mely szólásmódnál sokkal
megfelelőbb ez, ha pl. 3 egyes maradt, «a 3 egyest felváltom tizedekre»
s melléírjuk a 0-t.

Mit szóljunk a 0-ról. Nulla, semmi, zérus, zéró, cifra: ennyi neve
van e jegynek most is éppen úgy, mint Maróthy könyvében. Egy és
ugyanazon tanulónk is több néven illeti a szerint, a mint «nem marad
semmi», vagy «a zéró se nem szoroz, se nem oszt» vagy «6 meg nulla
csak 6». Megesik még, hogy némely tanulónk a Pethe F. találó, de
kevésbé praktikus «helytartó»-jával áll elő. Mit csináljon azután a népis-
kolai tanuló, ha mestere ezen határozatlanságot magával víve, 3 néven
is szólítja a 0-t egy nap, vagy ha az első osztályú tanító nullával, a
második osztályú tanító zéróval s a harmadik semmivel dolgozik? Más-
hova tartozik annak kimutatása, hogy a nulla szó a legmegfelelőbb.

Hibás az összeadásnál az «és» szónak használata a «meg» helyett.
«Találtatik», «befoglaltatik» helyett jobb a «megvan» műszó stb. stb.,
mely zavaros állapoton vajha lendíthetne már valamit a középiskolai
tanáregyesület kebelében készülő «Műszótár».

B) Írásbeli számadásnál kívánatos az álló számjegyek
használata kellő nagyságban; egyszerű szép számjegyek írása úgy, hogy
a legtöbb jegy alapelemét képező elliptikus vonás kidomborodjék és feles
sallangok nélkül is (pl. hctesnél) felismerhetők legyenek. Az összeadás
és kivonás ép úgy gyakorlandó, ha az egyes számok vízszintes sorban
állanak, mint ha függőleges sort képeznek. Összeadásnál és szorzásnál az
ugynevezett maradékok nem írandók a táblára, hanem emlékezetben tar-
tandók. A szorzó tényező nem írandó szükségképpen jobbra a szorzandó-
tól, mi sokszor feles írással jár. A szorzás rendszerint a szorzónak leg-

magasabb jegyével kezdendő. Az osztásnál elhagyandók a részosztandók alá tenni szokott vonalak, és az u. n. «felmegy» vesszők. A mértékek hivatalosan megállapított rövidített jegyeinek használata, az ily jegyeknek a nevezett szám után való világos felírása; a feladat, tárgyalás, számolás gondolatmenetének szabatos írásbeli jelzése általában, stb. stb., mind oly dolgok, a melyeknek következetes szemmeltartása mellett mondhatjuk csak, hogy számtanításunk egyuttal a helyes beszédnek és helyes írásnak is szolgálatában áll.

Tanításunk célja a számtan törvényeinek ismeretén kívül az, hogy növendékeink a gyakorlati életben előforduló szó- és írásbeli feladatokat önálló megfejtésében biztosságra tegyenek szert.

Ha ezt el akarjuk érni, úgy kell, hogy már a képzőintézeti tantervben is kifejezést találjon a számoktatásnak másik elve: A tisztán szóbeli számolás képezi alapját az írásbeli számolásnak, mindkettő folytonosan és egyenlő mértékben gyakorlandó.

Egyenesen szemléltetésből, vagy valamely tárgyköri feladat magyarázatából kiindulva, segítségül vehetjük ugyan a táblát is, de ha az akarjuk, hogy tanítványaink minden gondolkodási erejüket felhasználva biztosságra tegyenek szert a számolásnak valamely nemében, egyedül az úgynevezett fejszámolásra támaszkodhatunk. Tanulóink nagyon szívesen folyamodnak az íráshoz, legtöbb esetben akkor is, ha a kérdés magvát már kifejtették, vagy a tulajdonképeni számolást gondolatban már végrehajtották. Ellenben a tisztán szóbeli feladatokban előforduló két-három egyszerű számadatnak emlékezetben tartása sokszor még az ügyesebb növendéknek is nehézséget okoz. Már pedig a ki növendék korában nem igen jártatta gondolatait a számok világában, az tanító korában is kerülni fogja az alkalmat és táblát, krétát, szivacsot használand ott is, hol egy kézmozdulatra sem volna szüksége. Az iskolai tábla nem a tanulóé, hanem a tanáré, melyet ez akkor használ, ha egyuttal a feljegyzés módját, az írásbeli számolás normális alakját, vagy valamely rövidített eljárást akar bemutatni.

A növendéknek rendszeres számolása vagy pusztán szóval, vagy saját füzetében történik a tanár ellenőrzése mellett.

A szóbeli számolás elsajátítására biztos eszközzel rendelkezünk azon szokásunkban, hogy minden osztályban, minden számtani és mértani órán a tanulók létszámához képest felváltva azok feléhez, vagy harmadréséhez intézünk oly szóbeli számtani kérdéseket, a melyek a közelben tanulnak ismétlésére szolgálnak. Valamint a közönséges számolásnál, éppen úgy az algebrában is állandóan folytatjuk a szóbeli számolást, mi sok tekintetben még gyorsabban megy és az egyes tételek tartós begyakorlására kiválóan alkalmas.

5. Átterve a számtanból adandó heti órák számára, nem vélem szükségesnek annak különös hangsúlyozását, hogy a mennyiségtani órák, tekintettel sok növendéknek magával hozott számolásbeli készültségére és a fennebbi pontokban vázolt feladatok természetére, ez idő szerint nem apasztható, tehát az új tantervben se szerepeljen kevesebb órásszámmal, mint a régiben.

Olvasás, írás, számolás képezi a népiskolai ismereteknek harmas

egységét; ezek között oly szerep jutott a harmadiknak, hogy a tanítóképző számtani oktatásnak osztályonként alulról felfelé menő óraszámát csakis $3+3+2+2$ -ben találjuk megállapítandónak. annyiival inkább, mivel a választmányi ülésen javaslat tétetett igen helyesen, hogy a számtani oktatás körébe a nemzetgazdaság és pénzügytan elemeit is szőjjük be, mely tárgy a vele járó tárgyi magyarázatokkal meglehetősen sok időt kíván.

6. *Mértan.* A mértan anyagát a miniszteri tervtől némileg eltérőleg oly módon vélem megállapítandónak, hogy a körre vonatkozó részlet a III. oszt. anyagából a II. osztályba tétetnék át a körmérés kivételével. Elhagyandó a II. oszt. anyagából a «gyakorlati földmérés», mivel a munkafelosztás korszakában ez nem képezheti a tanító feladatát. Csak azon értelemben vélem meghagyandónak, ha a tétel fenntartásával csupán az czéloztatnék, hogy kirándulások alkalmával egyszerű eszközeinkkel egykét próbafelvételt és mérést megtéve, ily módon is megerősítsük tanulóinknak geometriai alapfogalmait.

Epp így elhagyható a térkép-rajzolás elemei és a kúpszelet vonalak szerkesztése is, mivel e tételek a több órával ellátandó mértani rajz keretében találják illő helyüket. Alkalomszerűnek találom felvetni a kérdést, nem volna-e czélszerűbb a számoló mértan tanítását a II. osztálynak heti 2 órájában kezdeni, és a III. osztályban heti 2 órán át a síkmértant és a térmértant is teljesen befejezni úgy, hogy a IV. osztályra csak népiskolai mértani anyag feldolgozása maradna, a mi a számtani órákon történhetik.

A mértan anyagának szabatos megállapítása csakis a mértani rajzzal összhangban történhetik.

A számtan és mértan tanítása minden intézetnél ugyanazon tanárra bízandó.

7. Meg kell még emlékeznem azon *segédesszövegekről* a melyek oktatásunk sikeréhez nagyon hozzájárulnak.

Számolási szemlélhető eszközök: Orosz számoló-gép. Ezres koczka. Métermértékek. Közöséges és tizedes mérleg. Pénznek napptár. Időösszehasonlító táblázat. Zónaidő táblázat. Pénz és mértékek összehasonlító táblázata.

Takarékpénztári könyvecske. Értékpapír minták. Váltó- és kötelezvény minták. Tőzsdei jelentések. Logarithmusi táblázat. Kamatozási tényezők táblázata. Halandósági táblázat.

Begyakorlásul szolgálnak: 1. Számtani jegyzetek. E czélra a növendékek mindnyájan egyenlő nagyságú és minőségű füzetet használnak, melyet borító lapján kiki tehetsége és ízlése szerint szabatosan címez, belsejében pedig pontosan és tisztán vezet oly módon, hogy a lap felő szélén 1 cm. távolságban szegélyt hagy, mely fölé a jegyzés keltét írja. Ezen naplószerű vezetés megkönnyíti az ellenőrzést.

2. Számtani példatár a czíme a második füzetnek, mely külsőleg az előbbivel egyezik. Ez tartalmazza az óráról órára feladott 2—3 példát, a melyekről a tanulók közvetlenül az óra elején adnak számítot.

3. Számtani gyakorlatok czímen külön diszesebb vonalzott füzetbe jönnek a havonkinti házi és évharmados iskolai gyakorlatok.

A növendékek készíthetnek még mértékösszehasonlító és egyéb összefoglaló táblázatokat.

Mértanból. Vonalzó. Háromszög. Körző. Szögminták. Mértékek. Sikidomok kártyapapírból. Mérőasztal felszereléssel. Sodronyminták és síklapok a térmértanhoz. Mértani testminták fából. Testek hálózata papírból. Kettős kúp üvegből a kúpszeletek szemléltetéséhez. Mértani jegyzetek. Mértani példatár és mértani gyakorlatok, mint a számtannál.

Mértani sikidomok és testek hálózatának készítése kéregpapírból.

Scherer Sándor.

A mennyiségtan anyagának osztályok szerinti beosztása a tanító- és tanítónőképzőben.

Számtan.

I. Osztály. Hetenként 2 órán. 1. A tizesrendszer. 2. A négy alpmívelet: a) tiszta és megnevezett egynevű egész számokkal; b) megnevezett többnevű számokkal. 3. Időszámítás. 4. Számelmélet. (A számok oszthatósága. Egyszerű és összetett számok. A számok egyszerű tényezőikre bontása. A legnagyobb közös osztó. A legkisebb közös többes.) 5. Számműveletek a) közönséges. b) tizedes törttekkel. 6. A közönséges törttek átváltoztatása tizedesekké. 7. A négy alpmíveletet illető számtani igazságok. 8. Egyszerű iparos könyvitel.

II. Osztály. Hetenként 2 órán. Az évi tananyag megkezdése előtt fel kell ujítani a tanulók emlékezetében mindazt, amit tanultak a «tizes rendszerről» és az «általános számtani igazságokról». Ezek teszik együtt az alapot, a melyre épül a számvetés egész tudománya és mestersége. Tapasztalásból tudom, hogy még felső tanulói osztályokban is vannak, és pedig nem kevesen, kiknek koránt sincs világos tudásuk ez alapról, a nélkül pedig gépíleg ugyan lehet, de öntudatosan lehetetlen megfejtetni avagy csak a legegyszerűbb számmíveletet is.

1. Arányok és aránylatok. 2. Hármass feladatok: a) egyszerűek b) összetettek. 3. Kamatszámítás. 4. Százalékszámítás: a) az adás-vevésné a nyereség vagy veszteség kiszámítása százalékban; b) rabatt; c) bruttó-tara, netto; d) disconto; e) agio; f) biztosítási díj. 5. Középhatáridő- és középszázalék-számítás. 6. Arányos osztás. 7. Társasági osztás: a) egyszerű, b) összetett.

III. Osztály. Hetenként 2 órán. Algebra. Az algebrában, vagy általános számtanban a betűk jelentését korántsem nehéz megérteni nemcsak itt, hanem a számtanulás alsóbb fokán is; — mert, a mint tudjuk, a betűk szóval kifejezve azt jelentik: «akármely szám», csakhogy ugyanazon betűnek ugyanazon számvetési feladatban ugyanegy a jelentése. Ily betűjel-beszéddel a feladatot néha könnyebben lehet megérteni, mint közönséges szóbeszéddel; mert sok esetben néhány betűvel és számmíveleti jeggyel egy egész hosszú mondatba foglalandó számvetési szabályt, vagy általános számvetési igazságot fejez ki; sőt annak okát is szembetűnteti, de természetesen, csak az oly számvető előtt, ki a betű-tömböket kellőleg

értelmezi. Mi, részünkről, nemcsak legkisebb méltó okot nem látunk, a miért ne lehetne s tehát ne kellene, hanem épen bőven elég okot látunk, a miért meg is lehet, meg is kell ismertetni a felsőbb iskola növendékeivel, a nehéznek oly méltatlanul vélt és némelyek előtt épen «borzadályos» algebrának elemeit.

1. Ellentett mennyiségek. 2. A négy alaplóművelet algebrai mennyiségekkel. 3. Második hatványra emelés és második gyökérvonás közönséges számjegyekkel algebrai képlet nyomán. 4. Harmadik hatványozás és harmadik gyökérvonás. 5. Első fokú egyenletek egy ismeretlennel. 6. Progressziók: *a)* arithmetikai, *b)* geometriai. 7. Kamatos-kamatszámítás. 8. A biztosító intézetek és takarékpénztárok ismertetése.

IV. Osztály. Hetenként 2 órán. Az elemi szám- és mértan tanításának módszere; e módszer fejlődési története s kritikai méltatása. Ugyancsak a IV. osztályba felveendők a nemzetgazdaságtan és pénzügytan elemei.

Mértan.

I. Osztály. Hetenként 1 órán. 1. A test, lap, vonal és pont fogalma. 2. A vonalak nevei. Egyenes és görbe vonal. 3. Egyenes vonalak mérése. 4. A kicsinyített mérték és használata. 5. A szögek nevei és nagyságának meghatározása. 6. A háromszögű idomok szerkesztése s kiválóbbság tulajdonaik ismertetése. 7. A négy- és sokszögű idomok. 8. A kör.

II. Osztály. Hetenként 1 órán. 1. A kvadrát területének és területéből oldalhosszának kiszámítása. 2. A derékszögű párhuzány területének kiszámítása. 3. A háromszögek területének kiszámítása. 4. A Pythagoras-féle tantétel. 5. A szabálytalan négyszögű s a szabályos sokszögű idomok területének kiszámítása. 6. A kör területe.

III. Osztály. Hetenként 1 órán. 1. A tanultak ismétlése után következik a köbtartalom számítása. 2. A szabályos testek közül felveendő *a)* a kocka, *b)* az oszlopok s a henger, *c)* a pyramis, *d)* a kúp, *e)* a gömb. 3. A fák törzse, a kád, dézsa, hordó s más hasonló testek és edények tér- és ürfogatának kiszámítása. 4. A testek viszonylagos és általános súlyából azok köbtartalmának, valamint köbtartalmából és viszonylagos súlyából általános súlyának kiszámítása.

* * *

Ennyi bőven elég úgy az általános műveltség mint a szakképzettség szempontjából. Tapasztalás bizonyítja, hogy ennyit a felvett időben kényelmesen el lehet végezni. Különben is nem annyira az órák számától, mint sokkal inkább azok jól felhasználásától függ az eredmény.

Különösen az első osztályra nézve megkívánom jegyezni azokkal szemben, kik tán kicsinyelnék az oda felvett anyagot, először azt: hogy mivel itt olyan tanulókkal van dolgunk, kik más meg más iskolából jöven, különböző szokásokkal vannak eltelve, idő kell úgy a netán inkorrektiségek leszoftatására, valamint az azok helyett ajánlottak megszoktatására. Ezért is, de különben is, az első osztályban nagyon lassan kell haladnunk, hogy a következőkben annál gyorsabban és biztosabban történhessék a tanítás. — Másodszor: a számvetés tanításának a felsőbb iskolákban nem csak az a feladata, hogy képesítsük a tanulót teljes biztossággal végezni

a négy alapszámvetést mindenféle számmal, s tehát szerzett ismereteket alkalmazni is tudják a közéletben eléjövő feladatok megfejtésére, hanem kiváló tekintettel kell lenni az úgynevezett «általános számtanra» s e számtant illető egy s más fogásra. Ilyen a többek közt a zárjelek ismertetése s azok használása.

Annai év után, mióta a számokat vétegetik s a négy alapszámvetést használják a tanulók, illő, hogy a megszokott hangok után már más hurokat is halljanak pengetni. Főleg észre kell vétetni az összeadás egy s más kiváló tulajdonsága után, hogy a kivonás, szorzás és osztás bizonyos magasabb számtani fogalmak csiráját rejtik magukban.

Mivel hihetőleg még vannak, kik azt tartják, hogy a törtek tanítását nem a közönséges, hanem a tizedes törtekkel kell kezdeni: ezekkel szemben most röviden csak azt jegyzem meg, hogy a tizedesek csak a közönséges törtek által lesznek teljesen felfoghatókká, úgy annyira, hogy ha azon valamit nem ért a tanuló, csak ez által lehet érthetővé tenni.

A mi a módszert illeti, nem helyes, hogy az általánosan kezdődjék a tanítás; hanem e helyett arra kell szoktatni a tanulót, hogy tanuljon meg a maga erején emelkedni az általánosításra. Azt szokták mondani — s helyesen, — hogy a matematikai feladatok mind meg annyi logikai gyakorlatok. Az ám, ha a helyes módszer által azokká tesszük.

Arra nézve, hogy mi legyen a különbség a fiú és leány növendékek számtanítása között, erre nézve álljon itt egy korán elhunyt jeles pedagógusnak emez észrevétele: «A ki valaha tanított: fiúkat is, meg leányokat is, tapasztalásból tudja, hogy ugyanazon magasabb ismeretekre meg lehet tanítani a fiúkat is meg a leányokat, de nem egyenlő idő alatt, és ha hamarabb célhoz akarunk jutni, másként kell magyarázni és más módon kell tanítani a leányoknak mint a fiúknak». —

Szente József.

A természettudományi tárgyak a tanítóképző intézetekben.

Tekintetes szerkesztő úr! Azon üdvös mozgalom, mely a «Magyar Tanítóképző» lapjain, a képzőintézeti tanterv megállapítása céljából, az úgynek buzgó munkásai részéről megindult, nekem is kezembe adta a tölte, hogy éveken át szerzett tapasztalataim nyomán kifejezést adjak azon nézeteimnek, melyek bennem megérlelődtek azon kérdés felett: miként osztandók fel és mi módon tanítandók a természettudományi tárgyak a tanítóképző-intézetekben, hogy elérve legyen azon magasabb cél, hogy hazánk leendő tanítói, hivatásuknak megfelelő szellemi látókörrel és a gyakorlati ismeretekkel lépjenek a pályára és a népiskolákban elhíne-sék azon magot, melyből az ipari, kereskedelmi és a tudományos pályán egyaránt életképes sarj fejlődjön, s idővel hasznos gyümölcsöket ne csak az egyes, hanem az összesség, a magyar nemzet is élvezhesse és hasznára fordíthassa.

Természettan és vegytan.

Ezen tantárgyak anyagának beosztásánál szemeim előtt lebegett azon cél, mely a «Magyar Tanítóképző» lapjain a képzőintézetek tantervére vonatkozólag annyszor és igen helyesen hangsúlyozva volt, — s ez abban áll, hogy a leendő tanítónak tudományos ismeretkörét bővítsük a tanfolyam első három évében, — míg a módszertan, gyakorlati tanítás. művészeti tárgyak zömét a 4. évfolyamra hagyjuk, hogy ez által szellemileg úgy mint gyakorlatilag jól képzett tanítókat nyerjünk.

Ennek szem előtt tartásával, a természettan és vegytan anyagát jelen tervezetemben három évi tanfolyamra osztottam fel. Nehogy azonban esetleges óraszaporítással elraboljam a növények szabadidejét, vagy azoknak munkával való terhelését idézzem elő, szerény véleményem az, hogy a II. és III. évfolyamon az ének- és zenetan a mostani 4 óra helyett, hetenkint 3 órában lehetne előadva, s e mellett a 4. évfolyamon kettő helyet 3 zeneórát indítványoznék hetenként.

Ennek eredménye az lenne, hogy a most érvényben levő tanóraszám semmivel sem szaporíthatnák, de igen is jobban megközelítve lenne azon cél, mit fennebb is megjelöltem, hogy szellemileg érett és gyakorlatilag képzett tanítójelölteket bocsássunk ki az intézet falai közül.

Ily értelemben a tantárgy anyagának felosztása évfolyamonként a következő:

II. osztály. Heti 1 óra. Az embert közelebről érdeklő tünemények természetes és mesterséges észleletei alapján a természet törvényeinek s ezek alkalmazásának ismertetése. Az erők. — A testek sulya. A halmazállapotok. A hig testek nyugvása és mozgása. Légnemű testek nyugvása és mozgása.

Ennek befejezése után a vegytanból az ásvány- és kőzettannal kapcsolatos vegyi ismeretek, úgymint: a vegyi változások feltételei, az összetevés és széthontás. Összetett és egyszerű testek. A vegytani elemek. Savak, alkak és sók. A mennyiség és minőség szerinti elemzés.

III. osztály. Heti 3 óra. Természettanból. A hő. Delejesség. A dörzsölési, érintési és hővillamosság összekapcsolva az idevonatkozó gyakorlati kísérletekkel. A vegytanból: A fémek elemek és vegyek. Ötvények. A szerves vegyek elemzése. A szerves vegyületek bomlásai. A szénhidrogének. A szénhydratok. Gyakorlati kísérletek.

IV. osztály. Heti 2 óra. A természettanból a megelőző évben érintetlenül hagyott anyag és pedig: Az erőműtan különös tekintettel a gépekre. A természet erőinek felhasználása a munka végzésére. A gőzgép. A hang és a fény. Megfelelő természettani kísérletek.

Vegytanból a szerves vegyek, különös tekintettel a tápanyagokra.

A gazdaságtant illetőleg szintén a gyakorlati cél szemelőtt tartása mellett igen helyén valónak találom, hogy továbbra is a IV. évfolyam anyagát képezze és pedig azon mértékben és arányban, miként az a most érvényben levő miniszteri tantervben előírva van, t. i., hogy a tanítójelöltek a mezei gazdaság, kertészet és szőlőművelés köréből a szükséges tudnivalókat ne csak elméletileg sajátítsák, hanem azokat gyakorlatilag is ügyesen tudják alkalmazni.

Természetráaj.

Cél: a tanuló ifjusággal a nagy természet megismertetése és megkedveltetése. A természetráaj három országába tartozó egyedek csoportosítása azon jellegek szerint, melyek az egyedek rokonságát megállapítják. Ismertetése azon tényezőknek és feltételeknek, melyek a természet három országában élő és előforduló családok eredetére, fejlődésére és átalakulására vannak befolyással. Ennélfogva a természet mindhárom országának tárgyalásánál figyelembe veendő azon módozatok, melyek az egyes éghajlatok, vidékek és tájak természeti viszonyaival megismertetnek. Ezek szemelőtt tartásával az egyes osztályok tananyagának beosztása következő:

I. osztály. Heti 2 órán: Állattan. Téli félévben. A hazai faunához tartozó gerinces és gerinctelen állatok ismertetése boncz- és élet-tani alapon. Az emlősöknek, madaraknak, hüllőknek és halaknak nemkülönben a rovaroknak és csigáknak tartózkodási helyük szerint való csoportosítása: súlyt kell fektetni a megegyező és eltérő tulajdonságok felderítésére, az egyes állatfajok és állatcsoportok között levő összefüggések és rokonságok megállapítására s ezáltal a természetes rendszer alapjának megvetésére.

Nyári félévben: A megkezdett rendszer kibővítése, a rovarok, pókfélék, soklábúak, rákok; a puhatestűek, férgek, tüskebőrűek, bélnélküliek és ázalagok.

Nyári kirándulások alkalmával az állatfajok rendszerbe foglalása, rovarok gyűjtése és azok meghatározása.

II. osztály. Heti 2 órán. Téli félévben: A gyümölcsös kert növényei, a konyhakerti növények és a lombos levelű erdei fák. A felveendő növénycsaládok sorrendben választandók, amint azok a természetben előfordulnak úgy, hogy azok a szemléltetés mellett tanulságosak is legyenek.

Nyári félévben: A mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi növények, gyógyító és mérges füvek s a fűszerek.

Kirándulások alkalmával növények gyűjtése és meghatározása, kapcsolatban a növények táplálkozására, szaporodására, életfeltételeire vonatkozó körülmények megállapításával s a rendszerbe foglalás.

III. Osztály. Heti 2 óra. Ásvány-, kőzet és földtan. Téli félév. A kővek, kőzetek és fémek ismertetése, azok meghatározása folytonos tekintettel azok ipari használhatóságára úgy, hogy az ásványok egyes családainál felmerülő vegytani kísérletek által a tanuló ifjuság gyakorlati és közzgazdasági érzéke fejlesztessék.

Nyári félév: A vízi és tűzi eredetű kőzetek, s a kőzetképző ásványok ismertetése. —

Kirándulások alkalmával ásványok gyűjtésén és a meghatározásán kívül a föld kérgét alakító tényezők tárgyalása. A földtani korszakok lemenő sorrendben, kezdve a jelennel és befejezve az ősz (szerves élet nélküli) korszakkal. —

Megokolás.

A természetráaj anyagának ezen beosztása és a tanterv illetően megállapításánál folyton szemem előtt lebegett a képzőintézetek elé szabott

azon magasztos cél, hogy e szakiskolákban hivatásuk iránt lelkesedő, foglalatosságaikban jártas, munkás és ügyes tanítók képeztesse. Kívánom, hogy a tanítókat az emberiség és a nagy természet szeretete áthassa, alapos ismeretek segítségével és főleg jó példaadással vezessék a gondviselésükre bízott növendékeket önmunkásságra, ismeretek gyűjtésére, az erkölcsi nemesebb érzés és általában a felvilágosodásra.

Mi sem alkalmasabb e fenkelt célok megvalósítására, mint a természet fenségének, a természet hatalmas erőinek, ezen erők nyilvánulásának: az állat- növény- és ásványország egyedeinek rendszeres megismerése.

Szükséges tehát, hogy a képzőintézet a természetrajz körében oly ismeretkört nyújtson, a melynek alapján a leendő tanító képes legyen jövő pályáján tiszta, pozitív és gyakorlati irányú ismereteket ültetni tanítványainak fogékony lelkébe.

Épen ezért az állattan tárgyalásánál kiváló figyelem fordítandó mindig a gazdasági és gyakorlati szempontból fontos, nemkülönbén a földrajzi vagy más tekintetben nevezetes fajok és családok ismertetésére. Megvilágítandó az egyes állatfajok szerepe a természet háztartásában, földelítve és méltatva azon okozati összefüggéseket, melyek az állat testi szervezete és a természeti viszonyok, vagyis a testalkat és az életmód között fellelhetők.

A gyakorlati szempontokat pedig csak úgy ismerheti meg a növendék, ha a házi és gazdasági, továbbá a mezői gazdasággal, gyümölcsfatermesztéssel és szőlőműveléssel szorosabb összefüggésben álló állatoknak, azonkívül a méheknek és selyemhernyónak gazdasági ismertetésére az állattan részletes tárgyalásánál megfelelő gond fordítatik.

Mindezt úgy tartom elérhetőnek, ha az állattan az eddigi tantervtől eltérőleg egészen az I. évfolyam tananyagát képezi, s ott befejezést is nyer. A növénytan tanítása a képzőintézetekben, anynyiban tér el a középiskolának szintén egyik tantárgyát képező növénytan tanításától, hogy utóbbinak célja a terminológiai fogalmak szemléltetése és tanítása, szóval oly ismeretek nyújtása, melyek vagy az általános műveltséghez szükségesek, vagy épen a felsőbb tanulmányokra szolgálhatnak alapul. Míg ellenben a képző-intézetek, leendő tanítókat nevelvén, első sorban gyakorlatias irányt tartsanak szemelött, nem szabad tehát az elvontabb tudományos rendszerek és elméletek felé vezető úton haladniok, mert ez a gyakorlati élet iskolájára nézve teljesen céltévesztett munka.

Szükséges azért, hogy a tananyag épűgy mint az állattan, eltérőleg a most érvényben levő tantervtől csupán a II. évfolyamon dolgoztassék fel, s azért célszerű, ha a növénytan egyedei eleve úgy csoportosíttatnak, a mint azok természeti fejlődésüknek megfelelően az őszi, téli és tavaszi időszak szerint osztályozhatók. — hogy a tanuló növendék minden alkalommal természetben is szemlélhesse és növénygyűjteményébe foglalhassa a megtanulás végett felvett növényt.

Az ásványtan anyagának feldolgozásánál szintén a gyakorlatias irány szemelött tartása mellett a tanulók először a legjellemzőbb külső ismertető jegeket és tulajdonságokat szemléljék és keressék fel az ásványokon, azért súly fektetendő az alak- és természetani tulajdonságok ismertetésére, a

mennyiben azok első tekintre feltűnnek vagy egyszerű kísérletek által felismerhetők. Hogy azonban e mellett az ásványtan ne legyen élettelen elmélet, szükséges, hogy a növendékek mindig megismerjék azon vegytani kísérleteket is, melyek az egyes ásványok ipari alkalmazásának megértésére szolgálnak.

A tapasztalás azt mutatja, hogy az elméletben általában, de főleg a különben is elvont ásványtanban, a gyakorlati alkalmazásnak egyszerű felemlítése nem érdekli a tanulókat, — míg a kellő mértékben közölt iparműtani ismeretek, támogatva a kivihető vegytani kísérletekkel, jobban érthetővé, könnyebben felfoghatóvá és maradandóbbá teszik a tanult anyagot.

Ezen kezelés mellett, remélem, elérhető lesz azon távolabbi, de annál magasabb czél is, hogy a tanuló ifjúság lelkében a természet szeretete is felébred, s hogy ennek az emberiség művelődés-történetében mily nagy hordereje van, — az bővebb bizonyításra nem szorul.

Znióvárja, 1891 deczember 12.

Dr. Halasy Kálmán.

Tanterv-javaslatok.

A mennyiség-tani oktatás terve.

A) Számtan.

I. osztályban: közönséges számtan (arithmetika), heti 2 órában.

A tizedes rendszer. A 4 alpművelet fejben és jegyekkel (szám-sorok alkotására. a nagy szorzó és osztó táblázat begyakoroltatására kiváló súly fektetendő). Tényezőre bontás, az oszthatóság törvényei, a legkisebb többszörös és a legkisebb mérték kikeresése. Törtek fogalma, fajtái, összehasonlítása, öregbítése és rövidítése; a 4 alpművelet közönséges törtekkel, fejben és jegyekkel. A tizedes törtek keletkeztetése, kiírása és kimondása; a 4 alpművelet tizedes törtekkel; közöns. törteknek tizedesekké való átváltoztatása és viszont. A métermértékek, pénznemek és naptár ismertetése; mértékek átszámítása. Többnevű számokkal való szétbontás és összevonás; a 4 alpművelet többnevű számokkal; időszámolás.

II. osztályban: közönséges és betűszámtan, heti 2 órában.

A viszonyok és arányok; a kettőstétel fejbéli gyakorlása, az egyszerű hármasszabály (egységbevezetéssel, tört-tétellel és olasz gyakorlattal); az összetett hármasszabály és kamatszámolás, fejben és jegyekkel, a százalék-, átlagszámítás, társaság-, vegyítés- és láncszabály.

Ellentett mennyiségek, betűmennyiségek; a 4 alpművelet betűszámokkal.

III. osztályban: betűszámtan, heti 2 órában.

Különös (határozott) számok négyzetre- és köbre-emelése, négyzet- és köbgyökfejtés; általános tételek a hat számműveletről. Elsőfokú egyenletek 1 és 2 ismeretlennel; tiszta és vegyes másodfokú egyenletek. Szám- és mértani haladványok; a kamatoskamatszámítás.

IV. osztályban: a népiskolai számvetés módszere, heti 2 órában.

A népiskolai számtanítás feladata, anyaga, menete és módja; számtanítási eszközök, feladványok, a számtanítás története és irodalma.

Az első tízes számkör, a százaz és ezres számkör kezelése; a mértékisme és a többnevű számok tárgyalása; a törtszámolás és a hármasszabály tárgyalása. A mértani oktatás módszere.

B) Mértan.

I. osztály: alaptanok, heti 1 órában.

A koczka szemléltetése; a testek, lapok és vonalok általánosságban. A vonalok iránya; a szögekről. A három-, négy- és sokszögekről. A kör és kerület.

A testek fajai; a hasáb, henger, gúla, kúp és teke.

II. osztály: a síkmértan tüzetesebben, heti 1 órában. A térmenyiségekről általában. A szögek tana, bizonyításokkal. A háromszögek tana, bizonyításokkal. A háromszögek összeillősége és hasonlósága. A négyszögek összeillősége és hasonlósága. A kör és kerület alaptanai. Az egyenes- és görbevonaltú idomok kerítése. Területszámolás. Pythagoras tantétele és alkalmazása a kerítés és területszámolásra.

III. osztály: a tömörmértan tüzetesebben, heti 1 órában.

A szabályos testek. A hasáb, henger, gúla, kúp és teke alaptanai. A síklapú és gömbölyű testek ábrázolása, fölülete és tömörsége. Vegyes testszámítási feladványok megoldása.

A természetrajzi oktatás terve.

I. osztály: állat és növénytani 1. cursus, heti 2 órában.

A házi emlősök és szárnyasok. A kert, a mező, az erdő, a víz állatvilága. Növényegyedek leírása (ligetek, rét és mező, kert, erdő).

II. osztály: állat- és növénytani 2. cursus, heti 2 órában.

Kárpátvidéki és alpesi állatok és növények: az állat- és növényföldrajz alaptételei; a középtenger, Sahara, Sudan, Auszália India, China, Bel-Ázsia, az arcticus vidék, Északamerika, Középamerika, Brazília, a tenger faunája és flórája.

Az állatosztályok általános leírása.

Linné növényrendszere. Növénycsaládok a természetes évszakok szerinti elrendezéssel. Általános növénytan; növénymeghatározás.

III. osztály: vegy és ásványtan, heti 2 órában.

A nem fémes elemek és legtöbb vegyületeik leírása. A fémek ismertetése.

Ásványok tárgyalása: elemek, oxydok, sulphidok, haloidsók, éleynsók, égethetők; általános ásványtan. A kőzetek főbb fajai a föld képződése, a geológiai képletek átnézete. Szerves vegytan.

Schultz Imre.

Az ének és zene óratervéhez.

I.

A tanítóképző tárgyai közül az ének és zene e becses lapokban már többszörös megvitatásban részesültek, ennél fogva helyénvalónak látom a lehető rövidséget.

Mindenekelőtt kijelentem, hogy az óraterv megállapítására kiküldött albizottság jelentését általában érdemes munkának tartom, melyért csak dicséret illetheti a bizottság tagjait, ha mindazonáltal a részletekben a jelentéssel nem mindenütt értek egyet, ezzel azt nem kicsinylem, sem pedig a bizottság tagjai iránt való tiszteletem nem csökken. Ezek után legyen szabad csupán a jelzett tárgyat illető mondani valóimat kategorikus formában előadnom.

1. Nem helyeselhetném, ha az I. osztály tárgyai közé a hegedű föl nem vétetnék.

2. Nem tartom helyesnek, hogy az I. osztály 1-ső félévére 5 ének-óra, egy zongora-óra sem, a 2-ik félévre 4 zongora-óra, s csak 1 ének-óra esik.

3. Nem helyeslem a II. évben a karének tanítást. Az énekkart csak a III—IV. évesek képezzék.

Javaslatom az óra- és tárgybeosztást illetőleg a következő:

1. I. osztály. Ének 3 óra; zongora 2 óra; hegedű 1 óra. Összesen heti 6 óra.

2. II. osztály. Ének 2 óra; zongora, orgona, hegedű, összhangzattan 1—1 óra. Összesen heti 6 óra.

3. III. Mint a jelentésben.

4. IV. osztály. Orgona, hegedű, egyházi zene, karének heti 1—1 óra. Összesen heti 4 óra.

Jegyzet: az énektanítás módszere a III.—IV. éven a hegedűvel egyh. zene és egyh. énekkel s a karénekekkel kapcsolatban taníttatnék.

Okadatolás.

Az első osztályban a tanórák száma kevesebb, a tantárgyak pedig nagyobbára ismétlődő jellegűek, az írásbeli dolgozatok sem lépnek annyira előtérbe, mint a felső osztályokban, hol még tanítási tervezeteket is kell készíteni, ezért az I. osztályban több zene-óra tartható. De több órára is van szükség, mert az alsó osztályokban általában több a növendék is, több tanuló kihallgatására s a velők való egyenkénti foglalkozásra több idő kell. Számolnunk kell azokkal a nehézségekkel is, melyekkel a különböző képzettségű, különböző egyéniségű s tehetségű növendékek összeverődése s egy színvonalra emelése jár; a IV. évfolyamot pedig az iskolai elfoglaltság alól lehetőleg föl kell szabadítani; ezért legyen tehát az I. osztályban 6, a IV-ben 4 óra.

A hegedű tanításnak már az I. évfolyamban való megkezdését elengedhetetlennek tartom. A pünkösdi gyűlés alkalmával ilyen értelemben szólaltak föl Bátor Lajos, Egner Adolf és alulírott is, kalocsai kartársaink

pedig támogatták kívánságunkat. A jelentésben a II. III. és IV. osztályokban 1—1 óra van hegedűre fölvéve; némely vidéki képzőben eddig is heti 3 óra fordítottatott a hegedű tanítására, de nem bizonyult elégnek.

Nézetem szerint mindaddig, míg a hegedű a képzőkben alaposabban nem taníttatik, nem várható a népiskolai énektanításnak nagyobb lendülete. Igen nagyszámú tanító ismerősöm, továbbá tanuló társaim és tanítványaim közül majdnem mind csak azok tanítanak éneket, kik a hegedűt elég könnyűséggel s biztosan kezelik.

A hegedű kitűnő segédeszköz az énektanításnál annak kezében, ki azzal bánni tud, ellenben csak gátolja a tanítást, ha a tanítónak hegedülés közben annyira magával kell elfoglalva lennie, hogy egyébire nem is ügyelhet; az ily tanító kedvetlenül teszi le a hegedűt s kedvetlenül mond le az énektanításról, mert hangszerveit előénekléssel nem akarja tönkretenni. zongorát, harmoniumot pedig nincs módjában az iskolába vinni. Vagy tanítsuk meg növendégeinket hegedűlni úgy, hogy hasznát lássák, vagy ejtsük el teljesen a hegedűt, de ezzel együtt lemondunk a népiskolai énektanítás előbbviteléről. Azonban nem akárok hosszas lenni, a mondottakon kívül legyen elég Mócsy A. úrnak e lapok 1890. évi X. füzetében megjelent cikkére s az ausztriai képző óratervére hivatkoznom (l. Léderer A. lapunk múlt évi IX. füzetében közölt dolgozatát), melyben a hegedűre heti 6 óra (I. és II. osztályban 2—2 óra) van fölvéve.

Az énekkurzust, a hangjegyekről éneklés gyakorlatát az I. és II. osztályokban befejezetteknek szeretném tudni, ezért vettem fel az I. osztályban heti 3, a II. osztályban heti 2 ének-órát. A III. és IV. osztályra a karének tanítás, a finomabb előadás gyakorlása maradna. Addig, míg az ének-folyam befejezve nincs, míg növendégeink hangjegyekről biztosan nem énekelnek, nem alkalmazhatók az énekkarban, ezért a II. osztálynak III.—IV. évesekkel együtt való tanítását a karénekből pedagógiai hibának tartom. A hallás után való tanítást s az időrabló szólam próbákat feleslegesekké óhajtom tenni. Tudvalevő dolog az is, hogy növendégeink jelentékeny része II. éves korában megy át hangváltozáson, az ilyeneket énekkarban alkalmazni nem szabad, de lehetetlen is.

A zongorát az I. osztályban nemcsak a II-ik féléven, de egész éven át tanítandónak tartom; szerintem sokkal többre mehetünk egy éven át heti 2 órával, mint féléven át 4—5 órával.

Ennyi az, mit a zeneórák beosztásáról elmondani akartam; mind-ezekből azonban legfontosabbnak tartom e két kérdés eldöntését: 1. Fölvétessék a hegedű már az I. osztályba vagy sem? 2. Alkalmaztassanak-e a II. évesek az énekkarban vagy sem? Kíváncs voltam ha ezekre nézve is elmondaná véleményét minden kartársam.*

Hódossy Béla.

* Kérjük mi is a röviden összefoglalt véleményeknek beküldését. Általában a vál. munkálatra teendő megjegyzésekre nézve a többi tantárgyagnál is alkalmasnak látszik az a forma, a melyet H. ur követ.

Szerk.

A szépírás tanítása.

A képzőintézetek tantárgyai elég alaposan megrostáltattak már a «Tanítóképző» hasábjain, csak a szépíráshoz vonatkozó behatóbb cikket nem volt még alkalmunk olvasni. Azért kapva-kaptam a deczemberi füzetben megjelent cikk után, melyben igen helyesen jegyzi meg az író, hogy egy tárgygal sem bántak el oly mostohán, mint a szépírással, de itt sem találtam meg mindazt, a mit kerestem.

A mit a cikkíró a szépírás fontosságáról, a szabálytalan tolltartásról, a betűk helyes íratásáról stb. mond, azt minden szakember aláírja. Nekünk nemcsak a létező bajok elősorolására van szükségünk, hanem arra is, hogy kijelöljük mit adjunk elő, s hogyan kezeljük azt.

Az említett cikkben nagy megnyugvásomra konstatáltam, hogy az író az enyéimhez hasonló sajnos állapotokat tapasztalja a képzőintézetbe került növendékeknél, s bizonyára vagyunk még így többen is! Fehér holló az a tanítvány, a kinek szabatos, tetszetős írása volna, a tolltartásról nem is szólok, azt kin nézni is.

Kérdés most, hol a hiba? Bizonyosan nem másban, mint a tanítóban! Megint csak oda lyukad ki a dolog, hogy a bajt a képzőintézetben kell alapos kúra alá venni. De hogyan?

A miniszteri tanterv ezeket követeli:

I. osztály. Üteny-írás magyar és német folyóírásban.

II. osztály. Az előbbinek folytatása; figyelemmel a könyvvitel (?) gyakorlati alkalmazására, kiegészítve a díszírás szokottabb neveivel.

Ez oly általános, vagy jobban mondva üres kijelölés, hogy mindenki úgy magyarázza, a mint akarja. Így aztán mit visz ki a jövőendő tanító az életbe? A mint tanulta, úgy fogja tanítani, s ha a viszonyok nem engedik, még úgy sem.

A «Néptanítók Lapja» 1890-iki 54. számában közölt s a szépírás tanítására vonatkozó javaslat már sokkal többet lendítene a dolgon. A javaslat így szól:

«Cél. Tiszta és tetszetős kézírás elsajátítása; gyakorlottság a krétával való írásban az iskolai táblán. A szépírás tanítására való módszeres kiképzés.

I. osztály. Hetenkint 1 óra. A magyar és német írás betűalakjai genetikuss sorrendjükből és összeköttetéseiből, különös figyelemmel az A B C-s könyvekben használt írásalakokra. Rond- és fraktur-írás egyszerű alakjai. Írás krétával az iskolai táblán. A szépírás tanításánál használható minták, vezérkönyvek, az íróanyagok.

A különféle írásnemek gyakorlása havi házi feladatok által az egész tanfolyamon át folytatandó, s ennek ellenőrzése tekintetében a II.—IV. osztályra nézve az igazgatónak kell intézkednie. A táblán való írásra a növendékeknek az egész tanfolyam ideje alatt kell alkalmat adni. Azonkívül a tanári testület minden tagjának kötelessége az írásnál a növendékeket rendességre, tisztaságra és tetszetősségre szorítani és szoktatni.»

Ezen javaslat egész terjedelmében nagyon praktikus volna, csak hogy még mostohábban bánik el az idővel, mint a miniszteri tanterv, a meny-

nyiben csak az I. osztályban kívánja elővenni a szépírást, még pedig heti egy órában, a többi osztályok a jó szándékra vannak bízva.

Szerintem oly világosan kellene az egészet körülírni, s az egyes osztályok teendőit részletezni, hogy az félre ne magyaráztassék. Haladjunk egyöntetűen mindenütt.

A betűk egyforma alakja, ezek írási és ütenyzési módja, mint tudjuk, a legkülönbébb. Itt tulságos kerek, amott hosszúkas betűt íratnak, az egyik így kezdi a betűt, a másik amúgy (különösen az *e, c, o, a, d, g-i*), egyikünk az ütenyzésnél az egy-kettő-t használja, másikunk a *föl!* *le!* *el!* szavakat. Sok más eltérést ezúttal fel se említek.

Ebből a labirinthusból kell a képzőintézeti növendéket kivezetni.

Mindenekelőtt azonban írni kell őt megtanítani, mert, mint az idézett cikk is mondja, a tetszetős szépírást alapos tudása egyik legfőbb kelleke a tanítónak. A legtöbb esetben nem az írása után ítéli-e meg az embert? Hogy a középiskola néhány osztályát elvégzett növendék milyen írással jön a képzőbe, az sokszor kritikán alul áll. Hol van még az egy vonalon és tiszta papíron való írás?! Akármily szépen tud is írni a növendék a négyvonalú írkába, ebből még nem következik, hogy egy vonalon, vagy pláne tiszta papíron tetszetős írást képes felmutatni. Nem könnyű dolog ugyanis a középvonalak közé eső és a felső, vagy alsó vonalig terjedő betűk közt az arányt megtalálni! Szerintem az írást egy vonalon, utána sorvezető segítségével, végre egészen tiszta papíron is kellene gyakorolni. Általában az alapvonástól a legnehezebb betűig fokozatosan kell haladni úgy, hogy a «tetszetős szépírást» elsajátítsa minden növendék. Ha ezt nem tudja, hogyan tanítsa majdan a gyermeket szépen írni?

A szépírást mellett gyakorlandó természetesen az ütenyzés is, még pedig azon módon, mely a gyermeknek legkönnyebb. Ez — véleményem szerint — a *föl!* *le!* *el!*

Ezekből kifolyólag az írás mikénti tanítására kell a leendő tanítót képeznünk. Meg kell tanítani, hogyan írjon a nagy táblán, levegőben, különös gondot fordítván arra, hogy a gyermekkel szemben állva, fordítva tudjon írni, a mi nem kis gyakorlottságot és ügyességet igényel.

A képzőintézeti növendéknek tehát okvetlen szükséges mintatanítást látni és tartani a szépírásból is.

Mindez természetesen időt igényel, óraszaporításra volna tehát szükség, a mire azonban nincs remény.

Ezért vár az idézett javaslat a többi tantárgy tanáraitól segítséget, oly módon, mely szerint szigorúan megkövetelnék, hogy minden feladatban és gyakorlatban a növendék szépírást is ellenőrizték.

Nem hiszem, hogy az ilyen fa gyümölcsöt teremjen.

A mi a javaslatban említett minták és vezérkönyvek ismertetését illeti, az a megjegyzésem volna, hogy ezeket fölöslegeseznek tartom, a mennyiben oly különfélék, hogy ismét csak szétágazó utakra terelik a növendéket. Elemi iskolában úgy sem fog mintát használni, én legalább nem vagyok barátja, mert legjobb minta maga a tanító. Kivételt képezhetnek természetesen a falusi iskolák, a hol a tanító több tanfolyamot

tanít egy teremben. Ezekre nézve is határozottan ki kellene jelölni, mely minták használtassanak, nehogy egyik iskolában így, a másikban amúgy tanulja a gyermek az írást.

Továbbá, igen gyakran nyílik alkalmá a tanítónak, hogy beadványok, feliratok stb. elkészítésére kéri fel; azért nem tartom elegendőnek, hogy a folyóíráson kívül csak a rond- és fraktur-írásban gyakoroltassék a növendék, hanem a nyomott és díszített betűk rajzolásában is. Ez azonban nem annyira az írási, mint inkább a rajzolási ügyességhez tartozván, a rajzóra alatt volna előveendő, már csak az írási órák esekély számánál fogva is, habár a rajzolás sem dicsekedhetik fölös idővel.

Végül, hogy minden egyöntetűen történjék, okvetlen szükségesnek tartom vezérkönyv szerkesztését, mely után a szépírás-tanárok a növendékeket vezessék, s a melyben a tanítandó betűalakok mind ben foglaltassanak.

«Gyakorlat teszi a mestert» mondja a közmondás. Hassunk oda, hogy a képzőintézeti növendék minden tárgyból gyakorlati kiképzést nyerjen, tehát a szépírásból is. Ha gyakorlati ügyesség nélkül bocsátjuk világgá, csak tapogatózni fog, mint a világtalan.

Budapest.

Velösy Lipót.

A német nyelv tantervéhez.

II.

Nincs most módomban, hogy behatóan fejtegessem a tanítóképzőbeli német nyelvi tanításra vonatkozó nézeteimet. A mint előbbi cikkemben (M. T. 1892. 24—27 l.) érintettem, nagyjában elfogadom a tantervkészítő bizottság célkitűzését; de hogy e célzt én hogyan vélem elérhetőnek, arra nézve itt csak rövid (főbb vonásaiban Rohn J. kollégámmal már régebben megbeszélt) tanterv-vázlatot tudok adni, a részletes kifejtést, úgy mint az okadást más alkalomra tartván fenn magamnak.

I. Osztály, 3 óra.

A képzőbeli tanítás a népiskolainak mintaképe, s arra folytonosan tekintettel van. A német nyelv-tanítás célja: a német pedagógiai stílus megértése; a német nyelvnek bizonyos mértékben gyakorlati elsajátítása; különösen a német nevelési irodalomnak megismerése; esetleg a német iskolában való tanítás képessége. E célokat együttesen szem előtt tartva, de mégis egészen egységesen és szervesen indulhat meg a német nyelv-tanítás. Alapul szolgálhatnak mintaleczkék az elsőfoku német nyelvű beszéd- és értelemgyakorlat köréből: az iskola, család, község, közvetlen természet tárgyaitól stb., lehetőleg direkt szemlélettel összekötött megnevezések, rövid mondatok, kérdések és feleletek. Előzőleg vagy utólag az illető (német magyar) szócsoporthoz megtanulása. (Mindez tankönyv alapján, tehát nem az u. n. direkt methodussal.) Bevezetésül a német olvasás és írás gyakorlása. Könnyű nyelvvezetű, konkrét, ismert tárgyú rövid versek és mesék (leírások) megtanulása. (Tárgykörre nézve nagyjában egyezik a Somogyi G. javaslatával; l. M. T. 1891. 549. l.)

II. Osztály, 3 óra.

A beszéd- és értelemgyakorlat-félék fokozatosan haladó folytatása, kivált a népiskola egyes tantárgyaiból való német mintaleczkék alapján. Nyelvtan: olvasmányok és példák alapján az elemi nyelvjelenségek ismeretése, tekintettel a magyar nyelvre; szóképzés, ejtegetés, hajlítás, paradigmák. Könnyebb elbeszélések, költemények fordítása, megtanulása. Kivonatoknak, vagy tartalmukból variált magyar mondatoknak németre fordítása, szóval és írásban; kölesönös javítás.

III. Osztály, 2 óra.

Német népiskolai olvasókönyvek vagy elemi iskolai tárgyak egyszerű német nyelvű módszertanának tárgyalása (németül tudókkal német nyelven). E körből írásbeli dolgozatok. Nyelvtan folytatása és ismétlése; a főbb szabályok formulázása (haladottabbakkal németül). Néhány kisebb prózai és költői remekmű olvasása (otthon is), az írók rövid jellemzésével.

IV. Osztály, 2 óra.

A legkiválóbb, különösen a pedagógia általános történetében szereplő német neveléstani írók válogatott (lehetőleg önálló) dolgozatainak olvasása (otthon is), tárgyalása, kivonatozása (haladottakkal németül). Ezekből írásbeli mintafordítások. Lehetőleg az olvasmányok alapján a pedagógusok rövid jellemzése (írásban is, esetleg németül).

A tanmenethez mind a négy osztályban használandó kétkötetes tankönyv szerkesztendő. Az egyik kötet magában foglalná a speciális pedagógiai részt: mintaleczkék, népiskolai olvasmányok, módszertani mutatók vagy kézikönyv, pedagógiai szemelvények, jellemzések, (az I. és II. osztálynál érintett szócsoporthoz, jegyzetekkel stb.). A második kötetben a többi olvasmányok, (szószedettel, jegyzetekkel, németre fordítandó kivonatokkal stb.), s a nyelvtan vázlata (paradigmákkal).

Szabbeli t. társaimat kérem, sziveskedjenek e tervre konkrét megjegyzéseket tenni, hogy azokat a fogantatásnál felhasználhassam.

H. A.

NÉPOKTATÁS.

A magyar néptanítók Eötvös-alapjáról.

A hálás magyar néptanítók ez évben is lerótták a kegyelet adóját báró *Eötvös József* iránt, a ki vallás- és közoktatásügyi miniszter volt az első magyar felelős miniszteriumban 1848-ban s az alkotmány visszaállítása után 1867-ben. E nagy hazánkfia négy évig sem tartott minisztersége alatt oly irányt s oly nagy lendületet adott a magyar nemzeti népnevelés ügyének, melyet ha abban az irányban tovább fejlesztenek, Magyarország ma a legfejlettebb kultur-államok sorában foglal helyet. Nemes szívének minden dobbanása a magyar haza javáért, a nemzeti népnevelés felvirá-

goztatásaért volt. Világító oszlopként tündökölt ő a magyar haza csillagos egén, lángeszének teljében, nemesen érző szive egész melegével. Nemcsak a népoktatás ügye, de a néptanítók kiképeztetése, azok erkölcsi és anyagi helyzetének javítása is legfőbb törekvései közzé tartozott. Tudják ezt a magyar néptanítók; azért dicsőítik, azért ünneplik őt ma is, s dicsőíteni fogják, míg magyar néptanító lesz e hazában.

Hálájuk, kegyeletük jeléül segítő alapot létesítettek s azt «Eötvös-alap»-nak nevezték. Ez az országos tanítói egyesület minden év február hó 2-án, báró Eötvös József halálának évfordulóján, emlékünnepet tart a nagy magyar, a tanítók legigazabb barátjának dicsőítésére. Ekkor hirdetik ki az «egyesület» által a néptanítóknak magasabb tanintézeteken tanuló gyermekei számára adandó *ösztöndíjakra* és az elaggott, munkaképtelenné vált és nyugdíjban nem részesülő tanítók és azok özvegyei és árvái részére nyújtandó *segélyekre* a pályázatot. Nagy és válogatott közönség szokott a magyar néptanítók e kegyeletes ünnepélyen megjelenni. Neves férfiak tartanak az ünnepélyen felolvasásokat, melyekben Eötvös József bárónak, mint írónak, költőnek, politikusnak, államférfiúnak elévülhetetlen érdemeit méltatják.

A mult években Zichy Antal, Szász Károly, Komócsy József, dr. Bokor József, Sebestyén Gyula, Komáromy Lajos, Péterfy Sándor sat., legutóbb pedig György Aladár méltatta remek felolvasásában a nagy Eötvös érdemeit. A magasztos ünnepély az Andrássy-uti állami tanítóképző-intézet dísztermében szokott megtartatni s a budai «Pedagogium» ifjúságának szabatosan előadott karéneke nyitja meg és zárja be. Az ünnepély egyik pontját képezi mindig az «Eötvös-alapot gyűjtő es kezelő országos bizottság» beszámolója az elmúlt évben befolyt adományok- és kiadásokról. A bizottság nagyérdemű elnöke, az Eötvös-alapnak kezdeményezője és már 17 éven keresztül vezetője, Péterfy Sándor tanítóképző-intézeti tanár, meghatottságtól remegő hangon, szíve mélyéből rebeg halát s kéri Isten áldását azokra a kegyes szívű adakozókra, kik majdnem minden esztendőben megnyitják erszényeiket s beküldik szeretet-adományaikat a tanítók e jótékony egyesületének pénztárába. A tanítók között is nagy számmal vannak buzgó apostolai az Eötvös-alapnak, kik nemcsak hogy pontosan befizetik évi tagsági díjaikat, de lelkes gyűjtői is az Eötvös-alapnak. Alig van a magyar társadalomnak olyan rétege, hova el nem jutnának az «Eötvös-alap» gyűjtőívei, s a honnan üresen érkeznek is vissza, majdnem mindegyikhez van csatolva egy-egy levél, melyben az egyesület magasztos célját dicsérik s azt ígéri a beküldők, hogy a mint körülményeik jobbra fordulnak, szívesen támogatják az «Eötvös-alap»-ot.

A segélyezésben jó példával járt elől a legelső magyar ember, az első népnevelő, Ő Felsége a király, a magyar nemzetnek e bálványozásig szeretett «legalkotmányosabb» fejedelme, népeinek szerető atyja. A magyar kormány is nyújtott már néhányszor segélyt egyesületünknek. Taplál bennünket az a remény, hogy hazánk pénzügyi viszonyainak jobbra fordultával *állandó segélyben* fogja részesíteni Eötvös-alapunkat.

Az elmúlt év azért is nevezetes volt jótékony egyesületünk történetében, mivel az új alapszabályok értelmében először választhatunk tiszteletbeli és pártoló tagokat. Eddig csak kértünk a társadalomtól, a nélküli,

hogy hálánk jeléül valamit adhattunk volna is jöltevőinknek. Van most már 30 tiszteletbeli a 750 pártoló tagja egyesületünknek. Az alapító tagok száma azonban még most is kevés. Rendes tagok csak népoktatásügyi intézetekben működő tanárok, tanítók (tanítónők), kisednevelők, gyermekkertésznők, tanfelügyelők s tanfelügyelőségi tisztviselők lehetnek, kik évenként 1 frt tagsági díjat fizetnek. Sokan befizettek már a 20 frt örökös tagsági díjat is.

Befolyt a mult évben az «Eötvös-alap» pénztárába 10,174 frt; *kiadott* 7637 frt, és pedig: ösztöndíjakra 1200 frt; segélyezésekre 900 frt; a tanítók árvaházára 350 frt; tőkésített vagyonához csatoltatott 3102 frt; a tanítók házára tőkésített 669 frt; két irnok és titkár tiszteletdíjára 363 frt; alapszabályok, gyűjtő-ívek, felhívások több ezer példányban történt nyomattatására 502 frt; az egyes tanító-egyletek gyűjtéseiből az $\frac{1}{3}$ -ad levonására 211 frt; elnöki kiadások (5196 kibocsátott levél portójára) 170 frt; pénztárnok postai kiadása 21 frt; hivatalos iratok elhelyezésére szekrényért 50 frt; kisebb és előre nem látott rendkívüli kiadás 76 frt; kamatra értékpapírok vétele alkalmával 3 frt; a pénztári szolga jutalmazására 26 frt. Tiszta jövedelem 2837 frt. Ebből az egyesület tőkésített vagyonához csatol 480 frtot, ösztöndíjakra és segélyezésekre fordít 1200 frtot, a Tanítók orsz. Árvaházának alapjához ad 240 frtot, betegségben sínlődő rendes tagoknak nyújt 240 frtot, a magyarországi «Tanítók Házá-
ának» alapjához csatol 240 frtot, a *Gyertyánffy*-, *Lederer*-, *Zirzen*-, *Röck*-, *Békey*-, *Örley*- és *Péterfy*-féle alapítványokból kiutalványoz 50—50, összesen 350 frtot; az 1891. évi rendes bevételhez csatol 97 frtot.

A mult 1891. évben pénzintézetek adományaiból befolyt 290 frt; tanítóegyletek évi járulékai-, adományai- és gyűjtéseiből 242 frt; az egyes iskoláknál elhelyezett perselyekből 42 frt; a közigazgatási hatóságok gyűjtéseiből 46 frt; egyéb adakozások és gyűjtésekből 315 frt. Tőkésített vagyon az alap fennállása (1875) óta összesen 44,208 frt. Ezenkívül 16 évi fennállása óta 31,875 frt nyújtott részint ösztöndíjak, részint segélyösszegek alakjában a hozzá folyamodóknak s ily módon 181 róm. kath., 96 ev. ref., 76 ág. ev., 8 gör. kath., 7 unit. és 63 izr. vallásu, összesen tehát 431 *tanítói család gondjait enyhítette* s ezen felül a «Tanítók orsz. Árvaházá-
nak a költségeihez is 1670 frttal járult.

Ezzel bemutattuk az «Eötvös-alap» orsz. tanítói egyesületének m. é. működését feltüntető tényeket. Kiténik ezekből, hogy azon magasztos czél megvalósításától, melyet az egyesület alapszabályai megjelöltek, «Eötvös-alap» egyesületünk még nagyon távol áll. A 17 évi küzdelem, melyet a néhány száz ügybuzgó néptanító és tanügybarát az «Eötvös-alap érdekében kifejtett, csak ezentul s csak akkor hozhatja meg a várt sikert, ha a 25 ezer néptanító legnagyobb része megérti a hívó szózatot és nem marad távol a kartársi szeretet által emelt szent oltártól, és hogyha a magas kormány is — a nemzet műveltebb közönségével együtt — hathatósabb támogatásban részesíti a nemzet szolgálatában álló «Eötvös-alap orsz. tanítói egyesület»-et.

Az osztatlan népiskola tanterve.

— Készítette *Hollkamm F.* a «Herbart-Ziller»-féle tanítási terv elvei alapján. —

Előttöm fekszik a «Dresdai tudományos pedagógiai társaság» 1891-iki évkönyve, melyet a társaság elnöke dr. Vogt Tódor tanár néhány tagtársa közreműködésével egybeállított.

Figyelmemet F. Hollkamm nagyfontosságú munkája ragadja meg, mely az osztatlan népiskolák tantervét a «Herbart-Ziller»-féle elvek alapján állítja egybe.

Részletes fejtegetéseit, melyekben az anyagbeosztás célszerűségét és az elvek kétségbevont keresztülvihetőségét érvekkel támogatja, ezúttal figyelmen kívül hagyom; mert céloim F. Hollkamm tantervét, melyet a németországi viszonyoknak megfelelőleg készített, oly terjedelemben mutatni be, a mint azt az évkönyv teszi, előrebocsájtván, hogy tantervkészítő az osztatlan népiskola növendékeit négy csoportra osztja úgy, hogy az I. csoportban a 6—8 évfolyambeliek, a II. csoportban a 4—5. évfolyambeliek, a III. csoportban a 2—3. évfolyambeliek s végül a IV. csoportban az első évfolyambeliek vannak.

Ezen csoportok szerint osztja be tanítási anyagát is, melyet az alább következőkben foglal össze.

IV. Csoport, 1. iskolai év.

1. Érzületi oktatás: 8—10 Grimm-féle mese. E mellett az áhitatra szánt külön órákban hat bibliai történet Jézus életéből, melyek azonban épületesen és nem oktató modorban tárgyalandók.

2. Szemléleti oktatás: Lásd később.

3. Irvaolvasás: Egyes betűk, szavak, mondatok és kis olvasmányok írása és olvasása a német írott és nyomtatott betűk köréből, az oly darabok és szavak azonban, a melyekben mássalhangzók összehalmozódnak, kizárandók. Pünkösdig előgyakorlatok, pünkösöd után pedig normálszavak kezelése, a melyek a mesék és a szemléleti oktatás köréből merítették.

4. Szám-tan: az 1—10 közötti számkörben a négy alaplímet; legfőljebb a két osztási límet egyike hagyható el. Minden egység alapjául szolgálnak főleg a szemléleti oktatás köréből vett tárgyak.

5. Rajz: festő rajzolás előkészítése, mely a rajzórán kívül a szemléleti oktatás alatt is gyakorlandó.

6. Ének: Lásd később.

III. Csoport, 2—3. iskolai év.

1. Érzületi oktatás. Nyarankint 8—8 módszertani egység Robinson történetéből, tehát az egész folyamán 16 egység. A kiválasztott részletek közötti összefüggést a tanító elbeszélése létesíti. Telenkint 6—6 egység a patriarchák korából, tehát összesen 12 egység. Ehhez járul még néhány szentírási mondat és énekvers beemlézése; mint megértethető anyag a káté II. főrészének I. fejezete is előveendő, a melynek textusát a 2. évfolyambeliek, magyarázó szövegét a 3. évfolyambeliek tanulják. Az épülés óráiban 4—6 bibliai történetet veszünk elő Jézus életéből.

2. Szemléletli oktatás és ének. Lásd később.

3. Német: A gépies olvasás gyakorlása az olvasókönyv rövidebb olvasmányain. A mássalhangzó-halmozás esetei. A hangoztatás, szótagolás és betűztetés gyakorlása. A latin nyomtatott betűk ismertetése. Később hosszabb darabok olvastatása és könnyebb modorban irt olvasmányok tárgyalása. A fogalmazást e fokon a tanult darabok leiratása és a tollbamondás képezik; ezen példánydarabokhoz fűzendő az első nyelvtani és helyesírási oktatás, a mely azonban csak az egyszerű mondatra terjedjen ki.

4. Szám tan: Évenként karácsonyig az 1—100 közötti számkörbe eső könnyebb feladványok megfejtése. (Csak egységek adandók össze és vonandók ki; a szorzás és osztás a kis egyszeregy keretén belül mozog.) Az oktatásban mindkét évfolyam növendékei egyformán vesznek részt. Karácsonytól húsvétig ugyane számkörből nehezebb feladványokat veszünk elő, különösen a 3-ik évfolyambeli növendékekkel. A másodévesek gyakrabban és huzamosb időre kapjanak csendes foglalkozást, mint a harmadévesek s ez az előbbi időszakban tanultak begyakorlását célzó példákban álljon. Az oktatás a szemléletli oktatáshoz, illetőleg a Robinson-féle elbeszélésekhez fűződik. Minden egyes szakasz egy tízessel bővítse a számkört (1—20, 1—30 stb.) s mindegyik körben mind a négy művelet gyakorlandó. Az 1—20 (20 márkadarab) közötti számkör legtöbb alaposságot kíván.

5. Rajz: A téli félévben a hálórajzolás, a nyáriban pedig a pontozott rajzolás köréből néhány egység.

6. Szépirás: A német szépirás (kis és nagy betűk.)

Tömeges tanítás ugyanezen első három osztálylyal.

A. Szemléletli oktatás: Beszélgetés a természeti és (a szó legtágabb értelmében véve) művészi tárgyakról két éves folyamra osztva. A választott témák összeköttetésben álljanak az érzületi oktatás anyagával, illetőleg az étellel. Számuk túlságos nagy ne legyen. Ezen beszélgetéseknek az a célja, hogy a gyermekek gondolköre és szókincse gazdagodjék s ezáltal érdeklődésük környezetük iránt felköltessék. Együttal előkészítendő a későbbi természeti (reál) oktatás. Ezért a tanítás további folyamán oly tárgyakat választunk, melyek természetrajzi szempontból a pásztor- és vadászélet körébe tartoznak pl. nyúl, puska, háziállatok. Földrajzi szempontból a legszűkebb értelemben vett haza n. m. a szülőföld, az iskolaszoba, az iskolaépület, a falu stb. tárgyai kezeltessenek. Ezen foglalkozás kapcsán oly kisebb költemények beszéltesse meg, melyek az első iskolaév anyagához mértek. A szülőföldi és természeti szemléltető oktatás úgy igazítandó, hogy az írva-olvasáshoz normálszavakat s a szám-tanításhoz anyagot szolgáltatassanak.

B. Ének: A leghasználtabb gyermekdalok, amelyek az érzületi oktatáshoz csatlakoznak. Az ájtatossági órák számára néhány choráldallam tanítandó be.

II. Csoport, 4—5. iskolai év.

1. Érzületi oktatás: A vallást tanítás. Nyarankint 6—6, az egész folyamán 12 elbeszélés a bírák idejéből; telenkint pedig 8—8, az egész folyamán 16 elbeszélés a zsidó királyok korából. A tanítás rendszerező fokán (Systemstufe) nyújtjuk az I. főfejezet parancsait néhány szükséges versecskével kapcsolatban; ehhez sorakozik egypár dicsőítő- és hála-ima és hívó-ének. Az ájtatossági órákban a II. csoport az I. csoporttal egyesítetik és a történelmi tartalmú evangélikus pericopusokat tanulják.

B. Történelem. Nyarankint a Niebelungok énekéből 5—5, összesen tíz egység; telenkint a német királyok idejéből 6—6 egység; mindkettőt folytonosan vonatkoztatni kell a zsidó hősök és királyok korára.

2. Természet ismeret: Nyarankint 12—12 tanítási egység a kertészet és a földművelés köréből oly beosztással, hogy a 12 egység a kertre, a másik 12 pedig a szántóföldre vonatkozzék. Mindkét évfolyam munkájának feladata gyakran egyforma, csak a kezelendő anyag más, így pl. első nyár: árvacsalán, vadcsalán; második nyár: vadrepce és bogáncs. A munka feladata mindkét esetben ugyanaz, t. i. a gyomirtás, csak hogy előbbi a kertre, utóbbi a szántóföldre vonatkozik. Oly helyeken, ahol rétek és erdők vannak, ezek is befoglaltatnak a tárgyalás anyagába. Télen az agricolaris viszonyokat tárgyaló 18—20 egységet veszszük elő. A földműveléshez szükséges azon állatok tárgyalása mellett, melyekről nyáron nem szoltunk; továbbá a hazai földnemek szemléltetésén a szobanövények leírása mellett előtérbe lépnek azon fizikai magyarázatok, amelyek az időjárás tünetényeihez kapcsolhatók. A természetismeret 2—3 órájának nagyobb részét azon egységek tárgyalásának szánjuk, melyek a földművelés körébe tartoznak; e tárgyalásokban az I. csoport is résztvesz.

3. Földleírás: Nyarankint 5—5, összesen tíz egység a tágabb értelemben vett «szülőfölddel határos» vidékekről (Szászország egyes vidékei: Börde, Altmark, Harz stb.) A térképolvasás és rajzolás kezdete. Télnek idején szintén 5—5 egység a haza (Németország) földjéről. E leírások alkalmával azon német vidékeket, illetve országot kell kiválogatni, amelyek az egyidejűleg tárgyalt történelemben nevezetesebb szerepet játszanak.

4. Német nyelv: Évfolyamonként 8, összesen 16 rövidebb költeményt és prózai olvasmányt tárgyalunk, melyek úgy egymással, valamint a vallási, történelmi, természeti és földrajzi oktatás anyagával kapcsolatban vannak. Ezen 4 tantárgyhoz és az olvasmánydarabokhoz csatlakozik azon 10 fogalmazási gyakorlat is, melyet a II. csoportbeliek ívenként elkészítenek. Ezen fogalmazási gyakorlatokat eleinte a falitáblákra írt kérdőpontokkal kell támogatni; később ez a segítség elesik. A fogalmazási gyakorlatok alapjául és kiinduló pontjául szolgálnak a nyelvtani és a helyesírási oktatásnak, amely a lehető legkisebb mértékre szorítkozzék. A nyelvtan anyaga a bővített mondat terén mozog.

5. Szám tan: Húsvétől karácsonig valamennyi növendék gyako-

rolja az 1—1000 közötti számkört oly példákon, a melyek ezen csoport tantárgyaiból vagy az életből merítették. Karácsonytól húsvétig inkább az V. évfolyambeli növendékekkel gyakoroljuk a végtelen számkörbe eső feladványok megoldását. Csak azon szabályok, illetve megoldási módok forduljanak elő, a melyeket az előbbeni számkörben alkalmaztunk.

6. Rajz: Szabadkézi rajzolás és pedig a mértani diszítések köréből merített egységekkel.

7. Szépirás: A latin írás kis és nagy *a b c*-je.

I. Csoport, 6—8 iskolai év.

1. Erzületi oktatás: A Vallástan. Karácsonyig minden évfolyam Jézus életét tárgyaló 10—12, összesen 20—24 elbeszélést tanul. Az új testamentomot egész terjedelmében kell olvastatni, illetve az evangéliumok egyikét. A rendszerező oktatás a káté II. fejezetének és III. fő-részenek tárgyalását öleli fel szentírási mondatokkal kapcsolatban. Ehhez járúlnak a legfontosabb ünnepi énekek (adventi, karácsonyi, passio-énekek stb.) Karácsonytól húsvétig évfolyamonként 6—6 elbeszélés az apostolok cselekedeteiből. Azoknak olvastatása. Rendszerező oktatásul szolgál a káté III. fejezete néhány szentírási mondat. Pünkösdi és szentháromsági énekek. Az épületesség óráin olvasandók a tanulságos evangéliumok és az utolsó évnegyedben néhány apostoli levél.

B. Történelem: Karácsonyig 10—10 módszeres egység Németország történetéből Dr. Luther Mártontól a francia forradalomig exclusive. Karácsonytól húsvétig 4—4 egység a német történelem azon részéből, mely a szabadságharcokat tárgyalja, egészen a jelenkorig. (A francia forradalom közbe illesztendő.)

2. Természetismeret. Nyarankint 4—4 módszeres egység a kézművesség és 3—3 egység az ipar köréből. Az analytical anyagot a falvakban honos kézművek és ipari vállalatok (czukor-, sör-, czikóriagyárak, tehenészet) adják. Telenként tizennégy vagy tizenhat (7—7, 8—8) oly egységet tárgyalunk, melyek az emberi testet, valamint a természettan és vegytan ama anyagát írják le, mely anyag a fent jelzett ipar körébe vág és a falusi gyermekekre nézve eléggé fontos és érdekesek is.

3. Földleírás. Karácsonyig összesen tizenkét tanítási egységben kibővítjük Németország tartományainak ismeretét. 2—3 oly európai ország tárgyalásával, a mely a történelem ezen csoportba vágó részével kapcsolatos. Karácsonytól húsvétig 4—4 oly egységet tanítunk, melyek a szentírási történetek színhelyeit tárgyalják (Egyiptom, Palaestina Kis-Ázsia); továbbá a földről általában s egyes részeket a mennyiségtani földrajzból.

4. Német: 10—10 költemény és prózai olvasmány oly összefüggésben, mint azt a II. csoportnál láttuk. 12—12 fogalmazási gyakorlatot évenként, melyeknek tartalma folyton változik. A stilisztika legegyszerűbb törvényei. A nyelvtan anyaga az összetett mondat körében mozog; itt is mint a helyesírásnál csak a nélkülözhetlen szabályokra szorítkozunk, de minél többet gyakoroljuk.

5. Szám-tan: Történelmi számolás, valamint az u. n. polgári számműveletek valamennyien a vég-számolásra való visszavezetéssel. Oly feladványok gyakorlása, a melyek a gyermek életköréből merítették. A háztar-

tási könyvvitel, községi, illetve egyházi számadások, takarékpénztári könyvvitel, munkabérek, aratási jövedelmek kiszámítása stb.

6. **Mértan**: A kocka, négy-, három- és sokoldalú hasáb, a gúla, henger, kúp és golyó megvizsgálása. Az egyes testek bemutatásához csatlakozik a síkok, vonalak és szögek magyarázata. Ezen folyam két évi. Csak az I. csoport vesz részt ez oktatásban. Tanításunk sikerét azonban csak úgy biztosíthatjuk, ha e tárgyalást a csoport többi tantárgyában szerzett alaktani ismeretekkel, különösen pedig a számtannal és rajzolásal kapcsolatba hozzuk.

7. **Rajzolás**: Szabadkézi rajz. Mértani disztízesek; a növényi disztísmények kezdetei.

A szépírás elmarad.

Tömeges tanítás.

(Résztvesz az I. és II. csoport.)

A. **Ének**: Choralok és vallásos irányú népdalok (vallástanítás), hazafias dalok (történelem), a természetet megéneklő dalok (természetismeret) váltakoznak egymással, vándorok dalai (földleírás). Hogy a gyermekek a dalokat könnyebben elsajátíthassák s otthon is gyakorolhassák, a hangjegyek mellé számokat is teszünk. A hangjegyek a melódiát s az egyes hangok időtartamát, a számok pedig a hangközöket jelölik és a hangjegyek neveit helyettesítik. Utóljára a 6—8. évfolyam növendékei ezen jelzések segélyével hangtálalási gyakorlatokat végeznek.

B. **Torna**: Mind a négy csoport gyermekei jelen vannak. Az első három évfolyambeliek gyermekjátékokkal és a legkönnyebb szabadgyakorlatokkal foglalkoznak; a többiek pedig szerygyakorlatokat, szabad- és rendgyakorlatokat, valamint versenyjátékokat űznek (gerelydobás, kőtasztás). Utóbbiak a történelemmel hozandók kapcsolathat. Az embertani magyarázatokból kifolyólag a gyógytornászat bemutatása szempontjából, ilyen gyakorlatokat is végeztetünk. Ezen gyakorlatokat, valamint a versenyjátékokat télen is folytatjuk.

Hollkamm F. zárószavai.

A fentiekben azt hiszem, sikerült kimutatnom annak lehetőségét, hogy az osztatlan népiskola tanterve a Herbart-Ziller-féle tanterv alapelvei szerint átalakítható. Hogy ezen lehetőség megvalósíthatóságát a következők szükségesei még:

Nagyobb elismerésben kell részesülnie a pedagógiai tudománynak mint eddig; elméleteit egyszerűen elutasítani, avagy megvizsgálás nélkül kivihetetlennek nyilvánítani nem szabad. Ellenkezőleg meg kell engedni, hogy vele a különböző iskolákban kísérletek tétessenek; mert ha ez nem történik meg, akkor az iskolaügy szükségképen stagnálni fog. Másrészt kívánatos az, hogy az alsóbbrendű nép gyermekeinek vallás-erkölcsi oktatására nagyobb súlyt fektessünk.

Vajha teljesülne Zillernek óhaja, hogy minden tanító a gyakorlati élet terére lépve egy bizonyos iskolanemhez szegődnék s ott ki is tar-

tana! Ezáltal az egy osztályú népiskola munkásai felszaporodnának s az eddig rendelkezésünkre álló munkák, a melyek úgy elméletileg, mint gyakorlatilag gyengék, lassanként tökéletesednének.

* * *

F. Hollkamm német kartársunk kitűnő tantervének közlését ama óhajommal zárom, vajha a mi osztatlan népiskoláinkban működő kartársaink is már egyszer komolyan vennék feladatukat s a rendelkezésükre álló szellemi erejüket s tehetségeiket arra fordítanák, hogy az osztatlan népiskola tantervének évek óta vajúdó kérdését minél hamarább a megoldáshoz közelebb hozzassuk.

Budapest, 1891. nov. 16-án.

G. G.

ISMERTETÉSEK.

A horvát-szlavon tanítók iskolája.*

I.

Valami a zágrábi képzőintézetéről. — A felekezeti és autonom tanítóképző-intézetek. — A felvétel. — A tantervet megelőző báni rendelet.

A múlt év szeptember havában Zágrábban időzván, azzal a szándékkal vettem útam a horvátok metropolisának felső-városába, hogy megnézzem az orsz. tanítóképző-intézetet. Vezetőm (egy, a múlt tanévben érettségizett, derék tanítójelölt) le akart beszélni szándékomról. Oka volt reá. Az intézetet meglehetősen elhagyatott állapotban találtam. Egy régi váracsakában van elhelyezve a tanítóképző-intézet; felmenetele, lépcsői majdnem életveszélyesek, helyiségei szűkek, felszerelése sok kívánni valót hagy hátra. A benyomás valóban lehangoló volt. Semmi sem mutatta, hogy a tanítóképzés csakugyan oly előrehaladott fokon áll Horvátországban, mint azt tanügyi törvényeikből méltán következtethetjük. Sietett kaulauzom a felső-város bástyáira vezetni, a honnan az épülőfélben, de már tető alatt levő, palotaszerű új tanítók iskolájára hívta fel figyelmemet. — «Ez lesz a mi második büszkeségünk; az első az «úcitelski dom» (a tanítók otthona) már ott díszleg!» — mondá a fiatal tanító. Jól esett hallania, mikor megmondám neki, hogy a tanítók otthonának felépítésében megelőzték bennünket. (Az új tanítóképző-intézetet a budai Paedagogium mintájára építették és szervezik, s ők is Paedagogiumnak nevezték el. Majd ha egészen elkészül, megnézem és akkor a t. szerk. ur engedelmeivel körülményesen leírom tapasztalataimat. Addig is ismerkedjünk meg a horvát tanítóképző-intézetek szervezetének a múlt évben még el nem mondott részleteivel.

A horvát tanítók iskolája, — mint ők nevezik, — 4 évfolyamból áll. A törvény nem csak gyakorló-iskolát kíván a képzőintézetek mellé,

* Lásd a «Horvát-szlavon népoktatás» ismertetését az 1890. évf. 198. 296. és az 1891. évf. 34. lapjain. Szerk.

hanem a tanítóképző-intézetek mellé még kisdedővő-intézetet is, hogy a leendő tanítónőknek alkalmuk legyen magukat a kisdedekkel való bánásmódban is gyakorolniok. Ezek, a képző-intézetek szolgálatában álló iskolák, a képző-intézetekkel egy szerves egésznek képeznek és ugyanazon igazgatóság alatt állanak. Egy-egy képző-intézeti évfolyamba 40 növendéknél, a gyakorló-iskolába pedig 50 tanulónál többet nem szabad felvenni. A tanév tartamát, a félévi semestriseket és szünidőket illetőleg a képző-intézeteknél és a gyakorló-iskoláknál ugyanazok a rendtartási szabályok érvényesek, mint a középiskoláknál.

A horvát tanítóképző-intézetek jellegükre nézve: országosak, felekezeti és autonómiával bíró szerb tanítóképző-intézetek. A szerb-autonom képző-intézetben szerb a tannyelv s nem a horvát. Figyelemre méltó a törvény intézkedése a felekezeti és a szerb-autonom képző-intézetekre nézve. A nem országos képzőintézetekben ugyanannyi évfolyamban s ugyanazon tanterv szerint tartoznak tanítani, mint az országosban. E végből be kell mutatniok tantervüket és órarendjüket az orsz. kormánynál s az esetleges változásokat is a kormány tudomására kell kozniok. A nem országos jellegű képzőintézetek tanáraitól a törvény ugyanazt a képesítést kívánja, mint az ország által fenntartottaktól. E végből minden kinevezést a kormányhoz kell felterjeszteniök a tanárok okmányaival együtt. A felekezeti és autonom jellegű képző-intézetekben csakis a kormány által jóváhagyott tankönyveket szabad használni. A nem országos jellegű tanítóképző-intézetek csak addig birnak nyilvánossági joggal, míg a törvényben kijelölt céljuknak és meghatározott követelményeknek mindenben megfelelnek. Ellenkező esetben a nyilvánossági jogot megvonják tőlük (102. §.). sőt jogában áll az orsz. kormánynak, ha szembetűnő hiányok és hanyatlás észleltetnék, ez intézeteket bezáratni. A felekezeti és autonom képzőintézetek feletti felügyeleti jogot a kormány saját külön közegei által minden irányban s tekintetben gyakorolja.

A felvétel tekintetében a következő figyelemre méltó eljárás van előírva: 1. Orvosi bizonyítványt a jelölt testi épsége és egészsége felől csakis nyilvános tiszti (hivatalos) orvos állíthat ki. — 2. Felvételi vizsgálatot kivétel nélkül minden folyamodónak kell tennie. — 3. A felvételi vizsgálat elnöke a képző-intézeti igazgató, a vizsgáló-bizottság tagjai az igazgató által kijelölt tanárok. — 4. A jelöltek a felvételi vizsgálaton a közép- vagy polgári iskola négy alsó osztályának összes tantárgyaiból (a horvát nyelvből és mennyiségtanból írásbelileg is) megvizsgáltatnak, kivéven a latin és görög nyelvet. — 5. A felvételi vizsgálat eredményének elbírálásánál a tanári kar a képző intézet célját és szükségletét tartozik tekintetbe venni s nem azon intézetét, a melyből a jelentkezők kikerültek. — 6. A felvételnél a zenei hallás és képesség is megvizsgálás alá kerül; a kinek nincs zenei hallása, nem vehető fel. Azoknak a növendékeknek, a kik valamely felsőbb iskolát, vagy több osztályt végeztek mint négyet és különben is megfelelő testi és szellemi érettséget tanusítanak, a tanári kar ajánlatára az orsz. kormány megengedheti, hogy azonnal a képző-intézet illető felsőbb osztályába léphessenek. De ilyen esetben is elengedhetetlenül felvételi vizsgálatot kell kiállaniok, hogy kitűnjék, vajjon képes lesz-e a jelölt a képző-intézet illető osztályában a többiekkel haladni? —

Tanév közben senki fel nem vehető. Ugyiszintén tiltva van a rendkívüli tanulók felvétele. Azon első éves tanítónövendékeket, a kik a felvételtől számítva 3 hó alatt a tanítói pályára nem találtnak alkalmasoknak, a tanári karnak jogában áll az intézetből eltávolítani.

Most, midőn a képzőintézeti tantervjavaslatok közlönyünkben és gyűléseinken megbeszélés tárgyát képezik, talán nem lesz időszerűtlen megismerkednünk a horvát tanítók iskolájának új, még csak egy éves tantervével. Ki tudja, nem fog-e az egyben-másban a mi tantervünk átalakítása kérdésénél szolgálatunkra lenni? Vajjon nem fog-e új eszmét adni egyik vagy másik tantárgy tantervéhez? — Mielőtt azonban közölném a horvát tanítóképző-intézetek tantervét, az azt kisérő báni rendelet némely pontjára hívom fel t. kartársaim figyelmét!

Az 1889-ik évi július 17-én a tantervvel egyidejűleg kiadott báni rendelet a képzőintézeteknek figyelmébe ajánlja, hogy a tanításnál egy pillanatra sem szabad megfeledkezni a népiskola czéljáról. Már maga a képző-intézet tantárgyainak sorozatta figyelmezteti a képző-tanárt erre. Azért azon tantárgyak tanításánál, melyek az ismereteknek és tudásnak bizonyos általános mértékét nyújtják s melyeknek alapját már a középiskola alsó osztályaiban megvetették, szükséges magukat a tanároknak azon elvhez tartani, hogy a képző-intézeti tanítással ezen ismeretek és tudás inkább megszilárdíttassanak és pedagógiailag rendeztessenek, mintsem szélesbítessenek és elágaztassanak. Más szóval: a tanítás ezen tantárgyaknál legyen inkább intenzív, mint extenzív. Óvakodjék az illető szaktanár e tantárgyaknál azon működési körbe lépni, mely a néptanító tudományos készségének és jövő szükségletének határain kívül fekszik.

Új és a tanítónövendékekre nézve fontosságánál fogva a főhelyet elfoglaló és a képzőintézeti tantárgyaknak úgyszólván középpontját képező pedagógiára és annak mellékágaira kiváló gond fordítandó. Erre a tantárgyra kell a fősúlyt fektetni! A pedagógiai tantárgyak tanítása legyen mindenestre rendszeres és tudományos, de szükséges, hogy ez a rendszeres és tudományos tanítás figyelemmel legyen a tanítónövendék jövő hívására. A közlés módja és a tanítás módszere alkalmazásánál vegye a tanár tekintetbe a növendék észtehetségeit és képességeit, kiknek mintegy közvetlenül odanyujtsa e tantárgyból az ismereteket és tudást. A száraz elmélet a pedagógia tanításánál feltétlenül ki legyen zárva.

Hogy a tanítónövendék általános műveltség és szakképzettség tekintetében minél inkább előrehaladhasson, alkalmat kell neki adni az érdekes és hasznos dolgoknak magánuton való tanulmányozására. Evégből szükséges, hogy minden képző-intézetben külön könyvtár állíttassék fel a növendékek számára, mely a hét bizonyos napján rendelkezésükre bocsájtassék. E könyvtár tartalmazzon pedagógiai, nyelvészeti, földrajzi, történelmi, természettudományi, gazdasági és zenei tudományos, népszerű és szépirodalmi műveket.

Szükséges, hogy a növendékekkel kirándulások rendeztessenek, mely alkalmakkor meglátogassák a kiváló népiskolákat és egyéb tan- és nevelőintézeteket, ipari- és gazdasági vállalatokat, gyárat, mintagazdaságokat stb. Hogy pedig ezen kirándulásoknak meg legyen az ő hasznuk s a szemlélték csakugyan gyümölcsözővé váljanak a növendékekre nézve, az

egyres szakok tanárainak már megelőzőleg el kell őket azokra készíteni. Kirándulásokat nemcsak a képzőintézet székhelyén, hanem a közel vidékre is kell rendezni:

II.

A horvát-szlavon tanítóképzők tanterve.

(Kiadatott 1889. július 17-én kelt rendelettel.)

Hittan.

Hetenként minden osztályban 2—2 óra. E tantárgy tantervét az illető vallásfelekezet állapítja meg, tanítását ellenben a kir. kormány rendeli el. A 4-ik évfolyamban a hittan tanításának részletes methodikája előadatik és a gyakorlóiskolában a hittanból tanítási gyakorlatok tartatnak.

Pedagógia és tanítási gyakorlatok.

Czél: Az emberi test fejlesztéséhez szükséges eszközöknek a lélek tulajdonságainak és az azok fejlesztésére szolgáló eszközöknek, a nevelés-tanítás általános elveinek és külön egyes tantárgyak tanítási módjának megismerése. A neveléstan történetéből a legfőbb mozzanatok tanítása különös tekintettel a népiskolára. A népoktatási törvényből a legfontosabb tudnivalók és a tanítóskodáshoz szükséges praktikus ügyességek elsajátítása.

II-ik évfolyam. 4 óra hetenként. *Neveléstan.* A nevelés fő elvei. A testi nevelés legfőbb szabályai. A lélek fejlődésének legfontosabb törvényei. A nevelés czélja, módja és eszközei. A nevelés tényezői.

III-ik évfolyam. a) *Általános tanítástan.* Az első félévben 4 óra hetenként. A tanítás alapelvei. A gondolkozás legfőbb törvényei a tanítás szabályainak megértése szempontjából. A népiskola tananyaga. Módszer, tanító, tanalak, tanmód, taneszközök. A tanító és az iskola, különösen az osztatlan népiskola.

b) *Részletes tanítástan.* A második félévben 2 óra hetenként. A beszéd-értelem-gyakorlatok-, az írás-olvasás és az I. és II. osztálybeli számolás tanításának methodikája.

c) *Hospitálás.* Egész éven át hospitálnak a tanítónövendékek a gyakorlóiskolában, első félévben 1, második félévben 2 órán át hetenként.

A hospitálás a népiskola I-ső osztályában kezdődik s folytatódik a többi osztályban. (Megjegyzem, hogy a horvát tanítóképzők mellett a gyakorlóiskola osztott népiskola, s így egy tanító vezetése alatt csak egy osztály van. Az egész gyakorlóiskola legalább is 4 külön osztályt foglal magában.) Hetenként egyszer a növendékekkel a hospitálás megbeszélése czéljából külön 1 órán értekezlet tartatik, melyen az igazgató elnököl s jelen vannak az illető gyakorló iskolai tanítók, az általános tanítástan tanára s a II-ik félévben a részletes tanítástan tanára is. A tanév elején ez értekezleteken a növendékek a hospitálásra előkészítettnek; evégből a hospitálás órájában történő tanítói eljárásra figyelmessé tétetnek, a tanítás módja megmagyaráztatik s figyelmök felhivatik arra, hogy a hospitáláson mire ügyeljenek különösen s mit jegyezzenek fel leginkább. A későbbi órákon a növendékek által a hospitálásról felvett jegyzetek képezik az érte-

kezlet anyagát. A II-ik félévben a tanítójelöltek már segédkezhettek is a tanítás körül.

IV-ik évfolyam. 9 óra hetenként. a) *Pedagógia története*. Heti 2 órán. A legkiválóbb pedagógusok működésének méltatása és a legnevezetesebb korszakok megismerése, különös tekintettel Horvát-Szlavonország népoktatására. Iskolai rendtartás. A neveléstan és tanítástan ismételése.

b) *Részletes tanítástan*. Heti 2 órán. A többi tantárgy tanításának részletes módszere.

c) *Tanítási gyakorlatok*. Heti 5 órán. A tanítási gyakorlatok kezdetben alkalmazkodnak a III-ik évfolyamban a módszertanból tanult anyaghoz, tehát a növendékek kezdetben a beszéd-értelemgyakorlatok, írás-olvasás és számolás (1. és 2. oszt.) később a többi népiskolai tantárgyből tartanak tanítást.

A fellépések állanak: 1. előkészületi értekezletből, 2. gyakorlati tanításból, 3. a tanítás megbirálásából. A tanítást megelőző értekezleten jelen vannak az igazgató mint elnök, a módszertan tanára és a gyakorló iskolai tanítók. Ez értekezleten kiadatik a gyakorlati tanítás egész heti tananyaga, tekintettel a gyakorló iskola tantervére. A tananyag kiosztásánál figyelni kell arra, hogy minden növendék valamennyi tantárgyból minden osztályban fellépjen. A tanítási gyakorlatok a gyakorló iskolai tanító vezetése mellett történnek, aki a jelöltet előkészíti és tanítás után azonnal megmondja észrevételeit. A gyakorlati tanítások heti 2 órán tartatnak, s a fellépőnek társai nincsenek azokon jelen.

Minden héten (2 órán) próbatanítások tartatnak a módszertan tanárának vezetése mellett, melyeken jelen van az igazgató és az illető gyakorló-iskolai tanító. A próbatanításokon valamennyi 4-ed éves tanítónövendék jelen van. A próbatanításra a növendékek írásban előre elkészülnek; az előmunkálatokat a módszertan tanára az összes 4-ed éves tanítónövendékekkel együtt megvizsgálja és megbirálja.

A próbatanítások, melyeket a növendékek a gyakorlóiskolában tartottak, újra megbiráztatnak külön értekezleten, az igazgató elnöklete alatt a módszertan s a gyakorló-iskolai tanító, valamint az összes 4-ed éves növendékek jelenlétében. Az értekezlet végén a gyakorló-iskolában az egész héten történt nevezetesebb mozzanatok, valamint a heti gyakorlati fellépések története megbeszéltetnek, hogy ezáltal is belevezetessenek a növendékek az iskolai életbe.

A hitoktatást illető gyakorlati fellépéseket és próbatanítást a képzőintézeti hittanár egyedül vezeti hetenkint egy órán. A tanítási gyakorlatok alatt főleg arra kell ügyelni, hogy a tanítónövendékek minél jobban begyakorolják magukat az osztatlan iskolában való tanításba.

(Folytatjuk.)

Margitai József.

Ausztria és Németország tanítóképzése.

— Kölföldi utam jegyzeteiből. —

A bécsi Paedagogium.

A bécsi Paedagogiumban is voltam, hol a polgáriskolai tanítókat képezik oly módon, mint 100 évvel ezelőtt a szent-annai normális isko-

lában a tanítóképzés történt. Egy kettős, fi- és leány-polgári iskola a gyakorló iskola, melyhez függetlenül a polg. isk. képző van csatolva. Csak oly tanítók vétetnek fel hallgatókul, kik legalább is elemi iskolai képzői érettségi bizonyítvánnyal bírnak. Az elméleti oktatás, úgy mint a budapesti Paedagogiumban, szakok szerint csoportosítva az esti órákban 5—8-ig történik a hallgatók, illetve a tanítók és tanítónők szabad idejében. Csak szerdán meg szombaton d. u. van már 2-től tanítás. Én is egy szerdán d. u. voltam ott. Az intézet igazgatója Hannák igen szívesen fogadott; előbb megnéztem 1—2 termet, majd résztvettem egy próbaleckén, melynek tárgya: A nyugati vasut és környéke volt (Alsó-Ausztria ismertetése) a IV. osztályban, tartotta egy fiatal tanító. Nagyon gyakorlatlan lehetett még, mert ügyetlenül állt a gyermekek előtt, folytonosan közölt, ott is a hol kérdezhetett volna; csak 1—2 gyermeket vont a tanítás munkájába, amely életnélküli volt; beszélni, az igaz, szépen beszélt, de csöndesen. A begyakorlásra semmi ideje sem maradt. Ezt a leckét a jövő órán egy előre kiszemelt társa megbírálja.

A gyermekek eltávozása után ugyanabban a teremben megbírálták a megelőző heti próbaleckét. Jelen vannak, mint a próbaleckezkor, polg. isk. tanító- és tanítónő-jelöltek, az igazgató, tanárok és a gyakorló iskolai tanítók. A bírálat egy fizikai leckéről szól, melyet egy tanítónő tartott, ki tanításkor annyira zavarba jöhetett, hogy azt sem tudta, mit csinál, a mint azt gyöngéden egy tanítónőtársa elmondta és a mint ön-maga is beismeri. Hozzászól még egy-két tanítójelölt és mentegezni akarják, őszintén, igazán; de nem elég ügyesek, még inkább bajba viszik. Most jön a gyakorló tanító, rá a szaktanár, ezek is sujtanak a szegény áldozat felé, azonban szerencséjére egymást sebzik meg, mire egymásnak esnek adáz kitartással; ezalatt a szegény tanítónő ismét fellelegzik, kit végül az igazgató — övé az utolsó szó — ismét az élőknek ad vissza. Minket is bíráltak valamikor kegyetlenül, de ily apróra még sem szedtek szét. A bírálat egy órahosszat tartott s az igaz, hogy tanúlságos volt.

Igy képezik Bécsben a polg. isk. tanítókat. Az intézet városi intézmény és csak a kormányfő felügyelete alatt áll. Ennél az intézetnél volt a híres Dittes is.

És most már gyorsabban fejezhetem be bécsi élményeim elmondását, mert iskoláról több mondanivalóm nincs. Sok mindenfelét láttam még az udvari operában, az udvari színházban, a Belvedere-ben, a historiai muzeumban, a kincseskamrában, a várpalotai könyvtárban, a kapuczinusok templomában, egy képviselőházi ülésen, stb. stb. Az operaszínházban «Siegfried»-et hallgattam végig. Ösmerve a német mondavilágot, előkészületlenül mentem «Siegfried» előadására, a melyet először hallottam. Tanácsos azonban, hogy a zenebarát, a ki ezt a motívumokban gazdag drámai zenét csak némileg meg akarja érteni, előbb magával az operaszöveggel ömerkedjék meg. Nehány krajczárért kaphatók oly magyarázó füzetkék, a melyekben ki van mutatva, mennyiben merít Wagner az Eddából vagy a Niebelungen mondából és mennyiben tér el a mondától műveiben. Berlinben időm volt ezeket a füzetkéket előbb legalább futólagosan átolvasni és a Walküre-t hasonlíthatatlanul jobban élveztem, mint

a Siegfriedet. Azt a híres jelenetet, mikor Brunhilda bocsánatért könyörög, de Wotan, bár szíve vérzik, kénytelen büntetni s e jelenetben Brunhilda énekét senki sem fogja elfeledni, ha csak egyszer hallotta is.

Schiller «Haramiái»-ban Lewinszkyt bámultam meg.

A fegyvertárban (historiai muzeum) és a kincses-kamarában (Schatzkammer) arról gondolkoztam, mily hasznos volna a történet tanítására nézve azokat a tárgyakat, a melyek valamely kiváló, korszakalkotó egyéniségtől származnak, vagy a melyek művelődéstörténeti tekintetben tanulságosak, iskolai czélokra lefénképeztetni, vagy lerajzolni. A kincses kamarából p. o. felemlítem Bocskay koronáját, mely I. Achmed adománya, Mária Therezia magyar kardját, melyet koronázásakor viselt; a Szent-István-rend jeleit; a német és osztrák császári koronázási jelvényeket; I. Napoleon császári jelvényeit; híres palástokat és más ruhaneműeket; a fegyvertárból említem Mátyás királyunk kardját, II. Lajos meg Báthori István fejedelem pánczéltöltözetét, a mily kicsiny az első, oly hatalmas a másik; I. Rákóczy György fejedelmi pálczáját, Thury Gy. kardját; és töméntelen sok a habsburgi emlék. Egy ily iskolai czélokra készült művelődéstörténeti album, csak a valóság után készült rajzokat tartalmazva (épületek, fegyvernemek, ruhaneműek, evőeszközök, bútorok, más iparnemek, híres emberek arczképei) kor szerint rendezve, kiszámíthatatlanul támogatná a történet tanítását. A mostani történeti kézikönyvek elég gondot fordítanak már a művelődés történetére; mit ér az, ha az intézetek nem rendelkeznek kellő szemléltető eszközökkel! Hiába ír a kézikönyvíró a különböző viseletekről, ha a tanár nem mutathatja a ruházat színes rajzait, a növendék alig tanul egyebet, mint üres szót. Még a képnél is tanulságosabb maga az illető tárgy kisebbített mása. Adjunk néhány bábút a növendék kezébe, melyek például a római császárság korabeli viselet szerint vannak felöltöztetve, akkor nem szükség sok szót vesztegetni az akkori viselet ismertetésére.

A Belvedere akkoriban még nyitva volt, most zárva van, más épületbe szállítják a képeket. A könyvtárban érdekes régi német kéziratok vannak. A kapuczinusok temploma sírboltjában meghatva állottam Rezső trónörökösünk koporsója előtt.

München.

Május 9-én reggel indultam München felé.

Az egész úton bámultam a virágzó kulturát; egy tenyérnyi földet sem láttam megmíveletlenül; a mesgyéken, az utakon erős, egészséges gyümölcsfák virítottak; a helységek tiszták, a népviselet érdekes; az egész Ausztria olyan volt, mint egy gondozott szép kert. Sok érdekes kastély, kolostor (Melk) repül el szemeim előtt; majd az öreg Dunához közelíték, majd gyermekeinek testén, az Ips-en, Enns-en és Traun-on lépek át és Linz, majd Salzburg gyönyörű videke van előttem.

Délután hat órakor érkeztem Münchenbe.

Itt, a sör hazájában, első dolgom volt Münchennek speciálisai, a sörházak közül egyet felkeresni. A város közepén levő híres sörházba mentem. Csak olyan volt, mint a mi sörházaink, azzal a különbséggel, hogy leányok szolgáltak fel.

Zsúfolva volt sörívő bajorokkal, köztük sok deákot láttam. Arczuk többnyire össze volt vagdalva. Oly jó kedvűek voltak, hogy szinte megirigyeltem.

Másnap megnéztem az ó- és új- pinakothekát (képtárak), az ó-ban kivált Dürer, Rembrandt, Rubens műveit; az új-ban Piloty, Makart, Kaulbach és mások halhatatlan műveit. Az ó-képtárnak Raffaeltől is van több gyönyörű képe, köztük a Madonna Tempi és Madonna della Tenda. Az olasz festők közt találok Fra Fillippo Lippit és Filippino Lippit, a kik a magyar történetekben Mátyás királyunkkal kapcsolatban is felemlítettek. Rubens telt, gömbölyű alakjai megrészegítik az embert. Dürer saját arcképe gyönyörű férfi fejet mutat. Megnéztem a nagyszerű vaza-gyűjteményt is.

Következő nap a Lujza-uton a Glyptothekának tartok. Elmegyek az üvegpalota mellett, majd a Propyläumokon át a Király-térre jutok és hamarosan nem tudom, Athénében vagyok-e vagy a bajor fővárosban? A Glyptotheka, e jóniai izlésű épület porticusában letelepedve, velem szemben a korinthusi stílus műkiállítási épület van, köztük szépen parkirozott tér és jobbra a tiszta dór Propyläumok.

Minden, a mit látok ó-görög, klasszikus.

A Glyptotheka legnagyobb részben régi, kisebb részben új szobrászati művek gyűjteménye. A régiek között természetesen a görögökéire esik az oroszlánrész; az újak között Thorwaldsen, Canova, Schadow, Dannecker és mások híres művei láthatók.

Kérve még egyszer elmerengtem e klasszikus épület-csoportozaton és lassan a királyi palota felé ballagtam.

A királyi palota nagy épülettömeg és kívülről nem is sejtené senki, mily királyi fényt, mennyi művészetet talál benn.

Egy magam formájú egyszerű ember elkábúl a sok szép hatása alatt.

A mesék országa ez! Nézd meg a tanács-, bankett- és játszó termeket; menj végig Nagy-Károly, Barbarossa, a Habsburgok termén és a tróntermen; állj meg a Niebelungok termeiben: és igazat adsz nékem. A császári nagy gazdag szobák izléses, értékes szobaberendezést mutatnak neked. A sok szép-, nemes-, fenségesbe eleven komikum is vegyül. Ha meghallgatod a körülvezető udvari szolgának magyarázatait, nevetned bűn volna, mert oly komoly méltósággal beszél a komoly tárgyról, mint egy püspök; nem nevetned pedig kin, mert kacagni, bukfenczeket vetni szeretnél: a mint mély hangja egyenletes szabályossággal fel-felkúszik a hanglétrán a meddig csak lehet és lassan-lassan ismét le; ismét fel, ismét le; a mellett a legünnepibb arcz, méltóságának teljes tudatában.

Ebédemet a Rathskeller-ban (*városi tanács-pinczéje*) költöttem el: Németországnak híres régi tanácspinczéi vannak; a müncheni új, de megállja helyét a legkülönbbrémai mellett is. Tágas, oszlopos souter-rain helyiség ez, komikus freskókkal és feliratokkal; boron kívül más italt nem mérnek benne és étel is kapható. A bor nagy része az olcsóbb városi kezelésű bor; ezt bátran ihatod, nincs megkeresztelve. Ha nem akarsz sört inni, de 1—2 nyugodt órát kellemes társaságban avagy elmélkedve eltölteni; keresd fel a müncheni Rathskellert.

Délután a Bavária és a dicsőség csarnoka felé (Ruhmeshalle) vitt

utam. Az előbbi kolosszális szobor; az utóbbi dór oszlopcsarnok híres férfiak mellszobraival.

Harmadnap a bajor nemzeti muzeumot készültem megtekinteni, de nem volt nyitva; a bibliothekába mentem tehát. Ez a könyvtár legelső egész Németországban. Köteteinek száma meghaladja az egy milliót, csak a berlini közelíti meg számra nézve; de speciális német értékére nézve a müncheni jóval becsesebb. Itt láttam a legtöbb német szépirodalmi híres kéziratot: a Niebelungen-ének hohenembsi kiadását: Tristán és Isolde, Parcival és Titurel, a Heliand, Ottfried kéziratát; a Korán, Schah-Nameh s másféle érdekes kéziratokat; sőt egy híres magyar kéziratot is, a Ferencziek bibliájának egy részét, az u. n. Jászay-codexet. Továbbá Gutenberg és Faüst legelső nyomtatott latin bibliáját és sok mást. Nagyon tanulságos a különböző írótablák áttekintő összeállítása: kő-, cserép-, ércz-, viasztablák, papiros, pergament, pálmalevelek, fakéreg, kelmék és a legkülönbefébb papírok.

(Folytatjuk.)

Krausz Sándor.

IRODALOM.

Lapszemle.

A kir. kath. tanítóképző tanárok siralmas anyagi helyzete mind élénkebb beszéd tárgyát képezi a sajtóban; nemrég a *«Pesti Napló»* hozott ez ügyben két figyelemreméltó cikket. Bizonyára lesz még alkalom, midőn elmondhatjuk nézeteinket ez ügyről s azt hiszszük, egyesületünk ezután is fog még alkalomadtán lépéseket tenni felekezeti kartársaink érdekében. Most nem teszünk egyebet, minthogy közöljük az alábbi sorokat, hogy felszínen tartassék ez ügy; hogy illusztráljuk azt a sisyphusi munkát, a mely a róm. kath. tanítóképző-intézetek többjében működő kartársainknak osztályrészül jutott s hogy végre a figyelem ébrentartása által, ha csak egy parányit is, lendítsünk a helyzeten, a mely sötét foltja hazai tanügyünknek.

Az első cikk a *«Pesti Napló»* mult évi deczember 25-iki számában *«A kir. kath. tanítóképzők»* cím alatt E-től, a második ugyanezen lap január 3-iki számában *«A kath. tanítóképzők siralmas állapotáról»* cím alatt Schultz Imrétől jelent meg. Mind a két cikket bő kivonatban közöljük.

I. Az első cikk a következőleg festi a kath. tanítóképző tanárok helyzetét:

A kir. kath. tanítóképzők tanári testületei következőleg alakúlnak meg. Az egyik tanárt 735 forintnyi fizetéssel a magas minisztérium nevezi ki s melléktanárok fizetésére 400–500 forintnyi összeget ad az egyházmegyei hatóság rendelkezésére. Ez azután sokhelyütt csak ezen összeg erejéig alkalmaz melléktanárokat, sokhelyütt meg megpótolja ezen összeget s rendes tanárt vagy tanárokat nevez ki.

A jelenleg rendes minőségben alkalmazott tanárok ellen úgy képzett-

ség, mint ügybuzgalom tekintetében nem lehet kifogást tenni. Helyt állanak ők. Csak az a baj, hogy rendszeren kevés a rendes tanár s több az óradíjas. Hogy ily módon «maga a végczél tétetik koczkára», maga a miniszteri jelentés is elismeri. Ez az állapot pedig már 23 éve (sőt több) áll fenn. Dicséretes kivételt képez e tekintetben a kassai tanítóképző, hol a hittanárón kívül 5 rendes s csak 2 óradíjas működik és a kalocsai, hol szintén kedvezőbbek e tekintetben a viszonyok; a nagy többségnél bizony megfordítva a dolog.

Ezen intézetek ugyanis kir. alapítványok, főntartójuk a tanulmányi alap. A tanulmányi alap fölött pedig a magas miniszterium rendelkezik. Már pedig pénzt a tanulmányi alaphól nem kapni egy krajczárt sem. Pénz nélkül nemcsak háborút nem lehet viselni, de intézetet sem fejleszteni. Legsilányabban állanak azon kir. kath. tanítóképzők, hol az egyházmegyei hatóságok a tanítóképzés iránt nagyobb érdeklődéssel nincsenek, vagyis ott, hol tisztán a tanulmányi alapra vannak utalva. A tanári testület vagy az igazgató hasztalanul fordul a fentartóhoz; minden kérelme, folyamodványa s fölterjesztése azon stereotyp válaszzsal érkezik vissza: «alap hiányában», vagy «a tanulmányi alap tulterheltetése miatt» a kérelem stb. nem teljesíthető. A tanulmányi alap, az intézet fentartója, az eddigi dotáczió felül, mely bizony nem valami rengeteg összeg (1500 - 2500 frt s talán csak a budapestinél 3000 frton felül), egy krajczárral sem járul ezen intézetek fentartásához. Hogy az egyházmegyei hatóságok nagyobb összeggel, mint a fentartó tulajdonosok nem járulnak ezen intézetek fentartásához, az természetes, mert hisz ők csak jószívű adományozók. Az egyházmegyei hatóságok nem szoríthatók ezen intézetek rendezésére, mert ők soha át nem vették ezek intézeteket. Ahol az egyházmegyei hatóságok nagyobb aldozatokat (Kalocsán, Kassán) hoztak ezen intézetek érdekében, ott az önként és a tanügy iránti melegebb érdeklődésből történt.

De azért mégis tenni kellene valamit. Elég volt már a 23 évi nyomorúság!

A javítás még nem lehetetlen. A legegyszerűbben úgy lehetne a bajokon segíteni, hogy ha ezen intézeteket állami szubvenczióban részesíteni nem lehetne, a magas miniszterium egy-két kir. kath. gimnáziumot államivá tenne s aze által felszabadult összeget a kir. kath. tanítóképzők fejlesztésére fordítaná. Hogy intenzívebb legyen a fejlesztés, lehetne két-két tanítóképzőt egyesíteni.

II. A második cikk a bevezetés után így folytatja:

Hogy az eléggé be nem avatott olvasók tisztább képet nyerhessenek a siralmas állapotról, helyütt elégnék taláлом fölemlíteni, hogy a kath. tanítóképző-intézetek jó része még most is csak 3 évfolyamu, legtöbbje külön gyakorlóiskola nélkül szűkölködik, hogy egy-kettőnek kivételével mind bérházban tengődik, internatus nélkül, hogy a legtöbbnek nincs több rendes tanára 1-2-nél (a 3-mal bíró már ritkaság-számba megy), teljes föl szerelést akármelyiknél is hiába keresnénk, a növendékek segélyzése számos helyen végképen hiányzik vagy legalább elégtelen, a tanárok díjazása legeslegtöbb helyen nevetségesen csekély, mi-

nek következtében a papi tanárok főtörkvése, mielőbb bő javadalmu plébániát elnyerni és így a tanártestületben folytonos hullámszás áll be, legnagyobb kárára az intézetnek. Csoda-e aztán, ha ily körülmények közt az igazán hivatott tanárok herkulesi erőmegfeszítés mellett sem képesek boldogulni, az intézetet felvirágoztatni? A kath. képzőtanárnál elhagyatottabb lényt széles hazában nem ismerek. Tudják-e azt néptanítóink és az egyéb érdekeltek, hogy a katolikus tanítóképző tanár nyuaddíjgye is csak pár hónappal azelőtt került legelőször szóba? Tudják-e, hogy mi 10—20 és több éven át szolgálunk oly fizetésért, melynél a városi néptanítók jórésze — köztük számos tanítványunk — magasabbat élvez? Tudják-e, hogy mi csak előjárókat, felebbvalókat, ellenőrzőket ismerünk, de olyanokat, kik jóakárolag segíteni tudnának sorsunkon és akarnának is, legkevésbé sem? Kath. tanítóképzőinkben 2—3 ember végez annyit, mint az állami testvér-intézetekben 5—6 egyén, díjazása azonban csupán fele amazokénak.

Biztos vagyok, hogy kemény állításaimat senki sem képes megczáfolni; mert ama néhány kivétel nem jöhet itt számításba, mely nálunk is találtatik Kalocsán, Egerben és Kassán, de ott sem valami hosszú idő óta.

A jogi viszonyokról is kívánok pár szóval megemlékezni.

E. a kir. kath. tanítóképzőket quasi állami intézeteknek deklarálja, minthogy főntartásukhoz a tanulmányi alap is hozzájárul. Ezen felfogást nem osztom részemről. A dolog ugyanis ekkép áll: 1868 előtt a képzők 2 évfolyamuak voltak és csak egy rendes, u. n. képzőtanárral bírtak, ki a tanulmányi alaphoz húzta Budapesten 800, vidéken 700 pengő forintot fizetését, (jelenleg 840, illetőleg 635 o. ért. frt). 1868 után azonban keletkeztek a külön állami tanítóképzők; az előbbi kir. kath. intézetek 3 évfolyamuakká alakították át és külön több tagú tanártestületet nyertek, melyből egy, a pedagógia tanára (az előbbi úgynevezett képzőtanár), most is a tanulmányi alaphoz nyerte díjazását, de a többi tanárok az illető püspöki (egyházmegyei) hatóságtól kapják fizetésüket. Az intézet többi költségeit is legtöbb esetben a püspök fedezte, ritkán járult hozzá a tanulmányi alap; a tanárok kinevezése (az egy képzőtanár kivételével), a püspök joghatósága alá tartozik, a miniszterium az intézet fölött csupán a legfelsőbb felügyeletet gyakorolta, de intézkedési joggal nem élt, úgy, hogy bármely esetben is az illetékes egyházmegyei hatóság útján érintkezett ez intézetekkel.

Evvel természetesen nem azt vitatom, hogy az államnak nincsen joga a kath. tanítóképzőkkel szemben; a felügyeleti jog kétségkívül az övé. A legfőbb hiba törvényhozásunkban rejlik, mely meghagyja ugyan a felekezeteknek, hogy intézeteikben annyit tanítsanak, mint az államiakban, a tanárookra a terhet tehát ráörjja, de egyúttal nem mondja ki azt is, hogy annyi tanerőt tartoznak alkalmazni és azokat úgy díjazni, mint az állam. Az állami tanítóképzőknél találunk a hitoktatákon kívül igazgatót, 2 rendes tanárt, zenetanárt, ki legtöbb helyen szintén r. tanár, segédtanárt, rajztanárt, kertészt, tornamestert és gyakorlóiskolai tanítót, kik teljesen a képzőnek szentelhetik idejüket, összesen tehát 6 ember. És ez távolról sem sok, sőt ellenkezőleg kevés. Külföldön jóval magasabb a

képzőbeli tanárok létszáma. Így pl. Bajorországban az 5 évi képzők 9—10 tanárral rendelkeznek, az osztrák 4 évfolyamuak 8—9 tanárt számlálnak, a szász királysági 6 kurzusból álló tanítóképzőkben meg éppen 10—12 tanárt találunk alkalmazva rendes minőségben.

A mi kath. tanítóképzőink pedig oly szegények e tekintetben, hogy ritkán van az igazgatóval együtt 3 tanárnál több, kik osztatlanul a képzőknek szentelhetik egész idejüket. Ennek természetes következménye az, hogy az egyes tanárok a szakok oly sokaságát kénytelenek elvállalni, hogy már pusztán ez okból sem várhatunk tőlük kellő eredményt.

Az óradíjas tanárokról pedig a miniszteri jelentés maga is mondja, hogy «koczkára teszik a taneredményt.» A tanárok fizetése is oly csekély, hogy a megélhetés kényszeríti őket mellékfoglalkozások üzésére, a mi hogy ismét nem válik a képzők hasznára, igen természetes. Állami képzőink tanárainak törzsfizetése 1200 frt, ehhez járulnak lakbér és 100 frtos ötödéves pótlékok, úgy hogy pl. 20 évi szolgálat után 1600 frt. fizetést és lakbért élveznek. Nálunk pedig a r. tanár fizetése ritkán üti meg az 1000 frtot, gyakran csak 600—800 frtra rug, hozzá meg ötödéves pótlékról sincsen nálunk szó, úgy hogy pl. 20 évi működés után is csupán 600—800 vagy legfeljebb 1000 frtra rug a fizetésük, mihez sem lakbér sem egyéb javadalom nem járul.

Az állami képzők zenetanárai 700 frtos díjazásával szemben áll nálunk a zenetanításért járó 200—300—400 frtos honorárium. És így vagyunk a rajztanítással, a kertészettel és minden egyébbel. Pedig nálunk a zeneoktatás sokkal fontosabb az állami intézeteknél!

Hazánkban a művelt külföldhez képest még az is kevés, a mit az állam költ a tanítóképzőkre. Így pl. a bécs-ujhelyi tartományi képzőnél csupán ösztöndíjakra évenként 4500 frtnyi összeget fordítanak. Mily elenyészőleg csekély ehhez képest az, mit nálunk az állam e célra áldoz. És mennyivel kevesebb még az, mit a felekezetek e téren tesznek. Csoda-e aztán ily körülmények közt, ha tele vagyunk jajszókkal, panaszokkal és ha a hazai népnevelésügy csak csigaléptekkel haladhat előre?

EGYESÜLETI ÉLET.

Választmányi ülések jegyzőkönyvei.

1892. január 18-án.

Jelen vannak: *Péterfy Sándor* elnök, *Léderer Ábrahám*, *Málnai Mihály*, *Komáromy Lajos*, *Kármán Mór*, *Major Gyula*, *Nendvichné Hoffmann Jolán*, *Berta Ilona*, *Polereczky Jolán*, *Kozocza Tivadar*, *Kovács János*, *Mikló Gergely*, *Herrmann Antal*, *Nagy László*, *György Aladár*, *Molnár László*, *Hollós Károly*, *Karkis István*, *Sztankó Béla*, mint jegyző.

82. Elnök megemlékezik azon súlyos veszteségről, mely hazai oktatásügyünket mélt. Gönczy Pál nyug. államtitkár úrnak ezen hó 10-én történt halálával érte. Hálás szavakkal említi azon kiváló érdemeket, melyeket a megboldogult úgy egész népoktatásunk, mint közelebbről a

magyar tanítók képzése ügyének elébbre vitele által szerzett magának. A közös fájdalomból egyesületünk is joggal kér részt magának, mert az elhunytban egyesületünk tiszteletbeli tagját gyászoljuk. Kegyeletünknek maradandó nyilatkozásaként óhajtja, hogy részvétünk jegyzőkönyvbe foglaltassék, kiváló nevelői érdemeinek elismerése jeléül pedig legközelebbi közgyűlésünkön róla emlékbeszéd mondassék. A választmány mély megilletődéssel halgatta elnök előterjesztését s az emlékbeszéd megtartására Peres Sándor tagtársat tartja felkérendőnek.

83. Nagy László titkár abból az alkalomból, hogy az «Eötvös-Alap-Egyesület» a hazai tanárokhöz felszólítást intézett, a nevezett Egyesület támogatását, valamint a Tanítók Házára való adakozásokat illetőleg, az említett ügyeket a legmelegebben ajánlja az egyesület választmányának figyelmébe. A választmány a legnagyobb lelkesedéssel tette magáévá a figyelmébe ajánlott ügyeket. Kíváncsún találja, hogy az egyesületnek minden tagja közreműködjek az Eötvös-Alap felvirágoztatására, miáltal a hasznos egyesület még inkább kiterjeszthetné áldásos működését a magyar tanítóságra, s a tanítók tanítóira. Hasonlóképp örömmel fog buzgólni a választmány s bizonyára az egész egyesület is a Tanítók Háza megalkotásán, annyiival is inkább, mert a Tanítók Házának jótékony célok mellett az is egyik feladata leendő, hogy egyesületünk számára is bármily szerény otthont adjon, s hogy a tanítói és tanári egyesületek között, valamint ezek tagjai között az együvé tartozás érzetét megteremtse s állandólag éberben tartsa. E végből fölkéri az elnökséget, hogy e tárgyban az egyesület hiv. közlönyében felhívást és kérelmet tegyen közzé. (L. M. T. I. 56. lap.)

84. Elnök felhívja a választmány figyelmét arra, hogy Comenius születésének három százados évfordulója alkalmából országsszerte ünnepet fognak ülni a különböző tanítói testületek. Igen kíváncsún lévén, hogy a kiváló alkalmat egyesületi életünkben is felhasználjuk Comenius emléke iránt való tiszteletünk kifejezésére, felkéri a választmányt, tegye ez ügyet tanácskozás tárgyává. A választmány tekintettel arra, hogy a Tanítók Országos Bizottsága szintén ünnepélyt fog rendezni, az említett Bizottsághoz csatlakozik, hol egyesületünknek különben is több képviselője van s kész örömmel ragadja meg az alkalmat egy ily általános érdekű ünnepségen való együttműködésre. Óhajtja azonban, hogy az egyesület — mint ilyen — különösen is részt vegyen a szóban levő emlékünnepeleén. E végből elhatározza, hogy Comenius magyarországi beszédei s a «Schola Pansophica»-ra vonatkozó irata kiadassanak. Ez lenne az Egyesületnek első kiadványa. Az említett művek megszerkesztésére Dezső Lajos, sárospataki áll. tanítóképző igazgató volna felkérendő.

A természettudományi tárgyak tanterve.

85. A választmány alapos és beható tárgyalás alá vette természet-tudományi tárgyak tantervét az albizottság javaslata alapján.

Kozocsa Tivadar a következőkép ismerteti az albizottság által előterjesztett tantárgy- és órabeosztást:

Az albizottság azon kellemes helyzetben volt, hogy a nagyméltóságú miniszter úr azon programmszerű kijelentéséhez alkalmazkodhatott, mi-

szerint nem a meglevő keretek kiterjesztésére, hanem a meglevő keretben mutakozó hézagok kitöltésére, vagyis a meglevő intézmények intensív fejlesztésére kell törekednünk. A tapasztalat és a kritika szerint a meglevő tantervnek épen a természettudományi oktatásra vonatkozó része az, mely aránylag a legkevesebb javításra szorul. A mi a közgyűlés és a választmány határozatait illeti, e tekintetben az albizottságnak két dologra kellett folytonos figyelemmel lennie; az egyik az, hogy az egyes osztályok katedralis heti óra száma ne emelkedjék, a másik az, hogy a képzés szakszerű és gyakorlati irányban fejlesszessék. A tanítóképző-intézeti oktatás szakszerűségét és gyakorlati irányát az albizottság abban véli kifejezhetőnek, ha a tananyag megválasztásában, csoportosításában és feldolgozásában a néptanító helyzetét és hivatását s a népiskolai — úgy a mindennapi, mint az ismétlő — iskolai nevelőoktatás célját és berendezését tartjuk szem előtt.

Hazai viszonyainkat tekintve, a népiskolai tanulók legnagyobb kontingensét szolgáltató népesség anyagi jóllétének forrása az ésszerűen vezetett háztartásban, állattenyésztésben, kerti és mezei gazdaságban, egy szóval az őstermelésben van. A hasznos tudnivalók legnagyobb része tehát az okszerű és jövedelmező gazdálkodás előmozdítására kell, hogy vonatkozzék.

Az anyagi jóllétnek második föltétele az egyéni és a közegészség fenntartása és ápolása. Tehát az egészség- és gazdaságtan s részben az ipari vagy helyesebben kézügyességi oktatás képezik a népiskolai nevelőoktatás azon fő-tárgyait, melyek köré csoportosítani, s melyeknek szolgálatában tartani kell az összes természettudományi tárgyakat, illetve ezek tanítását.

A fönnebbiekben röviden előadott megállapodások eredményezték a természettudományok tantervének megállapítására, illetve reformjára vonatkozó határozatokat.

Kármán Mór felszólal a természettudományi tanítás mai tudományos rendszere ellen; kívánja, hogy az elvontságok mellőzésével gyakorlati alapra fektessék a tanítást. A természettudományok a test és egészségtanban, a gazdaságtanban és a technológiában érik el céljukat, azért e tárgyakat kell tanítani és elvetendő a leíró természetrajz, az elvont fizika. A test- és egészségtan az első osztályban egész éven tanítandó és pedig tekintve a tárgy fontosságát, heti 3 órában. A következő javaslatot terjeszti elő:

I. osztály: test- és egészségtan, heti 3 órán;

II. osztály: állat- és növénytan, tekintettel az állattenyésztésre és növénytermelésre, heti 3 órán;

III. és IV. osztály: kémiai és fizikai technologia heti 3—3 órán.

Nagy László beleegyezik abba, hogy az I. osztályban a test- és egészségtan az állattantól elválasztassék, de elégnék tartja előbbi tárgyra a heti két órát. Helyesli, hogy a természettudományi tárgyak tanítása gyakorlati irányt kövessen, így is van ez — több tanítóképző-intézetben.

Kovács János nem tartja elfogadhatónak Kármán indítványát. A nélkül, hogy a technologiai részek fontossága ellen akarna beszélni,

még sem tarthatja azt olyan lényegesnek, hogy azzal lehetne helyettesíteni a fizika és kémia tanításának eddigi, közönségesen ismert feladatát s midőn azt mondja Kármán, hogy indítványától nem kell félteni ezen tanulmányok általános eredményeit, mert hiszen a földrajz úgy is megtanítja azt, a mi a fizikából általában az egész földre vonatkozik: ez téves felfogása az általánosnak, mert a fizikában — s mindenütt — azt értjük az általános alatt, a mi a konkrétban közös. A fizika és kémia tanítása is ezt keresi s a midőn ezt keresi, nem szorítkozik a konkrétanak csak egy nagyon szűk körű csoportjára, hanem a természet összes tümenényei rendelkezésére állanak. A tiszta technologia kedvéért nem mellőzhetők a többi jelenségek, a melyek összeségükben a természet életét teszik ki, a melybe a tanító némi bepillantást nyerhet, ha ezen tárgyak tanítása által a természeti törvényeket tudomására juttatjuk. Mindkét tárgynak meg van a maga jól ismet és jól kidolgozott módszere, mely a szóban levő iskolában alkalmazható s a melylyel a tanuló rávezethető erre az eredményre. Hogy miképen lehetne tisztán technologiai alapon ezt tenni, azt nem tudja elképzelni s óhajtáná, hogy Kármán bár egyetlen példán ezt felvilágosítsa. A technologiai ismeretek közlésének van helye, de csak ott, a hol a tanult tételek alkalmazására hozunk fel példákat. Különben is, ezek példának jók, de az el nem érhető, hogy a tanuló a technologiai fejezeteket úgy elsajátítsa, hogy a praxisban alkalmazni is tudja. Technikust nem lehet csinálni a képzőintézeti tanulóból.

Az eddigi czél mellett van, bár sajnálja, hogy pl. a németnyelvnek ok nélkül való fölvétele miatt nem jut több idő ezen tárgyakra, főleg azért, mert az eddigi időben alig lehetséges a tanulókat laboratoriumi gyakorlatokban is részesíteni.

A fizikának két évre osztása ellen sem tesz kifogást. A beosztásra javasolja: III. évfolyamban mechanika, hőtan, villamosság; IV. évfolyamban összefoglalásképp: a természeti erők alkalmazása munkavégzésre, fénytán, hangtán.

A kémiai és ásványtan összefoglalására nézve kimondatni kívánja, hogy a tanítás elején, mindaddig, a míg a kémiai alapfogalmak tisztázottak, tisztán kémia taníttassék s azután kezdődjék az ásványtani anyag felvétele.

Miklós Gergely az albizottság javaslatát a természettudományi tárgyak csoportosítását — egymáshoz való kapcsolatát — és az egyes osztályokba való beosztását illetőleg helyesnek tartja és elfogadja. Az előtte szólók nézetei közül helyesli dr. Kármánnak azon nézetét, hogy a tanító-képzői természettudományi oktatás kellő kapcsolatba hozassék a gyakorlati élet követelményeivel. Ő sem képzei másképp a képzőintézeti természettudományi oktatást; mert annak különböznie kell a középiskolai természettudományi oktatástól, mely utóbbi csak a tudós felső iskolákra készit elő s így a tudományos, nem pedig a gyakorlati és pedagógiai czélok elérésére törekszik. A kapcsolatot a gyakorlati élet követelményeivel azonban nem úgy képzei, hogy a természettudományi oktatás mindig a gyakorlati alkalmazásokból induljon ki, tehát valamely gépgyár stb. megismerése után az itt szereshető tapasztalati tényekből vezetessenek le a törvények, mert ezáltal a tanítás könnyen elposványosodnék,

belefullaszthatnék a gyakorlatiasságba, a tanítás tervszerűtlenségnek és mindenféle esetlegességnek lenné kitéve s így annak eredménye nem domborodnék ki rendszeres tudássá a tanulók lelkében. Már pedig a rendszert mint a tudomány *phytophysikumát* nem nélkülözheti a képezdei oktatás. Az elvet épp n megfordítva tartja helyesnek. Ismertetendők pl. a természet- és vegytanból a közéletben előforduló tapasztalatok és a teremben könnyen végrehajtható kísérletek alapján a természeti tüemények, továbbá azok lefolyásának módja, vagyis a törvények s végül következnek azoknak gyakorlati alkalmazása.

Tekintetbe veendő továbbá még azon körülmény is, hogy a képző különösen a természet- és vegytannál nem rendelkezhetik a tanulók már meglévő ismeretei felett, mert a képzőbe lépő növendékek, ha pl. a gimnázium, vagy polg. isk. IV. osztályát végezték, még nem is részesültek rendszeres természet- és vegytani oktatásban.

A mi az anthropológiának az I. osztályban az állattanhoz való kapcsolatát illeti, azt helyesnek tartja s helyesli azt a tervet is, hogy az év első harmadában tisztán anthropologia taníttassék és az így szerzett ismeretekre építtessék fel az állattan oktatás megkezdése. Ha azonban — a mint több oldalról kívántatott és követeltetett — egész éven át kívánatos és szükséges az anthropológiának, mint a szakképzés alapvető tárgyának tanítása, úgy nem volna hajlandó mindenáron, még azon az áron és kapcsolat mellett nyilatkozni, hogy azáltal a természetrajzi oktatás, a mit a képzésben szintén igen fontosnak tart, hátrányt szenvedjen és mintegy alárendeltessék az anthropológiának. Ebben az esetben e kapcsolt két tárgyra kevésnek tartja az albizottsági javaslatban ajánlott heti 3 órát; legalább heti 4 órára lenne szükség. Azt a nézetet, hogy az I. oszt. számára ajánlott természetrajzi anyag nagyobb része a II. osztályba helyeztessék át, vagy hogy az állat- és növénytan mind a három alsó osztályban taníttassék, nem tartja elfogadhatónak. Teljesen elég, ha az I. és II. osztály az állat- és növénytannal, a III. oszt. az ásvány- és vegytannal megbirkózik. Az I. és II. osztályban úgy a növénytan megkapná a két tavaszt, a mire, tekintve azt, hogy a növénytan csak rövid ideig: ősszel és a tavasz első hónapjaiban tanítható, multhatatlanul szükség van.

A növény- és állattan tanításánál ugyancsak tekintetbe kell venni a gyakorlati élet követelményeit.

Kármán Mór Kovács szavaira megjegyzi, hogy ő nem tartja helyén valónak most arról vitatkozni, mi a törvény. Egy kijelentéssel azonban tartozik: illúzió azt hinni, hogy a népiskolában természeti törvényekről lehet szó, illúzió arra törekedni, hogy a képző-intézetben kísérletek alapján megtanítsuk a természeti törvényeket; de tévedés a konkrétan kevésre becsülése. A fizika tanításánál nem akarja ugyan Herbartékat követni, a kik egyes gépek szemléletéhez kötötték a fizikai ismeretek nyújtását, de akarja, hogy a technologia képezze a fizikai tanítás gerinczét.

Kovács János félreértett szavait igazítja helyre. A mikor hivatkozott — úgymond — a fizika és kémia itt alkalmazandó módszerére, az induktív módszert értette, a melynek alapelve a konkrétan megbecsülése. De ő egy kő esését épen olyan konkrétan tartja, mint akármelyik

szerszámmot vagy masinát. Csak abban van a különbség, hogy ő nem a Kármán Mór ajánlotta konkrétan (a technológiára) kívánja a tanítást alapítani, hanem általában az összes természeti jelenségekre. Különbösen nem ellensége a technológiának. A törvényen pedig ő azt érti, a mit a fizikusok szoktak érteni, pl. Archimedes törvénye, Mariotte törvénye stb., t. i. általános tapasztalati tételeket, a melyek megismertetését igen is szükségesnek tartja.

György Aladár Kármánnal ellentétben szintén nem óhajtja feláldozni a gyakorlatiasság kedvéért a rendszeres oktatást; bele óhajtja vezetni a növendékeket a kutatás módszerének ismeretébe is. Elfogadja Nagy László indítványát.

Kozocsa Tivadar a következő záró beszéddel rekeszti be a tanterv ezen része felett megindult élénk vitát:

Mindenekelőtt örömmel kívánja konstatálni azt, hogy a tanítóképzőintézeti természettudományi oktatás célja, anyaga és módszere még sohasem képezte olyan beható megvitatás tárgyát, mint éppen a jelenlegi tanterv-revizio alkalmával. Már hónapok óta foly a vita szóval és írásban, albizottságban és választmányban, a kérdés több oldalról nyert megvilágítást, sok új eszme vette tető föl, sok elmosódott és homályos részlet domborodott ki és tisztázódott. Ennek üdvös hatása érvényesülni fog az új tantervben, a részletes útmutatásokban a képzőintézetek számára irandó tankönyvekben s ezek által az egész természettudományi oktatásban.

A t főlshóalók megjegyzéseiből kitűnik, hogy a főlshóalók között, valamint a főlshóalók és az albizottsági tervezet között a legtöbb és leglénnyegesebb kérdésben megegyezés van, az eltérések pedig nem olyan lényegesek és élesek, hogy azok kiegyeztethetők ne lennének.

Ugyanis mindnyájan megegyezünk abban, hogy az összes természettudományi oktatásban az egészségtani, háztartási, gazdasági, ipar és kereskedelmi momentumokra. szóval a mindennapi gyakorlati élet követelményeire az eddiginél jóval nagyobb gond fordítandó.

Az állatnövénytan oktatást csupán egy évfolyamra, t. i. a második osztályra szorítani még fölemelt óraszám mellett sem tartja megengedhetőnek azért, mert ezen tárgynak a mindnyájunk által óhajtott gyakorlati irányban és gyakorlati alapon való tanítása a tananyagot jelentékenyen szaporítja; azonkívül a dolgoknak tudományos megvilágítása s a rendszertani tájékozódás a tanítóképzőből nem mellőzhető. Ennélfogva úgy az állattannak, mint a növénytanak, úgy az első, mint a második osztályban leendő tanítását szükségesnek tartja. A felszólalások által nem tartja megintotttnak az albizottság azon megállapodását, mely szerint az anthropologia a természetrajzot megelőzőleg taníttassék.

Ezzel kapcsolatban fejtegeti annak czélszerűségét, hogy az anthropológiát a természetrajz tanára tanítsa. Helyesli, hogy a természetrajzi tárgyak tanítása gyakorlati célzt kövessen. A kémiának az ásványtannal való egyesítésére nézve elfogadja Kovács Jánosnak azon indítványát, hogy az ásványtant kémiail előismeretek nyújtása előzze meg. A mi a fizika és technologia összekapcsolását illeti, ez összhangzásban áll a népiskolai tanítás feladatával. Úgy kívánja megoldani a kérdést, hogy az alapvető ismeretek után a tudományos egységek mellett technológiai

oktatási egységek is legyenek annnyival inkább, mert ez a kettő sokszor összevág. Belenyugszik abba, hogy a gazdasági gyakorlati órák száma lesz állittassék, azon feltétel alatt, hogy a természetrajzban nyújtatik a gazdaságtan elméleti része.

A vita végén a természettudományi tárgyak beosztása a következőleg állapított meg:

I. osztály. Test és egészségtan heti 2 órában egész éven át. Állat- és növényélettant, tekintettel az állattenyésztésre és növénytermelésre, heti 2 órában.

II. osztály. Állat- és növényélettant, tekintettel az állattenyésztésre és növénytermelésre, heti 2 órában.

III. osztály. Ásvány- és vegytan, heti 3 órában, megkezdve tanítást a kémiai előismeretekkel. Természettan heti 2 órán.

IV. osztály. Természettan, s a természettudományok tanításának módszere. Heti 2 órában.

Az iskolai egészségtan a III. oszt. pedagógiai tárgyai közé veendő fel; a közegészségtan pedig a IV. osztályban külön kurzusban lesz tárgyalandó.

Gazdasági gyakorlatok az I. és II. osztályokban a hétnek egy délutánján (2—2 órában) a III. és IV. osztályban a hétnek 2 délutánján (4 4 órában) tartandók.

1892. febr. 15-én.

Jelen vannak: *Léderer* Ábrahám, mint elnök, *Thuránszky* Irén, *Liber* Etelka, *Polereczky* Jolán, *Kozocsa* Tivadar, *Molnár* László, *Nagy* László, *Komáromy* Lajos, *Radó* Vilmos, *Parthay* Géza, *Málnai* Mihály, *Major* J. Gyula, *Hollós* Károly, *Herrmann* Antal, *Sztankó* Béla, mint jegyző.

86. Péterfy Sándor elnök a választmányi ülésen való megjelenésben közbejött elhalaszthatatlan hivatalos teendői miatt akadályozva lévén, a választmány *Léderer* Ábrahámot kéri fel az elnöki szék elfoglalására.

87. Komáromy Lajos pénztáros jelenti, hogy a nagyméltóságú vallás és közokt. miniszter úr f. é. január hó 18-án 53,944—1891 sz. a. kelt magas rendeletével az egyesületet az általa kiadott tanügyi folyóirat költségeinek részben való fedezésére az 1892. évre 400 (négy száz) frt állami segélyben méltóztatott részesíteni. Hálás köszönettel vétetik tudomásul.

88. Nagy László titkár jelenti, hogy az elnökség több fővárosi tag részvételével f. hó 13-án nyújtotta át *Dániel Márton*, volt országgyűlési képviselő úrnak, közoktatási bizottságban a tanítóképzés ügye szakreferensének, egyesületünk tiszteletbeli tagjának, a tiszteletbeli taggá történt megválasztásáról szóló okmányt. *Dániel Márton* úr a tisztelegő küldöttséget rendkívül szívélyesen fogadta s megígérte, hogy a tanítóképzés ügyét, melyet eddig is oly szeretettel karolt fel, a parlamenten kívül is tőle telhetőleg elő fogja mozdítani. Helyeslően vétetik tudomásul.

89. Nagy László titkár jelenti, hogy *Dezso* Lajos, a sárospataki áll. tanítóképző igazgatója a választmány múlt havi ülésén (84 p. a.) hozott határozathoz kifolyólag *Comenius* magyarországi beszédeinek összegyűjtésére s közrebocsátására kérvén fel, hajlandónak ígérkezett a választmány kérelmét teljesíteni, oly megjegyzéssel, hogy a műért írói díjat nem kíván, de a kiadványból 100 példányt ker s óhajlja, hogy az említett

munka könyvpiacra ne bocsáttassék. Titkár jelentése öröndetes tudomásul vétetik s Dezső Lajos úrnak buzgó készségeért köszönet szavazatik. A kiadás módozatait illetőleg többen szólaltak fel. Abban történt megállapodás, hogy az elnökség a munka terjedelmét illetőleg keressen biztos tájékozást s ehhez képest fognak a kiadás módozatai megállapíttatni.

90. Nagy László titkár a következő belépésekről tesz jelentést: Bedő Mihály tanító (Tüske-Szt.-György), Velösy Lipót róm. kath. képzőtanár és főv. tanító (Budapest), Péchy István róm. kath. tképző tanár (Kalocsa), Schults Imre róm. kath. képzőtanár (Pécs), Belitzky Gusztáv áll. gyak. isk. tanító (Igló), Földes Izabella felsőleányiskolai tanítónő (Budapest), Snasel Ferencz áll. tanítóképző tanár (Budapest), Kutyánszky Jenő áll. tanítóképző tanár (Znióvárálja). — A választmány valamennyi jelentkezőt tagjai sorába fogadja.

91. Komáromy Lajos, az egyesület pénztárosa a választmány december havi ülésén hozott határozatából (l. 78. p.) kifolyólag az 1892 évi bevételek és kiadások előirányzatául a következő költségvetést terjeszti a választmány elé:

Sorszám		Bevétel		Kiadás	
		frt	kr.	frt	kr.
1.	Pénztári maradvány 1891-ről	82	92	—	—
2.	Tagdíj-bátralékokból várható	132	—	—	—
3.	Az 1892. évi tagdíjak 80%-a 270 tag után	864	—	—	—
4.	Államsegély 1892-re	400	—	—	—
5.	A Singer és Wolfner cégtől, szerződés szerint, szerkesztői díj fejében	300	—	—	—
6.	Szerkesztői díj	—	—	300	—
7.	A Singer és Wolfner cégnek a «M. Tanítóképző» 2 ¹ / ₂ ívet tevő füzeinek nyomása-, füzése- és expedálásáért, 270 tag után 3 frtjával. 1892-re	—	—	810	—
8.	Nyomdának a «M. Tanítóképző» 15 ív többletéért 1892-re	—	—	360	—
9.	Ügyviteli kiadások	—	—	150	—
10.	Közyűlési kiadások	—	—	50	—
11.	Könyvtári kiadások	—	—	50	—
12.	Vegyes kiadások	—	—	50	—
	Valószínű maradvány	1778	92	1770	—
	Összesen	—	—	8	92
		1778	92	1778	92

A választmány pénztáros előterjesztését elfogadván, az egyesület anyagi ügyeit illetőleg az 1892. évben az előterjesztett költségvetést szabja meg zsinórmértékől.

92. A f. évben tartandó közgyűlés idejére és programjára vonatkozólag hosszabb eszmecsere után a választmány a következő megállapodásra jutott: Az ezen évi közgyűlés a husvét szünetben tartatik meg. F. évi április hó 11-én (virágvasárnapot követő hétfőn) előértekezlet, u. a. hó 12-én és 13-án közgyűlés. —

Tárgyait illetőleg : a) emlékbeszédek fognak tartatni: Ballagi Mór és Gönczy Pál, mint egyesületünk tiszteletbeli tagjai felett. b) A közgyűlés elé terjesztetik a választmány által készített tantervi munkálat, végre c) tárgyalás alá fog vétetni a tanítóképző-intézeti tankönyvek ügye. A választmány megbizza az elnökséget hogy a mondott tárgyakra előadókról gondoskodják.

93. A magyar kormánynak az állami tisztviselők fizetés ügyének rendezését illető szándéka általánosan tudott és ismert lévén, a választmány megbizza az elnökséget, hogy intézzen e tárgyban kérvényt a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz. Nevezetesen kérje föl a nagyméltóságú miniszter urat, hogy a tervbe vett fizetésjavításnál a tanítóképző tanárok érdekeit magas figyelmébe méltatva, fizetésük rendezésénél a nekik megfelelő rangosztályba való besoroztatásukat a középiskolai tanárokéval egyenlően foganatosítani kegyeskedjék.

A zene és ének tanterve.

94. Folytatta a választmány a tantervi munkálatokat. Ezúttal a zenei tárgyak kerültek sorra.

Első felszólaló Sztankó Béla volt, röviden ismertetvén azon szempontokat, melyek az albizottságot a szóban levő tantárgyak elrendezésében vezették, különösen hangsúlyozandónak találja a következőket: a) az óraszám emelését az egyházi zene tanítása s a karéneknek az eddigi óratervből való kivétele okozza. b) A tantárgyaknak az albizottsági javaslat értelmében való elrendezése abban leli okadatolását, hogy a képző növendékei — kik előképzettség nélkül jönnek a képzőbe — ugyanazon úton jussanak az éneken az önállóság fokára, a mely úton nekik kell majdan tanítványaikat vezetni. Egyébként a javaslat lényegében megegyezik azzal, mit szóló a választmánynak m. é. május havi értekezlete elé terjesztett. Változás annyiban van, hogy az összhangzattan tanítása egy évfolyammal alább tétetett. Ezen változtatást az a kényszerítő helyzet hozta létre, hogy az órák összegezésénél a IV. évf. óráinak túl magasra rugott számát feltétlenül le kellett szállítani s a zenei tantárgyak közül felszólaló nézete szerint csakis az összhangzattan volt az, mely egygyel alsóbb osztályba volt tehető. Különben szívesen hozzájárulna olyan módosításhoz, mely a javaslatot eredeti alakjára állítaná vissza. A tantárgyak kapcsolatát, nem különben az ezen ágú összes tárgyaknak a népiskolai énektanításhoz való viszonyát illetőleg — ismétlésekbe nem akarván bocsájtkozni, — utal a májusi ülésen általa mondottakra.

Major J. Gyula a következőkben fejti ki nézetét :

Az óraszámra vonatkozólag az ének- és zenetanításra szánt eddigi heti órák számát legfőlebb egygyel vagy kettővel tartja szaporítandónak. Az ének- és zeneóráknak számát 21-re szaporítani károsnak találja.

A képzőintézeti zene- és énektanításnak az a célja, hogy a növendék, ha az intézetből kikerül, mint tanító, képes legyen a népiskolai énektanítást vezetni, s a hol szükséges, a kántor-teendőket is végezni. Nem lehet pedig célja a növendékeket az éneklésben, zongorában, hege-

düben vagy orgonajátékban önálló művészekké kiképezni; mindez, épp úgy mint az elmélet, csupán eszköz a célhoz.

Feltéve, hogy a növendék minden zenei előismeret nélkül lép a képzőbe, nézetem szerint az első évben leginkább a zongorázást kell tanulnia. Énekelnie csak keveset szabad, s a lehető legnagyobb óvatossággal, mert ilyenkor a legtöbb tanítvány hangja változik, s a tanár legtöbb esetben csak az év folyamán nyerhet teljes bizonyosságot a felől, hogy az egyes növendékeknek voltaképpen milyen hangjuk van.

Azért sem ajánlható, hogy az éneklésre az első évben fősúlyt fektessünk, mert egy zenéhez éppen nem értő egyén hogy is tudna énekelni? Minden intelligens zenész a zenei művészetek legmagasabbjának tartja az éneket, mely sokkal sikeresebben tanítható valamely hangszerezen való némi ismeret mellett, mint a nélkül. A képzőkben hangszerűl első helyen a zongora kínálkozik; mert ezen nemcsak egyenkint, hanem csoportosan is jászhatnak a növendékek.

A II. osztályban már fontosabb, hogy a növendékek egyenkint zongorázzanak, mint csoportosan; de minthogy ezek már a gyakorlásban jártasabbak, itt csak egy zongora-órát tartok szükségesnek.

A III. osztályban is csak egy órát szán hetenkint a zongorázásra.

A IV. osztályba kellő technikai készséggel lépnek a tanulók, úgy hogy mindjárt az orgonajátékhoz foghatnak.

A hegedülés is csak annyiból fontos, a mennyiben az énektanításnál segítségére lehet a leendő tanítónak. Szükséges tehát, hogy egyszerű gyermekdalokat tudjon játszani, de csak is az első fekvésben. Egyáltalán a legprimitívebb technika elegendő itt, sőt a vonónak sokféle használata nem hogy előnyére, de inkább hátrányára van a népisksolai énektanításnak, mert az a hangok könnyen érthetőségét csökkenti, míg az egyszerű vonás, mely minden hangot külön vonással jelöl, a hangokat könnyen megkülönböztethetőkké teszi. Az egész technika itt csak a helyes intonálásra szorítkozik.

A hegedülésre elegendő a II. és III. osztályban hetenkint egy óra, melyben kizárólag gyermekdalokra kell a növendékeket tanítani.

Az éneket illetőleg ismételve hangsúlyozza, hogy az I. osztályban hetenként egy óra elegendő. Kezdetben hallás szerint óhajt énekeltetni, s abból kívánja a legegyszerűbb szabályokat levonni, s úgy áttérni a hangjegyekből való éneklésre. A karénekből megelégszik egyes szólamok tanításával.

A II. osztályban az énekkel már együtt jár az elmélet, a mennyiben alkalmazni kell az éneklésben az alkotójegyek, létrák, hangközök ismeretét. Itt már a karénekekben részt vesznek.

A III. és IV. osztály énekóráiban csak a kántoréneknek van helye, melyet csak néha-néha váltanak fel hasznos énekgyakorlatok és műdalok. Itt is elegendő a heti egy óra, s ezenfelül egy közös óra karénekekre.

Az összhangtan tüzetes tanulását csak a III. osztályban tartja tanácsosnak. Gyakorlati ügyességek híján az összhangtan a tanítvány előtt érthetetlen volna. A III. és IV. osztályban heti egy óra mellett szép eredményt érhetünk el e tantárgyban, úgy hogy a növendékek az ellenpontozatig minden szükséges ismeretet elsajátíthatnak. A IV. osztályban

az év vége felé még arra is jut idő, hogy némi zenetörténelmi és alak-tani ismereteket nyújtsunk a növendékeknek.

Major felszólalása után olvastatott Hodossy Béla sárospataki képző-tanárnak ugyancsak e tárgyat illetőleg írásban beküldött véleménye s javaslata (L. lapunk ezen számában.)

Résztvettek még a vitában Radó Vilmos, Nagy László, Molnár László.

A hozzászólások után Sztankó Béla megjegyzéseit az alábbiakban foglalja össze.

Mindenekelőtt konstatálja, hogy a különböző tantervi javaslatok igen eltérő képet mutatnak. Legsajátságosabb az óraszámokat illető kívánságok különböző volta, melyekkel szemben a leghelyesebbnek látszó közép-mérték megtartása mutatkozik kívánatosnak.

Lényegileg — a tanterv intenczióit illetőleg — szóló javaslatnak a Majoré között alig van különbség, ebből kifolyólag reményli, hogy az egyformán értelmezett cél megvalósításának különböző módját illetőleg egymástól eltérő nézeteik is ki lesznek egyeztetetők.

Az énektanítást illetőleg keveseli az alsóbb osztályokban a Major által javasolt 1—1 órát. A változó hangúakat kimélni óhajtja szóló is, de kérdés, vajjon a változó hangúak legnagyobb $\frac{1}{10}$ -a csakugyan az első osztályba esik-e? Azt a javaslatot, hogy a tanítást a hallás utáni énekeltetéssel kezdjük el, mivel ez tanításunk céljával a legélesebb ellentétben van, egyáltalában nem tartja elfogadhatónak.

A tanításnak a zongorával való megkezdését éppen didaktikai okokból nem látja czélszerűnek. Hiszen, a Major következtetései végeredményükben oda vinnének bennünket, hogy az éneket a népiskolában nem is lehet tanítani. Egyébiránt hajlandó a tantervjavaslatot úgy szövegezni, hogy a félévek említése nélkül az I. osztály penzumául, heti 5 órában, ének és zongora állapíttassék meg.

A zongorát illető hozzászólás nagyjában megegyezik a javaslattal.

A hegedűt és összhangzattant illetőleg hozzájárul Major ajánlatához, hogy az előbbi a II. és III. osztályban taníttassék, az utóbbi a III. és IV. osztályban. Kívánatosnak tartja azonban, hogy a hegedű a népiskolai énektanítás módszerének ismertetésére szánt heti egy órában a IV. osztályban is alkalmilag előkerüljön. Viszont ez esetben a II. osztályban a hegedűből heti 2 órát hoz javaslatba.

Az orgonatanítást korábban kell megkezdeni, mint Major javasolja. Egyik hangszer voltaképen nem is tekinthető egy másik hangszer előiskolájául. Ez a felfogás a tanítóképzőben csak úgy honosulhatott meg, hogy a zongorán tömeges tanítással az alapelemek könnyebben és gyorsabban elsajátíthatók. Tisztán gyakorlati kérdés tehát ez, nem didaktikai. Azért mihelyt a tömeges tanításnak az egyéni tanítás feletti túlsúlya megszűnik, vagy csökken, a mi az I. év végével feltétlenül be kell, hogy következzen, azonnal fel kell lépnie az orgonatanításnak is mint önálló tantárgynak.

A Hodossy által beterjesztett hozzászólásra nézve megjegyzi, hogy a hegedűtanítást az I. osztályban kárainak, tehát czélszerűtlennek tartja,

mert a jól fegyelmezett érzék kevesebb idővel is többre megy, mint a fegyelmezetlen hosszabb idő alatt, s különösen figyelemre méltó ez akkor, midőn majdnem egész képzésünk voltaképen a tanítványok magánszorgalmára van alapítva.

Hogy a karének csak a III. osztályban lépjen fel, helyesli; ezen változtatás által a II. osztályban felszabadult egy óra a legalkalmasabban hegedűre lesz fordítandó. Megjegyzi azonban, hogy az I. és II. osztálybeliek közül azok, kiknek megállapodott hangjuk van s előismeretekkel jöttek a képzőbe, a karénekórákon kötelesek leendének résztvenni.

Mindezek alapján a választmány a zenei tantárgyak beosztását következőképen állapította meg.

I. osztály: Ének és zongora, heti 5 órában.

II. osztály: Ének, zongora, orgona, 1—1 órában, hegedű 2 órában; a heti órák száma 5.

III. osztály: Orgona, hegedű, öszszhangzattan, egyh. ének, karének 1—1, összesen 5 órában.

IV. osztály: Orgona, öszszhangzattan, egyházi zene, karének, az énektanítás módszertana, heti 5 órában.

A tanítónőképzőket illető albizottsági javaslatot a választmány ellogadta.

Az első lépés.

Egyesületünk ma tette az első lépést az állami tanítóképző intézeti tanárok fizetésének javítása érdekében. Egy küldöttség ma nyújtotta át az egyesületnek a közoktatásügyi kormányhoz intézett folyamodványát, a melyben részletesen meg vannak okolva kérelmeink. A jövő számban folyamodványunkat egész terjedelmében fogjuk közölni; addig is tisztelt kartársaink tájékoztatása végett megemlítjük, hogy a választmány határozata értelmében kérelmeink lényegét az képezi, hogy az állami tanítóképző tanárok fizetése a középiskolaiakéval egyenlő módon rendeztessék; hogy a zene-, rajz- és tornatanárok is előléphessenek a legmagasabb rendes tanári díjfokozatba; a segédtanárság eltörölendő; az állam polgári tanító (nő) képzők magasabb rangfokozatba léphessenek elő, mint a középiskolai tanárok.

A folyamodványt átnyújtó köldöttség tagjai voltak: Zirzen Janka, Thuránszky Irén, Lubinszky Emilia, Hermann Antal, Hetey Gábor, Léderer Ábrahám, Málnai Mihály, Nagy László, vezetője és szónoka volt pedig elnökünk: Péterfy Sándor.

Elnökünk megköszönvén a miniszter ur ö nagyméltóságának azon kiváló jó indulatát, a melynél fogva egyesületünk folyóiratát ez évre is 400 frt anyagi támogatásban részesíté, rátért kérelmünk tárgyára. Részletesen fejtegette azon fontos hivatást, a melyet a tanítóképző tanárok a közművelődés terén betöltenek, azon magas pedagógiai és szakképzettséggel s nagy fáradtsággal járó munkát, a mely a középiskolai színvonalnál mivel sem áll hátrább, a polgári képzőkben pedig ennek fölötte áll. Végre kérte a miniszter úr kegyes jóindulatát s hathatós támogatását.

Gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő nagyméltósága körülbelül a következőleg válaszolt.

«Az önök iránt való jóindulatom biztosítva van, a melyet alkalmam volt érvényesíteni már akkor, midőn az önök ügyében a pénzügyminiszter úrral először tárgyaltam. Folyamodványukat tanulmányozni fogom s reményilem, találok benne anyagot, a melyet egy újabb tárgyalás alkalmával értékesíthetni fogok. Az ügy elintézése nemcsak tőlem függ, de törekedni fogok arra, hogy fizetésük ügye az igazság és méltanyosság szerint intéztessék el.»

Az éljenzéssel fogadott beszéd után a küldöttség Berzeviczy Albert államtitkár urnál jelentkezett, de ő nem lévén a miniszteriumban Szathmáry György miniszteri tanácsos úrnál tisztegett, a kinek hathatós pártfogását kérte szónokunk Péterfy Sándor, kifejtván részletesen a kérelem okait. Szathmáry György tanácsos úr szívesen fogadta a küldöttséget és kijelentette, hogy mint eddig, úgy ezentúl is a legmelegebben fogja támogatni az ügyet.

A küldöttség tagjai kedvező hangulattal és reménységgel távoztak. A miniszter úr kijelentései után bizunk abban, hogy a második tárgyalás csak kedvezőbbé teszi az ügy állását az ediginél s az egyedüli igazságos megoldásra fogja juttatni.

Budapest 1892 február 25.

OKIRATTÁR.

Miniszteri látogatók.

Az országos közoktatási tanácsnak szabályzata (5 §.) így intézkedik: «Hogy a tanács tagjai az iskolai állapotokat személyesen megismerhessék s a helyszínén szerzett tapasztalataikat a közoktatási tanács felelőiben kifejtendő munkásságuk közben hasznosíthassák, a miniszternek a tanács ajánlatára az egész tanévre adandó felhatalmazása alapján de rendelkezési jog nélkül — meglátogatják évközben vagy a vizsgálatok alkalmával az ország azon tanintézteit, melyekre felhatalmazásuk szól. Ebből folyólag a közoktatásügyi miniszter az 1891-92-ik tanévre a következő tanácstagokat küldötte ki:

Berecz Antal tanácstagot a nagykőrösi ev. ref. tanítóképzőintézethez és közs. felső népiskolához s a kecskeméti közs. polg. leányiskolához;

Csengeri János tanácstagot a budapesti községi leányiskolákhoz, az orsz. nőképző-egyesület és a gazdasszonyok orsz. egyesülete polgári leányiskoláihoz, különösen a nyelvoktatás megfigyelése végett.

Dollinger Gyula tanácstagot a budapesti községi elemi iskolákba, különösen az egészségügyi tanításának és az iskolai berendezéseknek egészségügyi szempontból való megfigyelése végett;

Erődi Béla tanácstagot a balászfalvi, nagyváradai és szamosújvári gör. kat., az aradi, karánsebesi és nagyszebeni görög-keleti tanítóképző-intézetekhez;

Ferenczy József titkárt és tanácstagot a győri katolikus tanítóképző- és állami tanítónőképző-intézethez, az ottani polgári leányiskolához és elemi népiskolákhoz.

Fináczy Ernő előadót és tanácstagot, a szentesi községi főgimnáziumhoz és polgári iskolához;

Fölser István tanácstagot, a budapesti községi fiúiskolákhoz, a IV. ker. Róser-féle és az V. ker. Aranyosy-féle magán polgári fiúiskolákhoz, — különösen a geometriai rajz tanításának megfigyelésére;

Gyertyánffy István tanácsstagot, az ungvári gör. kath. tanítóképző-intézethez és gör. kath. polgári leányiskolához, az ungvári állami elemi népiskolához, a szatmári róm. kath. tanító- és tanítónő-képző-intézethez és elemi népiskolákhoz;

Hegedüs Károly tanácsstagot, a budapesti alsó foku ipariskolákhoz;

Heinrich Gusztáv elnököt és tanácsstagot, a besztercei, brassói, medgyesi, nagyszombati és segesvári ág. ev. tanítóképző-intézetekben, s az ottani ág. ev. elemi népiskolákhoz;

Hofer Károly tanácsstagot, a verseczi községi és a debreczeni állami főreáliskolához;

Kármán Mór tanácsstagot, a kaposvári állami főgimnáziumhoz és a budapesti II. ker. állami tanítóképző-intézethez (az utóbbihoz különösen a paedagogiai oktatás megfigyelése végett);

Keleti Cusztáv tanácsstagot, a fővárosi községi ipar-rajziskolákhoz és elemi népiskolákhoz, — különösen a rajztanítás megfigyelése végett;

Kiss Áron tanácsstagot, a nagy-enyedi ev. ref. tanítóképző-intézethez, állami polgári leányiskolához és az ottani elemi népiskolákhoz;

Medveczky Frigyes tanácsstagot a felső-lővői ág. ev. tanító-képző intézethez;

Pauer Imre tanácsstagot, az eperjesi kir. kath. főgimnáziumhoz, a kassai kath. tanító- és tanítónő-képző intézethez s a pozsonyi állami tanítónő-képző intézethez;

Péterffy Sándor tanácsstagot, a selmecz-bányai ág. ev. tanítónő-képző intézethez;

Riedl Frigyes tanácsstagot, a budapesti községi polgári fiúiskolákhoz, a IV. ker. Röser-féle magán polgári fiú-iskolákhoz, különösen a nyelvtanítás megfigyelése végett;

Sebestyén Gyula tanácsstagot, a szarvasi ág. ev. tanító-képző intézethez és községi polgári leányiskolához, továbbá az eperjesi ág. ev. tanítónő-képző intézethez;

Suppan Vilmos előadót és tanácsstagot, a soproni kath. tanító és tanítónő-képző intézethez- az ottani elemi népiskolákhoz, a kapuvári és kis-martoni állami polgári iskolákhoz és a csornai alsó-foku ipariskolához;

Thán Károly tanácsstagot, a budapesti állami polgári iskola tanító- és tanítónő-képző intézeteihez és a kalocsai kath. polgári iskolai tanítónő-képző intézethez, különösen a fizika és kémia tanításának megfigyelése végett; végül

Tóth József tanácsstagot, a debreczeni ev. ref. tanítónő-képző intézethez és elemi iskolákhoz.

VEGYESEK.

Képző-intézetek miniszteri látogatói. Okirattári rovatunkban közöljük a miniszteri látogatók kinevezését. Ezen ténnyel egy új intézmény lép életbe közoktatásunk terén. Daczára annak, hogy a látogatók nincsenek hatáskörrel felruházva, mégis örömmel üdvözljük ez intézményt, mert jelen alakjában is lendíthet valamit közoktatásunk s különösen felekezeti tanítóképzésünk ügyén. Azért is fontosaknak tartjuk e kinevezéseket, mert bennük tanfelügyeletünk átalakulásának, tovább fejlődésének csíráját látjuk. Sok volna az elmondani valónk ez ügyről, azonban tisztelt kartársainknak engedjük át a tért nézeteik elmondására. Most csak kettőt jegyzünk meg — helyeslőleg és helytelenítőleg. Helyes az, hogy a tanítóképzők látogatására kinevezetteket a helyben és környéken levő elemi és polgári iskolák megfigyelésével is megbízták. Ez által alkalmuk lesz arra, hogy észlelhetik ez intézetek működésének egymásra való hatását, világos véleményvt formálhatnak a bajok vagy czélszerű eljárások okairól, eredményéről, a javítás módjairól. Nem helyeselhetjük azonban, hogy a képző-intézetek látogatásával túlnyomóan középiskolai és egyetemi tanárokat bíztak meg. Összesen 30 képzőre szól a kinevezés, a melyik közül 21-ben középiskolai tanár s csak 9-ben teljesíti tanítóképző tanár (tanfelügyelő) a látogatást. Mi elismerjük a kinevezett idegen iskolai tanárok nagy tudományát, sőt azt is, hogy egy-kettőnek mély belátása van a tanítóképző oktatásba. Azonban mégis úgy lehet, hogy más részük nem ismervén a tanító-képző oktatás sajátosság jellegét, anyagát s módszerét, nem is fogják azt helyesen megítélni. A kormány a középiskolák felügyeletével, vizsgálatainak ellenőrzésével látogatásával elvszerűen középiskolákban működő, vagy működött tanárokat bízt meg, és ez helyes is; de ép úgy természetes volna, hogy a tanítóképző intézetek látogatása

főleg és első sorban tanítóképző tanárookra s csak szükség esetén bizatnék másokra is. A jelen eset azonban nem felel meg e természetes elvszerű eljárásnak.

Eötvös ünnep. A zilahi m. kir. áll. tanítóképző intézet «Eötvös önképzőkör»-e Eötvös halálának évforduló napján tartatni szokott gyászünnepélyét (a képviselőválasztás febr. 2-án lévén) febr. 7-én tartotta meg, intelligens közönség jelenlétében. A kegyeletes ünnepély a nagy halott emlékéhez méltón folyt le. A szépen sikerült gyászünnepély műsora a következő volt: 1. «Isten dicsősége», Beethoventől, előadta az ifjusági énekkar. 2. «Emlékezés br. Eötvösre», irta és felolvasta Asztalos Gyula IV. év. növ. 3. «Félb-redt gyöngyvirág», magyar ábránd, Müller J.-től, zongorán és gordonkán előadták: Kálmán Mór és Ecsedi Zoltán IV. év. növendékek. 4. Br. Eötvös J. «Búcsu» cz. költeményének fejtegetése, irta és felolvasta Jakab József IV. éves növ. 5. «Hymnus az éjhez», Beethoventől, énekelt a ifjusági énekkar. 6. «Br. Eötvös J. emlékezete», irta Szász Károly, szavalta Biró S. III. év. növ. 7. Induló, Muhr J.-től, előadja az ifjusági zenekar. — Kíváncs volt, hogy a zilahi derék ifjuság példáját minden intézetünk kövesse!

Dániel Mártonnál, volt országgyűlési képviselőnek egyesületünk tiszteletbeli tagjánál, február 13-án tiszteltget a választmány. A tisztelgés lefolyásáról a jövő számban fogunk részletes tudósítást hozni.

XIV. Kimutatás

a f. évi jan. 19-től febr. 15-ig befizetett tagdíjakról.

1891. II. félévre: Bányai Árpád, Krick Jenő, dr. Pavetits Mihály (2—2 frtot).
1891-re: Beniczky Lajos, Ebenspanger János, Kapitány Ignác, Piller György, Stepankó Albert (4—4 frtot).

1892. I. félévre: Dr. Bartsch Samu, Bedő Mihály, Bene Gyula, Bocskay Kristóf, Buzogány Mária, Józsa Károly, Kun Alajos, Lakatos Sámuel, Nágel Sándor, dr. Pavetits Mihály, Petrovácz István, Scherer Sándor, Szöllősi István (2—2 forintot).

1892-re: Földes Izabella, Hajnal Adolf, Hoffmann Amelie, dr. Koch Ferencz, Mátray Gyula, Molnár László, Nemessányi Adél, dr. Povischil Richárd, Sziklay P. Gyula, Zsigárdy Flóra (4—4 frtot).

A jelen évi tagdíjakból eddigelé befolyt 128 frt = 11⁰/₁₀.

Budapesten, 1892. febr. 15.

Komáromy Lajos
egyes. pénztáros.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Tisztelettel kérem a tisztelt tagtársakat és előfizetőket, szíveskedjenek a lap expedálására vonatkozó megkereséseket lapunk tisztelt kiadójához intézni.

Kérem a tisztelt tag- és munkatársakat, szíveskedjenek a kéziratokat mindig a hó közepéig juttatni kezeimhez.

J. M. Brassó. Rövid időn kezeihez fogom juttatni. — *S. S. Baja.* Az a tudat, hogy saját kezdeményezésünkől és saját erőnkől hajtunk végre egy a tanítóképzés és az egész népoktatás ügyére nagy befolyású munkát, azt hiszem, mindenkit lelkesíteni fog. — *F. A. Csáktornya.* Nagyon örvendének, ha körülményeid lehetővé tennék a közgyűlésre való feljövetelet. — *H. J. Csurgó.* Előre is örvendek a találkozásnak. — *Sch. I. Pécs.* Szakértelmét és páratlan buzgalmat eddig is nélkülöztük. Üdvözljük körünkben! — *G. S. Fogaras.* Köszönöm. Jövőre! — *Sz. M. Szeged.* Köszönöm! A jövő számban! Vajjon a többi szegedi kartársak nem érdeklődnek az egyesület iránt? — *W. Gy. Esztergom.* Tisztelettel kérem továbbra is buzgó közreműködését. Bejelenttem. — *K. S. Igló.* Bejelenttem.